ISSN 0130-7037

Наука і суспільство

2'92

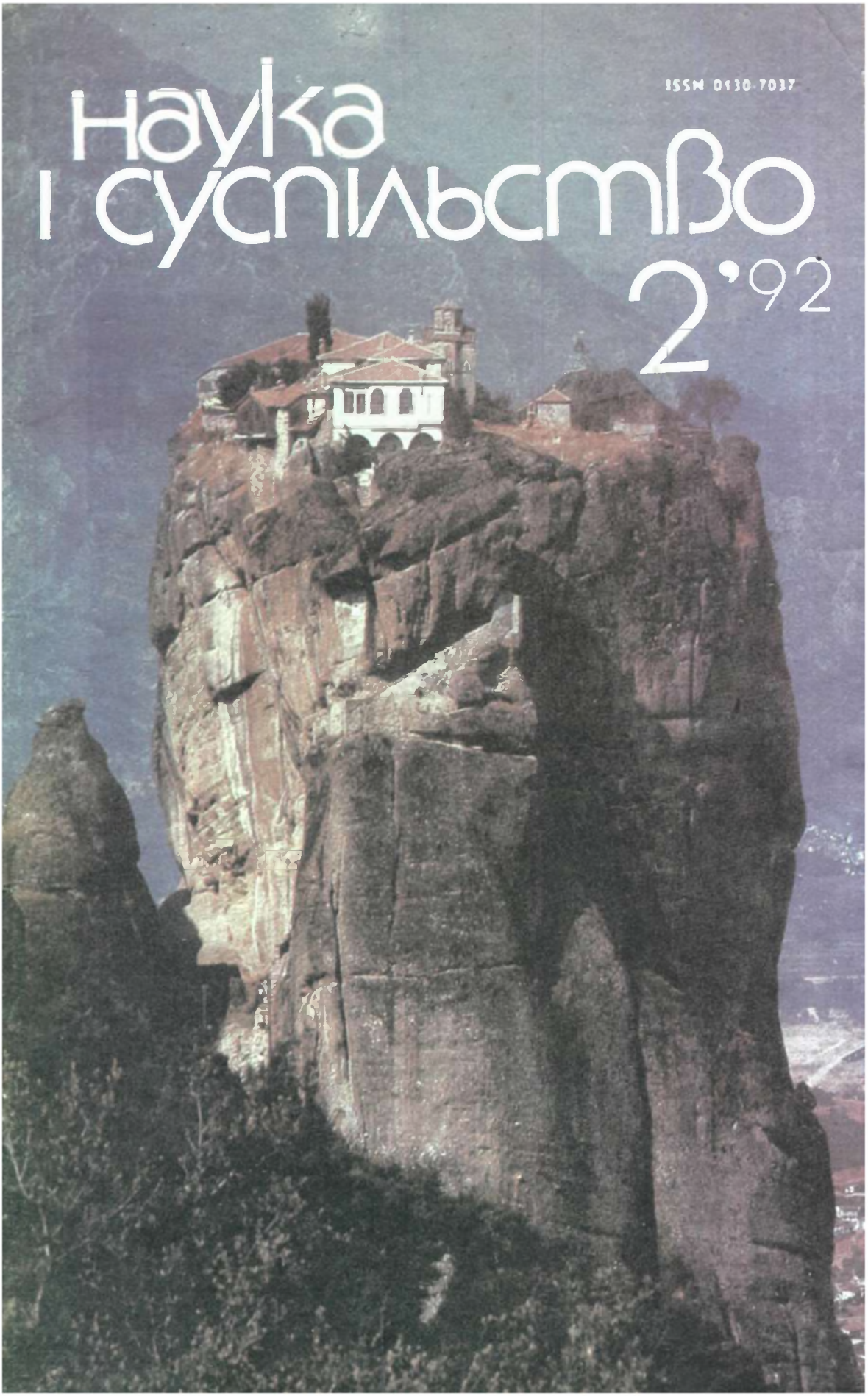

У лабораторіях
учених

«РОБАГ-2» ПОВЗАЄ ПО СТІНАХ

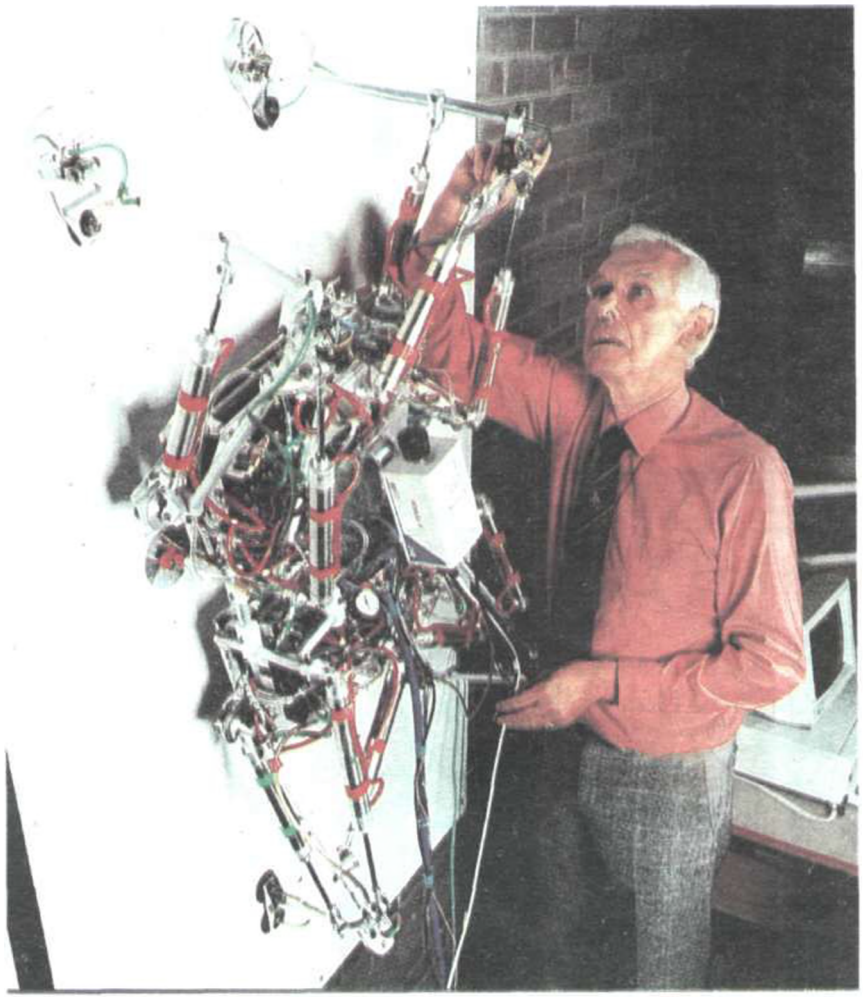

Роботами нині світ не здивуєш. Та «Робаг-2» демонструє такі здібності, що це вражає навіть фахівців. Він, скажімо, повзає по вертикальних стінах. Точнісінько, як комаха! Цьому допомагають чотири довгі, немов у комара, ноги, обладнані потужними присосками. Причому кожна з них — на шарнірах, має індивідуальне мікропроцесорне керування, що у сполученні зі штучним розумом, який складається з численних комп'ютерних агрегатів, надає апарату універсальні можливості. «Робаг-2», створений британськими вченими,— просто ідеальний для роботи у небезпечних умовах — наприклад, всередині ядерних реакторів чи на зовнішній поверхні корпусів суден, під водою.

На знімку: «Робаг-2» дереться на прямовисну стіну.

Щомісячний
науково-популярний
і літературно-художній
ілюстрований журнал

ЛЮТИЙ

НАУКА І СУСПІЛЬСТВО

Заснований у серпні 1923 року

Засновник: правління
товариства «Знання» України

Видавець:
видавництво «Преса України»

© журнал «Наука і суспільство», 1992

У номері:

2 **Пріоритети української науки**
ГЛОБА Л. **Що ми п'ємо?** На запитання нашого кореспондента відповідає вчений.

5 **Подорожі**
ЖУКОВСЬКИЙ Я. ***Метеора.*** Цей диво-монастир височить на неприступній скелі у Греції.

8 **Політехнічний музей**
ГОЛОВАНЕНКО В. ***Люстерко для Хроноса.*** Про унікальні витвори стародавніх годинникарів.

10 **Радіація: лінії захисту**
ПАПУША А. ***Хай живуть клітини-вбивці!*** Чи впливають малі дози радіації на імунну систему?

13 **Мозаїка планети**
14 Баланс акціонерного комерційного банку «Персональний комп'ютер»

15 **Листи і відповіді**

16 ЯНЕВСЬКИЙ Д. ***Важкий шлях до свободи.*** З історії нашої української революції...

20 **Народний календар**
БОРИСЕНКО В. ***Березень***

22 КАНИГІН Ю. ***Природа НЛО — інформаційна.*** Продовження публікації.

28 **Біля домашнього вогнища**

30 КИСЕЛЬОВ А. ***«Я не можу більше там, у космосі».*** Науково-фантастичне оповідання.

34 **Доброго вам здоров'я**

36 ***Колекціонер.*** На прохання читачів — нова рубрика журналу.

37 СИЛЕНКО Л. ***Мага Віра.*** Сім Законів Правильного Життя.

42 ***«Гіперболоїд».*** 159-е засідання клубу для юнацтва.

48 **Наш шаховий клуб**

ЖУРНАЛ ВИДАЄТЬСЯ ЗА УЧАСТЮ АКЦІОНЕРНОГО КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ «ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР» («ПЕРКОМБАНК»)

Гроші мають силу і навіть можуть говорити.

Ми даємо Вашим грошам силу і примусимо їх говорити про Вашу перемогу.

«Перкомбанк».

А щоб наші читачі пересвідчилися у надійності «Перкомбанку», друкуємо у цьому номері його баланс.

Отож, голова правління банку Сергій Білий має всі підстави запросити вас у свій київський офіс по вулиці Сагайдачного, 17.

Що ми п'ємо?

Ми поступово через свою безгосподарність втрачаємо малі річки. Безконтрольно забруднюємо великі, забуваючи, що і перші, і другі є основним джерелом питних водозаборів України. Екологічна ситуація поглиблюється чорнобильським лихом. Чи убезпечені достатньою мірою води Дніпра, Десни та інших річок і водойм від хімічного та радіоактивного забруднення? Чи спроможна сьогодні наука і державні установи водопостачання гарантувати нам, народові України, душевний спокій хоча б у сфері водокористування?

Про надзвичайну занепокоєність людей станом питної води свідчать численні листи, які надходять до редакції з одним-єдиним запитанням: «Що ми п'ємо?» Редакція звернулася до спеціалістів Інституту колоїдної хімії і хімії води ім. А. В. Думанського АН України з проханням відповісти на запитання читачів. Наш співрозмовник — провідний науковий співробітник інституту, доктор медичних наук Леонід Іванович ГЛОБА.

— Леоніде Івановичу, перш ніж ви дасте відповіді на конкретні запитання читачів, охарактеризуйте, будь ласка, ситуацію, яка склалася з водою в Україні сьогодні. Чи згодні ви з тим, що вона жахлива?

— Так, ситуація складна. Скажу навіть більше і аж ніяк не для того, щоб налякати людей: вода гіршає день у день. Зумовлене це, як ви знаєте, скиданням у природні водойми і річки неочищених або недостатньо очищених зужитих промислових і технічних вод, змивом з поверхні водозбору забруднень органічного та неорганічного походження, хвороботворних мікробів та багато інших домішок. У кінцевому підсумку маємо джерело центрального водопостачання, яке практично нагадує розбавлену стічну воду і не відповідає гігієнічним нормам.

— Але ж існують водопровідні станції, де, як відомо, вода долає кілька етапів очищення: хлорування, коагулювання, відстоювання, фільтрування, знову хлорування, перш ніж заструменить водопровідною мережею й потрапить у наші квартири. Невже така багатостадійність не забезпечує потрібної якості води?

— На жаль, не завжди. Існуюча нині технологія підготовки води для централізованого розподілу по водопровідних мережах не є достатнім бар'єром для хвороботворних вірусів, мікроскопічних грибів, бактерій. Скажу навіть більше: хлорування забраної із природних водойм, але не очищеної від органічних речовин води навіть шкідливе, бо веде вже на початковому етапі її підготовки до утворення хлорорганічних речовин, інколи навіть більш токсичних, ніж вихідні.

Крім того, в питну воду можуть потрапити інші токсичні забруднювачі — іони важких металів, фосфор-, сірко- та азотвмісні сполуки, наприклад нітрати, поверхнево-активні речовини, гербіциди і пестициди. Ситуація, я б сказав, дуже важка. А що буде завтра? Уявляєте? Стоїть питання не тільки про здоров'я, а про виживання нації. Це не просто слова. Ми маємо дані багатьох дослідників, які це підтверджують. Досить сказати, що 90 процентів випадків захворювань на вірусний гепатит А спричиняється споживанням недоброякісної води.

— Леоніде Івановичу, я знаю, що ще два роки тому науковці вашого інституту, зокрема й вашого відділу мікробіології

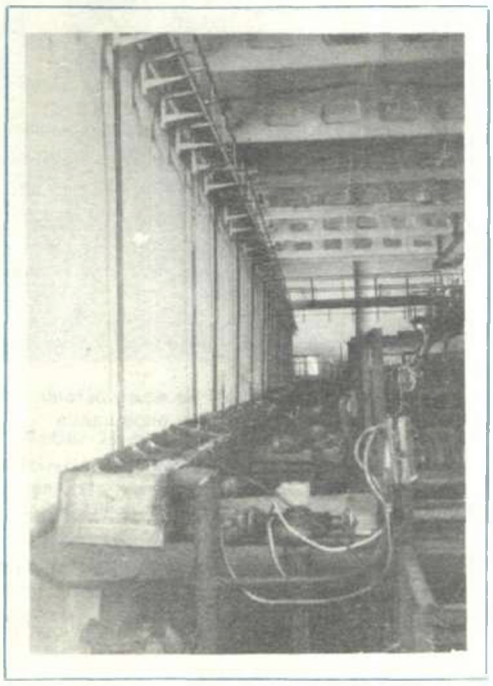

Експериментальна установка для удосконалення біотехнології очищення природної води.

очищення води, очолюваного доктором біологічних наук П. І. Гвоздяком, запропонували нову біотехнологію очищення питної води. Невже не знайшлося державної установи, котру б зацікавив ваш проект і яка б зважилася, з огляду на таку важку ситуацію з питною водою, фінансувати його реалізацію у масштабах хоча б великих промислових міст з їх мільйонним населенням! А може, на заваді стоїть технічна нездійсненність вашої технології! Яка тут причина!

— Як це не парадоксально, ні колишнє союзне Міністерство охорони здоров'я та Академія медичних наук СРСР, ні Комісія Президії Ради Міністрів України з питань науково-технічного прогресу в попередні роки не визнали наші розробки актуальними настільки, щоб фінансувати їх. А тим часом майже в усіх країнах світу переважна більшість забруднених вод очищається економічно вигідними і екологічно найбільш чистими біологічними способами. До того ж, як ви знаєте, вода там коштує недешево, і підприємства, перш ніж включати її у свої технології, сто разів поміркують і порахують, чи вигідно це робити. У нас же вода, зрештою, як і земля, не має ні господаря, ні ціни. Дві копійки за кубометр питної води, погодьтеся, сміхотворна, скоріше символічна платня, тож багато підприємств і не рахують водовитрат. До всього, повертають воду природі майже неочищеною. І ніхто до сьогоднішнього дня не спромігся суттєво змінити ситуацію.

— Але, крім економічного важеля, є можливість якісно очищати воду. Розкажіть, будь ласка, про вашу біотехнологію. На чому вона грунтується, чи вигідна економічно!

— Розробляємо ми свою біотехнологію очищення питної води, спонукувані ідеєю посилити здатність до самоочищення водотоків за допомогою біоценозів, які заселяють забруднені природні води. Бо саме вони й забезпечують самоочисну здатність води. Наша біотехнологія грунтується на цьому природному принципі. Завдання полягало у тому, щоб у невеликому об'ємі очисної споруди забезпечити високу концентрацію біомаси ценозу.

Хочу наголосити на двох принципових моментах нашого підходу, без додержання яких біотехнологія не виправдає наших сподівань.

Перший — ми пропонуємо хлорувати тільки очищену воду для її завершального знезараження і консервації перед подачею у водопровідну мережу.

Другий — використовувати біоценози для очищення води від домішок у прямоточній споруді, якою вода струмує до водопровідної станції. Усе відбувається

На насадках у вигляді «вії» охоче селяться гідробіонти.

за схемою: забруднена вода — біореактор — очищена вода.

— А що таке біореактор! Це якась спеціальна споруда чи місткість, яку ви заселяєте потрібними мікроорганізмами, чи щось інше!

— Ні. Біореактором можуть бути занурені у потік води спеціальні насадки з нерозчинних твердих синтетичних матеріалів. Вони волокнисті (див. фото), мають велику питому поверхню. Що вона більша, то більша кількість природних біоценозів на них оселиться. Закріпившись на цих насадках, гідробіонти розвиваються, руйнуючи органічні рештки. Нами встановлено, що у забрудненій воді, яка пройшла крізь біореактор з прикріпленим до насадок природним ценозом, істотно знижується концентрація забруднювачів, кількість бактерій, поліпшуються інші показники води, такі, як, наприклад, мутність, запах. Ефективність самоочищення за таких умов багаторазово зростає.

— Як, усе-таки, все відбувається у вашому біореакторі!

— За принципом конвеєра. На першій стадії очищення за нашою технологією, потік забрудненої води зустрічають асоціації мікроорганізмів, які розкладають найнебезпечніші, найбільш агресивні і токсичні хімічні сполуки. Наступні мікробіоценози, що оселилися на насадках, розміщених далі за течією, живляться продуктами метаболізму (життєдіяльності) перших,

і так далі. На кінцевій стадії очищення живуть мікроорганізми, які вже поїдають залишкові концентрації органічних решток. Залучається до процесу очищення більшість, якщо не всі водні організми — від найпростіших, коловороток, ракоподібних тощо, до слимаків і п'явок. Надійний і, можна сказати, безвідмовний спосіб, природний ланцюг гідробіонтів.

— Як ви примусите селитися мікроорганізми там, де вам потрібно!

— Насадки, які правлять за «помешкання» для гідробіонтів, ми розміщуємо там, де того вимагає технологія. Наші насадки бездоганні щодо санітарно-гігієнічних вимог, привабливі для сімих мікроорганізмів і технологічні, тобто нерозчинні, стійкі механічно і хімічно, довговічні. Не осідають, не спливають. Це — своєрідні об'ємні «вії», виготовлені із синтетичних супертонких ниток. Співробітники нашого відділу випробували їх на багатьох підприємствах для біологічної очистки стічних вод, в забрудненій нафтопродуктами чорноморській бухті: у природних умовах мікроорганізми повністю очистили воду. Наші насадки випробовуємо також на водопровідній станції Києва, Одеси. Але запроваджуємо свою біотехнологію на договірних засадах із зацікавленими підприємствами. І тільки в цьому році Рада Міністрів України виділила кошти на розв'язання проблеми питної води. Про державне впровадження нових розробок поки що тільки мріємо. А час спливає. Разом з ним пливуть у водопровідну мережу хімічні та біологічні домішки.

— А куди подіти всю силу мікроорганізмів, які нагромаджують токсини і радіонукліди!

— А їх нікуди й не треба дівати. Оскільки радіоактивні домішки перебувають у природних водоймах у колоїдному (завислому) або розчиненому стані, то мікроби, які живуть у річковій воді, приклеюються, адсорбують їх, зменшуючи у такий спосіб радіоактивність води.

Ще у 1986 році, коли сталася чорнобильська катастрофа, ми вкинули у дніпровську воду насадки у вигляді йоржів, на яких закріпилися природні біоценози. Вони очищали її від радіоактивних домішок.

— Чи придатна ваша біотехнологія для великих водойм, скажімо, для Дніпра!

— Ідея самоочищення природних вод належить не нам, а самій природі. Ми лише запозичили в неї сам принцип, який може інтенсифікувати цей процес. Решта — то вже, як мовлять, справа техніки. Щодо штучних водойм Дніпровського каскаду, то вони за нинішньої екологічної ситуації слугують природними відстійниками для завислих речовин, які поступово осідають на дно.

— Чи передбачає ваша технологія очищення питної води сорбентами мінерального походження, скажімо глинами!

— Так. На другому етапі очищення води на водопровідній станції ми пропонуємо застосовувати природні мінеральні сорбенти. Додані у воду, вони, безумовно, підвищують ефективність очищення від забруднень хімічної та біологічної природи. У США, наприклад, природні сорбенти на повну силу очищають водопровідну воду, там широко застосовують у промислових масштабах активне вугілля. У нас же в цьому плані практично ще нічого не зроблено. Наш інститут став провідною науковою установою з цих проблем.

— А які саме природні речовини ви пропонуєте для використання на водопровідних станціях!

— Глинисті мінерали Черкаського родовища бентонітових глин. Є вже вагомі теоретичні розробки по видаленню домішок з їх допомогою.

— Хто має обслуговувати біологічні очисні споруди!

— Найліпше — ніхто. Запущені один раз, вони працюватимуть у саморегульованому режимі, подібно до того, як функціонує біосфера. Але це поки що недосяжний ідеал. А на завтрашній (будемо сподіватися!) очисній споруді такого типу мають трудитися як мінімум троє: широкоерудований біолог-еколог, механік, електрик. Повірте мені, біологічне очищення води — це гарантія життя, бо без доброякісної води воно неможливе.

— Оскільки якість питної води у водопровідній мережі Києва та більшості міст України, хоч і задовольняє вимогам Держстандарту, але все ще низька, то в чому ви, Леоніде Івановичу, вбачаєте вихід!

— Найперше — у більш широкому використанні артезіанської води для харчових потреб. У Києві, наприклад, пробурили вздовж Дніпра чимало таких свердловин. Повідомлялися жителям Києва адреси найближчих за їхнім місцем проживання артезіанських свердловин. Вода в них чиста, доброякісна. Радіонукліди і важкі метали на таку глибину не потрапили.

— А якщо користуватися водопровідною водою, то чи є можливість її якось знешкодити!

— Можу порадити один спосіб — кип'ятіння з наступним відстоюванням.

Розмову вела
Світлана ЯНКО.

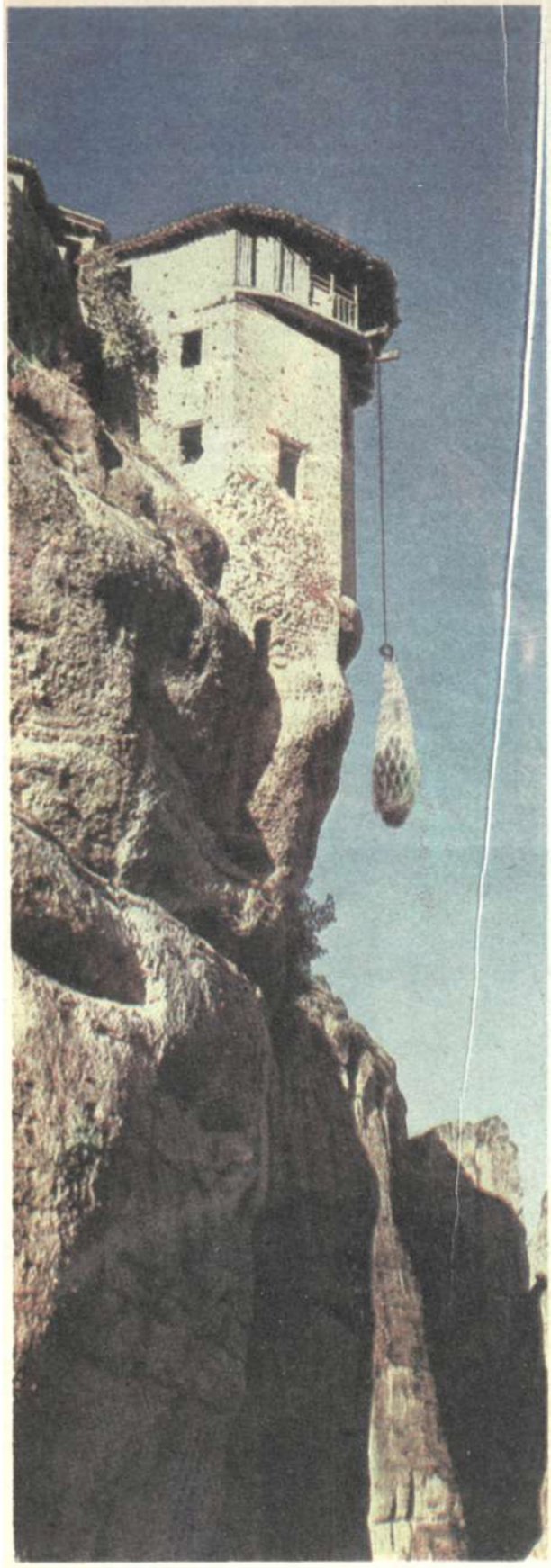

Метеора

Про місто Толедо та його середньовічне обличчя говорять: хто не бачив його, той не бачив нічого. Приблизно так греки можуть сказати про Метеору. Вважається, що це — архітектурний ансамбль з будинками начебто одного стилю. Але річ у тому, що вибудувано їх на вершинах вузьких, витягнутих до неба стрімких скель, котрі скидають на велетенські свічки. Можливо, саме ця схожість і спонукала до зведення монастирів на цих крихітних п'ятачках.

Їх тут кілька — на кожній скелі, а там, де місця для забудови замало, повирубувані безпосередньо у скелях келії для ченців-відлюдників. Метеора — це назва першого монастиря, зведеного майже вісімсот років тому. Погляньте на обкладинку журналу: кілька невеличких будинків під череп'яними дахами і в далечині — баня церквочки. Сфотографовано з вершини іншої гори, де теж притулився монастир. Місто, що розпросторилося біля підніжжя скель, дає змогу уявити, які вони високі і неприступні.

Саме цим — неприступністю — й пояснюється, мабуть, такий вибір місця. Ченці воліли усамітнитись якнайдалі від людей, від вируючих у цих місцевостях воєн. Попри багатовікове турецьке панування, у Метеорі й монастирях, що з'явилися наступними століттями, спромоглися зберегти християнство. Православне об'єднання ченців і зараз входить до складу общини, керівництво якої перебуває у центрі грецького православ'я — на Святій горі Афон.

До Метеори ми під'їжджали з півночі Греції, з гірської її частини. Дорога увесь час звивалася, і праворуч, і ліворуч до нешироκого шосе підступали золотаві о цій порі ліси. І раптом машина викотилася на рівнину. Довкруж поля. Скошена пшениця, зрізано листя тютюну, деінде кучерявляться оливові гаї. Фесалія — центральна частина материкової Греції, її житниця. І просто дивом дивуєшся, як це у рівнинній частині серед плантацій бавовника й тютюну, серед полів, за поворотом на шляху до міста з дивовижною назвою Каламбака, мовбито декорації, постають ці височезні скелі. Повільно рушимо

вулицями тихого містечка. О цій полудневій порі тут порожньо: зачинено магазини, стулено стільці і двері численних таверень, машини біля обочини — і ті, неначе сплять. Усе прокинеться пізніше, коли сонце сховається за скелі, і туристи, які приїздять сюди поглянути на диво природи, спустяться униз, в місто.

Так, монастирі на вершинах скель, хоча й мають інше призначення, теж слугують туризму. Причому, відвідувачі аніскільки не заважають ченцям. Навпаки, у кожній церквочці лежить біля входу стосик тонесеньких свічечок і поруч — таріль для грошей. А втім, платять за вхід у кожний монастир тільки іноземці — греки, як і до решти музеїв, на виставки і в усі історичні місця ходять безплатно.

Унизу здається неймовірним, що цих неприступних місць можна якось дістатися. Виявляється, таки можна — задля цього сюди і приїздять. Головне шосе веде до берегової кромки Егейського моря, ми ж звертаємо ліворуч і серпантином піднімаємося вгору. Дорогу теж пробито в скелях, вона, оповідають, непорушна у цих кам'яних джунглях. Та ось іще один поворот, останній, і перед нами — майданчик, суцільно заставлений туристськими автобусами й десятками легкових машин.

Дістались!

Ні, виявляється, похід ще тільки-но починається. Подальший шлях — пішки. Кілька крутих сходинок, потім — похилий пандус, знову сходинки і знову рівна дорога, пробита крізь невеликі тунелі або зависла на відкритих ліворуч галереях. І знову сходинки — високі, круті, упереміж з майданчиками для відпочинку.

Все це зроблене, ясна річ, не за середньовіччя, коли на вершинах скель селилися відлюдники. Довгі роки знадобилися для того, щоб повирубувати на схилах примітивні проходи. Вже набагато пізніше встановлювали на вершині щось навподіб лебідки з системою блоків, і всі потрібні вантажі, а часто й людей, піднімали у кошику. Такі пристрої збереглися до наших днів. Збереглися не задля екзотики — лебідка нині, звичайно ж, удосконалена, працює на повну потужність. До слова, і нині ворот обертають вручну: двоє дужих ченців, узявшись за краї перекладки, ходять і ходять навколо барабана. Усе це видно на горі. І молебен, котрий триває, попри юрбу туристів біля дверей, і вантажні роботи, виконувані тими ж таки ченцями.

Тут, нагорі,— крихітний садочок, зелений лужок, невеличкий музей і... продаж ікон, мальованих тут же малярами-монахами. Але головна визначна пам'ятка монастиря Варлаам, найбільшого в цьому чудовому ансамблі і збудованого набагато пізніше у 1517 році — вид

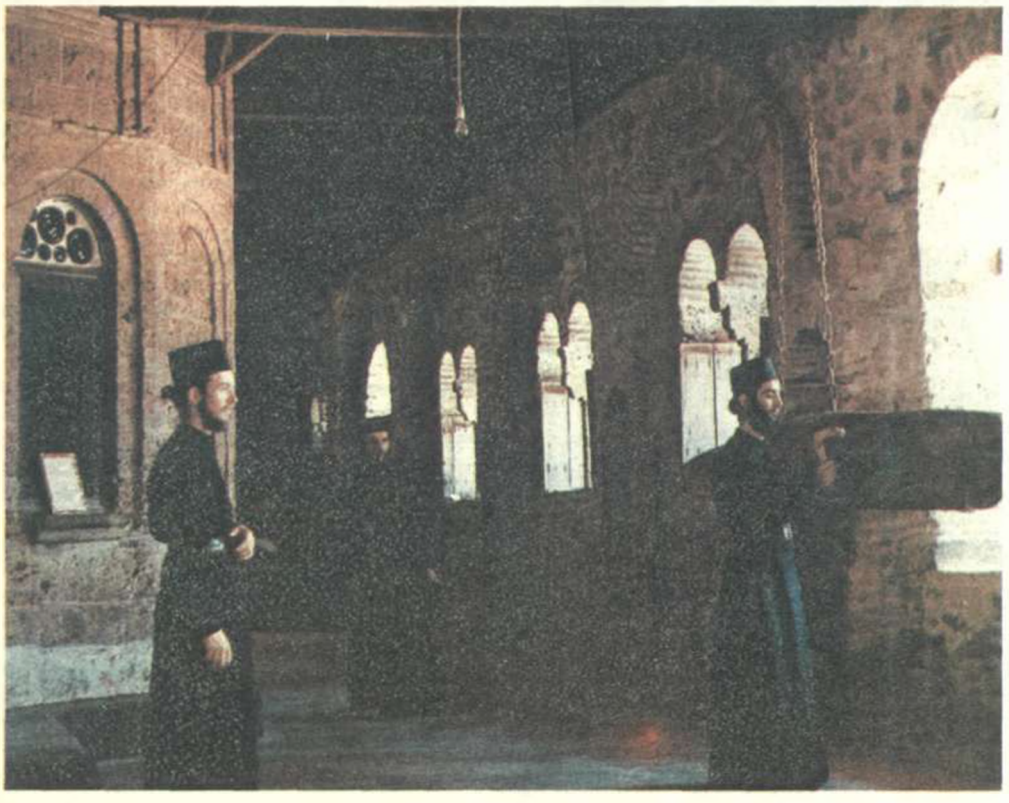

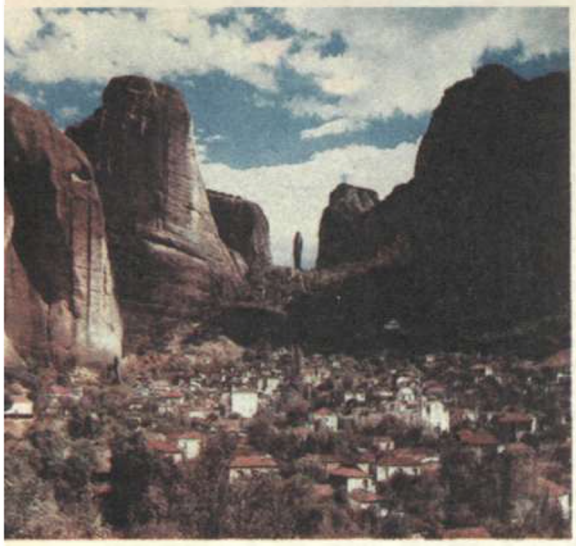

з горішньої тераси. Десь глибоко внизу — місто, трохи ближче — майданчик, де годину тому ми залишили машину, а поруч — такі ж скелі, і на найвищій, ще вищій за нашу,— теж монастир.

Ми побували й там. Для цього довелося проїхати машиною кілька кілометрів до підніжжя тієї скелі, а потім — пішки, нагору. Дорога стає ще більш стрімкою. Лічили сходинки, порахували до двох сотень і збилися. Зате дахи Варлаама опинилися унизу. Тут теж церква з такою самою голубою банею, музей, де виставлено церковне начиння й старовинні молитовники, де зі стін позирають скорботні лики святих. І звичайна, буденна праця ченців. Вони мешкають у келіях, більш сучасних, ніж чотириста, триста, ба навіть сто років тому, але так само суворих, зі склепінням, з кам'яною підлогою і благодатною тишею. Будинки ці перебудовували, і не раз, але в основі своїй вони залишилися такими ж, як були завжди.

Міністерство туризму (воно в Греції одне з-поміж основних) прагне впорядкувати й монастирі Метеори, і традиційні місця грецького туризму — район Коринфа, Пелопоннес, що ваблять людей з усього світу — там Олімпія з її знаменитим стадіоном, античний театр Епідавр, де і нині регулярно ставлять давньогрецькі трагедії, численні храми Зевса та дружини його Гери. Ну і звичайно, уславлений Парфенон в Афінах — символ, сказати б, грецького туризму. Досвід у питаннях організації туристичної справи тут величезний. Адже щороку в країну приїздить майже стільки туристів, скільки населення в самій країні — усіх треба гостинно прийняти, зручно розмістити, возити автобусами, теплоходами, літаками, смачно годувати й взагалі обслуговувати так, аби запраглося їм приїздити знову і знову. Одначе міністр Іоанніс Кефаллоянніс, розповідаючи про те, що робиться для розвитку туризму, не забуває наголосити: красоти Греції й гостинність греків — фактор також і економічний.

Чи не приспів час і нам замислитись над цим? Хіба мало і в нас місцин, нехай не таких, як Метеора, але по-своєму чарівних і привабливих? Але навіть у Київ з усіма його історичними і культурними пам'ятками, приїздить туристів дедалі менше. Подорожування Грецією викликає істинний захват, але в той же час і образу: чому там можуть, а в нас — ні?

Яків ЖУКОВСЬКИЙ.

Політехнічний музей

Люстерко для Хроноса

Де винайшли перший індивідуальний годинник? Впевнений: дев'яносто дев'ять процентів скаже — у Швейцарії. Логічно. Заслуги цієї країни у годинникарстві величезні. Проте майстром, який виготовив перший у Європі кишеньковий хронометр з пружинним заводом, був німець. Звали його Петро Гемлейн. І жив він у славному місті Нюрнберг. Потім такі самі годинники стали робити у Празі, Амстердамі, Парижі. До речі, назва «кишеньковий» щодо годинників XVI століття (а саме цей період ми маємо на увазі) умовна. І не тому, що вони були великі. У той час годинник носили, як намисто,— на довгому коштовному ланцюжку.

Циферблат стародавніх годинників можна розглядати як художнє полотно — так вишукано й тонко його малювали та оздоблювали. Та проте на цих, справді мистецьких витворах з чіткими римськими числами, рухалася одна-єдина стрілка — годинна. Звісно, що не було тоді й хвилинних поділок. Що ж до циферблатного скла, то його замінювала масивна кришка, виточена із прозорого топазу або кришталю. Зразком таких хронометрів є годинники, зроблені німцем П. Хеле або французом П. Купе.

Щоправда, проблему захисту стрілки вирішували й інакше. Замість кришталевої кришки, що закривалася на кшталт табакерки, робили мідну з позолотою.

1. Годинник-хрест. Такі хронометри виготовляв майстер із Женеви Дохнер, а носили здебільшого ченці.

2. У кінці XVIII століття годинники робили навіть у вигляді... театру.

3. Під верхньою кришкою — циферблат. Нижче — вмістище для тютюну. Отже, годинник-табакерка, автором якого був лондонський майстер Телліап (XVIII століття).

4. Типовий вигляд годинника, прозваного колись «цибулиною».

5. У другій половині XVII століття годинники мали й квадратну форму. Особливо популярні були ті, які виготовляв парижанин Бретонно.

І обов'язково — ажурну. Крізь прорізи було чудово видно і цифри, і стрілки. Особливо прославився такими годинниками французький майстер Ге.

Перші кишенькові годинники мали найрізноманітнішу форму — овали, квадрати, восьмикутники, книги, бутони квітів... Їх виготовляли навіть у вигляді хреста або людського черепа. Такі хронометри нагадували про швидкоплинність нашого грішного буття. І носили їх, як правило, ченці, аббати. На прохання цієї категорії покупців майстри прикрашали механізми зображеннями Христа, сценками з Біблії тощо. Отож вони мали вигляд дуже й дуже екзотичний.

На кришках годинників та циферблатах було також чимало алегорій — Мудрість, Правосуддя... Трохи пізніше цей «живопис» почали витісняти портрети сановних осіб. Скажімо, на чудовому годиннику з колекції Мусіна-Пушкіна (XVII століття) бачимо емалевий портрет імператора Фердинанда II. У цей час годинникарство процвітало то в одній, то в іншій країні. Так, після Тридцятилітньої війни, яка вщент розорила німецьких майстрів, пальму першості у цій справі перехоплює Франція. Проте у 1700 році лідерами годинникарства стають Англія і Швейцарія. Чому? На той час було скасовано Нанкінський вердикт, що сприяв ремеслам, і майстри переїхали до названих нами країн.

Треба сказати, що сімнадцяте століття принесло годинникарству дві вельми істотні новації. Перша з них полягала у застосуванні маятника. Її впровадив 1657 року голландець Христіан Гюйгенс. Годинники стали йти значно точніше. Друга — поява хвилинної стрілки, а також — позначки хвилин, тобто ще один ряд цифр. Рік народження хвилинної стрілки — 1650-й.

Нарешті останнє вдосконалення: спіральна пружина, яка, збільшивши тривалість ходу, одночасно вплинула на форму годинника. Тепер він став випуклим. Його почали називати цибулиною.

Раніше кожен годинник був немов витвір мистецтва. Майстри (надто ті, котрі займалися виготовленням футлярів) розмальовували кожен квадратний сантиметр. Дуже поширився розпис емаллю. Причому релігійна тематика все частіше поступалася перед світською. У цей час Швейцарія і стає незмінним лідером у годинникарстві. Такі майстри, як Ханхарт, Паркват щедро прикрашали свої годинники античними та міфологічними сюжетами, оздоблювали їх діамантами, іншими коштовними каменями... Кишеньковий годинник перетворився в аристократичних колах на головну прикрасу костюма сановної особи.

Урізноманітнилася форма хронометрів. Тепер їх виготовляли у вигляді шкатулок, табакерок, навіть... театрів. Останній різновид годинників був прерогативою французьких майстрів. Зразок годинника-театру зберігається у Москві, у Збройовій палаті. Це дуже складний і цікавий механізм. Розкішно оздоблена сцена, яка була на місці циферблату, мала спеціальні дзеркала. Дзеркальне тло надзвичайно увиразнювало, подвоювало і потроювало дійство, що розгорталося на мініатюрному кону. У певний час з механізму лунала чарівна музика, і крихітні фігурки на сцені танцювали вальс. Тут же, поруч з танцюристами, стояли малесенькі диригенти, вони вправно керували грою арфісток.

Вісімнадцяте століття ознаменувалося у годинникарській справі тим, що хронометри потоншали, набули звичного для нас вигляду. Надзвичайно багато зробив у цьому відношенні приятель вождя французької революції, Марата,— Абрахам Людвіг Бреге. І ще одне нововведення: оскільки циферблат почали склити, відпала потреба у футлярі: годинник став легшим, зручнішим. Хоч, скажімо, у Великобританії, мода на футляри не минула, і знать, як і раніше, носила важкенькі, цибулиноподібні хронометри. Як бачимо, країна, що її мають за взірець консерватизму, підтвердила цю репутацію і в годинникарстві.

А міжнародний авторитет Швейцарії усталився не лише тому, що тут, як-то кажуть, робили все на совість. У цій країні вперше перейшли від ручного до напівавтоматизованого виробництва. На початку XIX століття Швейцарія випускала до ста тисяч годинників на рік!

Неелектронний сучасний годинник, як відомо, заводять спеціальною головкою. Так само переводять і стрілки. В давнину ж це робилося ключем. Його носили окремо. Відома нам головка виникла лише у 1820 році. Її винахідник — англієць Т. Прест. Щоправда, тією головкою можна було тільки заводити годинник. То вже швейцарець А. Філіпп пристосував її для переведення стрілок. І це вдосконалення, либонь, можна вважати останнім у конструкції такого звичайного і такого необхідного для людства побутового приладу.

Час, що ним, згідно з грецькою міфологією, розпоряджався бог Хронос,— субстанція невловима, невидима. Його побачиш лише у люстерку годинника. Сучасний наручний хронометр — надзвичайно точний і мініатюрний прилад. Та все одно, нас зачаровують і вражають унікальні витвори стародавніх годинникарів. У коштовному оздобленні кришок та циферблатів, передзвоні хитромудрих механізмів — відгомін цілих епох.

Володимир ГОЛОВАНЕНКО.

Хай живуть клітини-вбивці!

Часто художники, набиваючи руку, малюють з натури своїх близьких — дружин, дітей... Щось подібне трапляється і у науковому світі: медики-дисертанти часто-густо беруть контрольні аналізи у своїх колег, працівників клініки. Роблять це вони, звичайно, через жебрацьке становище нашої науки. Проте... Не було б щастя, та нещастя помогло. Бо саме таким чином виявились детально обстеженими близько 25 працівників лабораторії патофізіології Київського НДІ отоларингології в момент ядерної катастрофи на Чорнобильській АЕС. Точні дані про «доаварійний» стан їхньої імунної системи (а це один із основних предметів досліджень лабораторії) стали безцінним набутком науковців. А ще — виявились козирною картою у руках київських імунологів, яким довелося спростовувати безвідповідальні запевняння деяких «академіків» про те, що малі дози радіації зовсім не шкідливі для здоров'я людей, зокрема,— для їх імунної системи.

— Насправді, картина вимальовувалась зовсім інша,— розповідає завідуючий лабораторією доктор медичних наук О. Ф. Мельников. — Найбільше нас стривожило те, що після ядерної катастрофи імунний статус знижувався практично однаковою мірою як у людей із 30-кілометрової зони, так і у киян. У тому числі, і у співробітників нашої лабораторії, які «випадково» потрапили у поле зору дослідників. Стан цих практично здорових раніше людей знадобився нам, як свого роду точка відліку...

Імунний статус визначається за багатьма параметрами. Зупинюся лише на двох імунних механізмах, які, на думку мого співрозмовника, найбільш чутливі до радіації. Перш за все, це — дія та кількість секреторного імуноглобуліну (особливих захисних білків) і активність так званих кров'яних природних кілерів. Так ось: одразу після аварії кількість захисних білків у ліквідаторів, переселенців, практично у всіх обстежених киян зменшилась у 50—100 разів!

Занепокоєння науковців викликали і кілери. За точним перекладом з латини це — клітини-вбивці. Незважаючи на страхітливу назву, вони — наші найвірніші захисники, оскільки вбивають всіляких ворожих зайд — різноманітні віруси, бактерії, що проникають в організм, намагаючись з'їсти його ізсередини. Якщо ослабнуть кров'яні кілери, полчища

мікроокупантів вмить завойовують все нові і нові рубежі, примножуючи в історіях хвороб людей такі діагнози як рак, цироз, гіпертонія і т. д., і т. п.

Зниження функції кілерів, секреторного імуноглобуліну, розлади інших імунних механізмів фахівці й називають коротким, для деяких людей — малозрозумілим терміном «зниження імунного статусу».

За даними науковців НДІ отоларингології він, наприклад, у киян, на жаль, був зниженим протягом трьох, у людей, що живуть поблизу 30-кілометрової зони, протягом п'яти років.

— На щастя, — продовжує О. Ф. Мельников,— протягом минулого, 1991 року спостерігалось масове відновлення у людей системи кілерів.

Цей факт, крім зрозумілого задоволення, викликав серед науковців також дискусію. Одні вважають, що людський організм адаптувався. Ця ідея є особливо привабливою для прихильників атомної енергетики, оскільки видає карт-бланш «мирному атомові». Мовляв, хоч і бухнуло на всю Європу, одначе люди адаптувались, тепер можемо труїтись ще більше...

Добре було б, якби справді адаптувались. Та наукові факти свідчать про інше. Прорахувавши розвиток подій на два кроки вперед, київські імунологи з Інституту отоларингології вибрали серед ліквідаторів, що проходили обстеження в їхній лабораторії, групу людей з далеких від України регіонів, в основному сибірського. Стан їх імунної системи був тоді такий же, як і в інших ліквідаторів. Через рік, незважаючи на брак коштів, науковці запросили сибіряків на контрольне обстеження. Одержані результати засвідчили: майже повністю відновилася система кров'яних кілерів, тоді як у киян вона ще перебувала у пригніченому стані. Тобто, не адаптації завдячували сибіряки, а своєму навколишньому середовищу.

— Три, а тим більше п'ять років — надто великий термін для адаптації,— підсумовує О. Ф. Мельников. — Ми мали справу з прямим пригніченням імунної системи, що було викликане радіоактивним опроміненням різних рівнів. При цьому сам рівень не відігравав особливої ролі. Суттєвішим фактором виявилась постійність впливу. Отже, хто протягом трагічних для України трьох-п'яти років чорнобильської біди встиг через послаблення своєї імунної системи набратись хвороб, той розквитається своїм здоров'ям (а то і життям) за мирний атом. Втішитись можемо лише тим, що люди, яких проминуло лихо, і чиї кілери останнім часом воскресли, мають більше шансів уникнути ізотопних горе-сюрпризів. Тож, можемо сказати так: «Хай живуть і кріпнуть клітини-вбивці!»

— Олег Феодосійович, можливо, моє наступне запитання буде дещо несподіваним для вас, однак воно часто ставиться у листах наших читачів. Наслідки пригніченого радіацією імунного статусу людини і синдрому набутого імунодефіциту (СНІДу) в принципі однотипні: проникнення інфекцій, смерть від, здавалося б, дріб'язкової хвороби... То чи можна поставити знак рівності між постчорнобильським імунодефіцитом і СНІДом? Чи можна твердити, що мешканці вражених радіацією районів — потенційні хворі на СНІД?

— Ні. Хоча вияви СНІДу (в стадії хвороби) і пострадіаційного імунодефіциту справді загалом стереотипні. Але СНІД має характерну особливість — він уражує лише певні групи клітин, здебільшого клітин-помічників, які майже не зазнають лиха від радіації. Тож не можна твердити, що радіація сприяє поширенню СНІДу. Інша річ, що постійне радіоопромінення (навіть у мізерних дозах) ускладнює перебіг уже розвиненої хвороби, прискорює так звану клінічну маніфестацію СНІДу.

— Якого б походження не був імунодефіцит, він небажаний ніякий. Але, якщо вже так сталося, що людина занедужала, має пригнічений імунний статус, чи є порятунок?

— Безумовно. Нами розроблено кілька методик відновлення імунної системи. Нині ми спільно з директором інституту доктором медичних наук Д. І. Заболотним завершуємо роботу над новою темою, яка так і називається «Пошуки засобів підвищення ефективності реабілітаційної імунотерапії». В основу методики покладено принцип поєднання імунотерапії з інтоксикацією, з застосуванням певних сорбентів. Базою для впровадження нової методики лікування став Коростенський район Житомирської області. Перші результати обнадійливі: нам вдається належною мірою відновлювати імунний статус тамтешніх хворих. Правда, це тільки початок, і ще не ясно, як надовго відновлено статус. Адже люди продовжують жити на забруднених територіях, споживають «брудні» продукти харчування власного виробництва... Отже, залишається тільки сподіватись, що праця наша не виявиться сізіфовою.

— Певне, що люди могли б і самі, на побутовому рівні, якось підтримувати у бойовій готовності свої власні кілери?

— Ця гвардія нашого організму полюбляє різні вітаміни, а особливо — пектини. Людям із зниженим імунним статусом корисно їсти різноманітні желе, мармелади. Найкраще — яблучні.

Окремо слід сказати про давню і, вибачте, простакувату звичку загоряти. Для людей з ослабленим імунітетом це рівнозначне самогубству.

Ультрафіолетова (тобто — сонячна) радіація збільшує силу іонізуючої радіації. Нещодавно науковці одержали нові дані про те, що величезна кількість лімфацитів, які забезпечують систему імунітету, депонуються (умовно кажучи,— знаходяться) саме у підшкірному шарі. Потрапивши під ультрафіолетове опромінення, вони, по-перше, втрачають активність, а по-друге, що найстрашніше,— можуть, так би мовити, переродитись. Лімфацити підшкірного шару — не однорідна маса. Їх там багато різновидів.

Це наче своєрідний мурашник, де кожна група комах виконує свою роботу. Під впливом сонячної радіації мурашки певних підгруп ніби дуріють, починають виконувати не властиві їм функції, і вся купа-мала починає перетворюватись на Содом і Гоморру. Як кажуть фахівці, лімфацити набувають дезрегуляційного стану, в якому неспроможні контролювати закріплені за ними рубежі здоров'я людини.

Наші предки, нехай інтуїтивно, але дуже добре це відчували. Тому завжди ходили влітку обов'язково у солом'яних брилях, жінки — у білих хустинках. Нікому в голову не приходило вийти на город голяком. Це вважалось би ганебним вчинком. І недарма...

Кажуть: сонце запобігає рахіту в дітей. Правильно. Але, як фахівець, запевняю: для цього цілком достатньо мати відкритими обличчя і руки.

Під час бесід з іншими спеціалістами інституту виокремилась ще одна проблема — моральна. Найбільш відчутна вона у районах, наближених до 30-кілометрової зони. Люди, що живуть там, стомилися від наскоків дослідників. Особливо від північних варягів. Налетять, як вихор... Посіпають тих нещасних людей, перекачають кров на аналізи, влаштують допити... І пам'ятай, як звали... Десь там, за білокам'яними стінами, строчать свої докторські дисертації, хоча потерпілим від чорнобильської біди, які через тин можуть стежити за черговою пожежею на АЕС, ніякого з того зиску. Хотів цього хтось чи ні, та радянська наука у нашому випадку виявилась аморальною.

Якось було оголошено мораторій на ядерні випробування. Настав час оголосити мораторій на безконтрольні, безсистемні випробування над чорнобильськими людьми.

Чи ж буде врешті-решт один господар на цій багатостраждальній землі? Бо за семи няньок у потерпілих поки що виробився лише один імунітет — проти будь-яких обстежень...

Андрій ПАПУША.

До передплатників журналу

У січневому номері «НіС» ми розповіли вам про критичне фінансове становище журналу, яке склалося не з вини редакції. Отже, ще раз просимо родини, які передплатили на цей рік «Науку і суспільство», піти у поштове відділення і перекázати редакції 50 карбованців. Прізвища всіх надрукуємо в журналі.

Значну частину витрат на видання компенсують наші засновники і редакція власною комерційною діяльністю. Але без ваших внесків нам не обійтися. Якщо вони надійдуть, то ми зможемо повернутися до випуску журналу у повному обсязі.

Розрахунковий рахунок 004700614 у Київській міській дирекції Укрсоцбанку, МФО 322012. Обов'язково вкажіть: для журналу «Наука і суспільство».

Редакція

Благодійний рахунок

Ще кілька внесків

Їх зробили на допомогу редакції:

ХІМІОН В. Ф. із с. Пугачівка Жашківського району на Черкащині — 30 крб.;

ЗАДИРАКА А. Л. з м. Києва — 25 крб.;

РОЖКО В. Ф. — із с. Іванівців Новоушицького району Хмельницької області — 10 крб.

Дякуємо вам, дорогі друзі!

Ці внески зроблені до виходу № 1 нашого журналу.

Мозаїка планети

РЕСТАВРАЦІЯ АКРОПОЛЯ

Сотні археологів, інженерів, каменярів та будівельників ось уже понад десять років реставрують Акрополь. Написи дев'ятьма мовами на бараках будівельників інформують, звідки надходять кошти на реставрацію: з громадських фондів, ЄЕС, з інших прибутків. Це переважно плата за відвідування «найдовершеніші споруди давньогрецької архітектури», як написано в туристичних проспектах. Вхідний квиток коштує сім німецьких марок (трохи більше двох карбованців), що становить 200 тисяч на місяць. Стільки коштує лише один мармуровий блок завдовжки у вісім метрів і вагою 13 тонн, який іще треба вмурувати в західний портал Парфенона, пам'ятника Акрополя. Цей блок було знайдено після трирічних пошуків у мармуровому кар'єрі «Діонісос» поблизу Афін. А ще стародавні архітектори брали звідси матеріал на спорудження Парфенона за наказом Перікла. Його звели за рекордний для тих часів строк — дев'ять років.

Протягом віків найвідоміша антична споруда потерпала від землетрусів, воєн і пожеж. Була майже повністю зруйнована 1687 року: німецький артилерист, який бився проти турків на боці венеціанців, поцілив у пороховий погріб Парфенона. Німецький офіцер Крістоф Ніцер писав: «Акрополь був купою мармурових уламків. Серед них траплялися ядра, людські черепи, потрощені кістки...».

1834 року 80 робітників почали розчищати руїни. Після 1898 року грецький архітектор Баланос спробував оновити храм: закріпив окремі будівельні елементи залізними скобами. Він не міг передбачити, що в майбутньому шкідливі речовини знищать його працю — кислотні дощі та іржа роз'їдали метал, навіть захований у мармур. Зараз залізо в мармурових блоках замінюють титаном, який не кородує.

Реставрація, що коштуватиме 100 мільйонів німецьких марок, має завершитися 1995 року.

СКІЛЬКИ ДНІВ ДО ПОЧАТКУ НОВОГО ВІКУ?

Перший японський годинник для відліку днів, що залишилися до початку XXI віку, встановлено на дев'ятиповерховому будинку в Токіо. Розміри — 3,6×11,8 метра.

Мозаїка планети

ОЦЕ КРОСВОРД!

31 метр завдовжки і 53 сантиметри завширшки має найбільший кросворд у світі, складений 65-річним бельгійцем Роже Букаром. Він працював над ним чотири роки і примудрився розмістити 50400 слів. З-поміж них імена 11700 кіноакторів і близько 2000 спортсменів. Текст цього гігантського ребуса міститься на 2734 сторінках. Припускають, що для розв'язання кросворду потрібне ціле життя.

ХТО ШВИДШЕ?

З нагоди 50-річчя «битви за Англію» на аеродромі в Обінглоні вийшли на старт винищувач «Ягуар» і гоночний автомобіль «Ягуар-К-12». Слід було визначити, котра з машин швидше подолає кілометр. За кермом автомобіля сидів кращий англійський гонщик «Формули 1» Мартін Брандл, за штурвалом літака — полковник Майкл Лоуренс. Переміг автомобіль, розвинувши швидкість 200 миль на годину.

На знімку: «Ягуари» на фініші.

З міста Дніпродзержинська (якому, до речі, слід би вже повернути його історичну назву — Кам'янськ) редакція отримала листа від Григорія Семеновича Донця. В ньому йдеться про повернення на Україну РУНВірм, про необхідність єдності і взаєморозуміння в нашому народі. Разом зі своїм листом Г. Донець надіслав нам цілу низку запитань від своїх земляків.

Пройшла чутка про плем'я укранів, які начебто були предками українців, а тепер про це мовчать. Навіть редакція журналу «Наука і суспільство» про це нічого не пише. Чи, може, з Москви заборонили? Знати про це треба, бо у нас тут багато таких, що українців мають ні за що, та ще з твору Солженіцина — клюють.

ПРО ПЛЕМ'Я УКРАНІВ І НАЦІОНАЛЬНУ ЧЕСТЬ

Про плем'я укранів, чи уктріан є згадки в багатьох істориків і літописців минулого. Ця назва згадується у Саксона Граматика (XI ст.), першому Софіївському літописі, «Історії Російській» В. Татищева. Укранами була переважна частина жителів слов'янської держави Русії, що в докиївський період існувала між Одрою і Лабою і мала столицю на о-ві Рюген. Деякі дослідники вважають, що укри-украни — це самоназва племені полян як на Одрі, так і на Дніпрі. Є думка, що це була одна з найдавніших племенних спільнот, що взяла участь в етногенезі майже всіх європейських народів. Похідні від кореня укр- назви подибуємо і на Дунаї (земля Крайн в Австрії), і на Лабі (Пруський Уккермарк). Але основна маса укранів лишилася на своїй прабатьківщині — на берегах Дніпра.

Повторюємо, що це тільки гіпотеза (див. часопис «Індо-Європа», 1991, № 1). Але можемо сказати, що ніяких ідеологічних вказівок з Москви редакція не одержувала, та й не чекає їх у майбутньому. Крім того, жодні свідчення про наших предків, ніякий авторитет антів, гуннів чи роксоланів не додадуть нам ваги сьогодні. Незалежно від того, ким були давні украни, нинішнім українцям слід відстоювати себе і свою честь, збудувавши, приміром, свою власну державу.

Хрещення Русі відбулося в Києві, а Москва збирається будувати храм-пам'ятник 1000-ліття християнства у себе. Чому ніхто з українських вчених не протестує? Це ж несправедливо, це приниження України. Такий храм-пам'ятник повинен бути збудований лише у Києві. Чи мається це зробити і коли?

ХТО Ж СВЯТКУЄ ТИСЯЧОЛІТТЯ?

Жодна з християнських конфесій, що діють у Києві, не виголошувала наміру збудувати такий храм у «матері міст руських». Будувати храм-пам'ятник у Москві — суверенне право Російської держави і Російської Православної Церкви. Це навіть добре, що наші сусіди цінують спадкоємність традицій культури і духовності, які прийшли до них з берегів Дніпра.

Щоправда, рішення про будівництво храму-пам'ятника 1000-ліття хрещення Русі приймалося ще тоді, коли московський уряд був союзним, а РПЦ мала київських християн (принаймні, більшість з них) у своєму прямому підпорядкуванні. Вочевидь, і в ті часи своя столиця мала для московських духовних і світських правителів пріоритет. Що ж, ми живемо вже в нові часи; дай Боже тільки, щоб з Києва не вивезли до Москви хоч хрещення Русі, як досі вивезли «справжню» руську мову, «справжню» руську державу і навіть саму назву — Русь. Та цього вже не допустить і сам Володимир Святий, що з хрестом стоїть на дніпровських кручах.

Чи повернулися до своїх рідних осель українці Холмщини, яких поляки виселили до кресів на західному кордоні з Німеччиною і на Україну?

ДОДОМУ НЕМАЄ ВОРОТТЯ

Операцію «Вісла», про яку йдеться в цьому запитанні, польська адміністрація провела в 1948—1950 рр. на західноукраїнських землях Холмщини, Лемківщини, Санночини, що відійшли до Польщі після другої світової війни. Перед тим, у 1944—1946 рр., на підставі угоди між урядами УРСР і Польської республіки була проведена добровільна репатріація українців з цих територій до своєї історичної батьківщини. Цією можливістю скористалося 480 тисяч чоловік. До решти було вжито репресій, українські сім'ї насильно виселялися у північно-західні воєводства і розпорошувалися серед польського населення. «Вісла» була каральною операцією у відповідь на діяльність УПА на Волині, Галичині, Посянні під час війни.

З вересня 1990 року Сенат Польської Республіки ухвалив рішення, в якому засудив операцію «Вісла» і висловив намір наполягати на виправленні образ, завданих українцям. Але ніякої інформації про їх повернення на рідні землі немає. Українські переселенці на чужині швидко спольщувалися, а місця їх компактного проживання заселили поляки. Навіть села, гори, потічки тут перейменовано, щоб їх назви не нагадували колишніх жителів краю.

Тут у нас на стенді чіпляють вирізки з газет різних, в одній з них повідомляється, що Молодіжна Ліга Харківщини чествувала День Короля України-Русі Олексія II, послала йому в Мадрид вітальну телеграму. Що це означає?

ДОБРЕ Б МАТИ КОРОЛЯ

В Мадриді справді проживає добродій, котрий називає себе Володарем і Королем України-Русі Олексієм Олельком II. Він наро-

дився 1948 року в Іспанії, але свою генеалогію виводить з династії князів Рюриковичів. Тому Олексій II вважає себе спадкоємцем київського престолу. За політичними уподобаннями Король України, безумовно, є прихильником монархізму, він вважає, що найкращою формою правління для його батьківщини була б конституційна монархія. Але, як запевняє представник Його Величності на Україні лицар-командор Справедливості і Юстиції, голова Комітету захисту національних символів України Орест Карелін-Романишин, найголовніша мета короля — незалежна Українська держава. А форму правління уже визначить сам народ.

Гадаємо, цей чоловік вартий нашої уваги і пошанування. Якщо, звичайно, його князівське походження підтверджене документально.

Чи можна писати до вас пропозиції, як покращити журнал «Наука і суспільство»?

Це питання чи не найбільше турбує редакцію, причому, ця турбота наша — постійна. Отже, якщо ви маєте якісь пропозиції чи просто добру людську пораду, будемо дуже раді їх одержати. Пишіть, будь ласка, частіше. Те саме стосується не лише кам'янчан, а й інших наших читачів в Україні та за її межами.

Відповіді підготував редактор відділу
Максим РОЗУМНИЙ.

БАЛАНС

акціонерного комерційного банку
«Персональний комп'ютер» (в тис. крб.)

АКТИВ

	01.01.91	01.04.91	01.07.91	01.10.91	01.01.92
1. Каса	—	—	—	—	—
2. Кошти на резервному рахунку в Нацбанку	—	985	6296	4477	9484
3. Кореспондентський рахунок в Нацбанку	28	40306	89179	155469	4619500
4. Дебітори банку	—	76	26	2299	169
5. Кредити, видані банком	—	150513	261352	440484	823596
— короткострокові	—	150513	261352	440484	823596
6. Позики, видані іншим банкам	—	—	—	—	—
7. Кошти, вкладені у спільну діяльність	—	—	—	—	—
8. Основні кошти	—	—	525	903	2921
9. Витрати	—	—	—	—	—
10. Інші активи	—	4734	8796	17525	27301
11. Відокремлені кошти за рахунок прибутку	—	198	2485	5990	12890
Всього:	28	196812	368659	627147	5495861

ПАСИВ

1. Статутний фонд	—	9174	14515	33828	42400
2. Резервний фонд	—	198	170	2501	2501
3. Інші фонди	—	—	108	180	349
4. Розрахункові та інші рахунки клієнтів	28	32721	30623	77334	4979583
5. Депозитні рахунки клієнтів,	—	—	40000	—	68
у тому числі більше одного року	—	—	—	—	68
6. Кредити, одержані в інших банках	—	154000	279000	504000	449000
7. Інші кредитори	—	521	1758	3314	9070
8. Доходи	—	—	—	—	—
9. Прибутки	—	198	2485	5990	12890
Всього:	28	196812	368659	627147	5495861

Важкий шлях до свободи

Либонь, усі ми ще з шкільної лави знаємо про «тріумфальну ходу Великого Жовтня» і «героїчну боротьбу українського народу за владу Рад».

А чи багатьом, з тієї ж шкільної лави, відомо про героїчну боротьбу українського народу за національну незалежність; про першу в історії нашого народу самостійну державу — Українську Народну Республіку; про те, що до часу, коли на Вкраїні утвердилася Радянська влада, тут існували й інші національні державні утворення, кожне зі своєю політичною і адміністративною структурою, судовою, фінансовою системами, армією, чиновницьким і поліцейським апаратом, пресою, навчальними закладами,— тобто, всім тим, що притаманне будь-якій державі? Документи, що донедавна приховувались у спецсховищах і спецфондах, зберігались у приватних зібраннях, змушують замислитись: чи достоту ми знаємо історію вітчизняної Революції?..

Українська Народна Республіка

Історія незалежної української держави веде лік від 22 січня 1918 року, коли знаменитим четвертим Універсалом Центральної Ради було проголошено Українську Народну Республіку. Та, правдоподібно, вона почалася раніше — весною 1917-го, коли гурт українських діячів, представників різних політичних партій і громадських організацій закладав підмурівок національної державності.

...Наприкінці лютого Київ жив звичним, буденним життям. Ніщо не віщувало великих змін, суспільних потрясінь.

Але вже 1 березня все прийшло у рух. Звістка про революцію в Петрограді й повалення самодержавства сколихнула місто. Учасники тодішніх подій свідчать про бурхливий сплеск громадської активності і революційного ентузіазму: виникали нові організації, відбувалися збори й засідання, з'являлися полум'яні звернення, декларації, відозви. Владу губернатора було скасовано, поліцію розігнано. У приміщенні київської думи засідала щойно створена «Рада об'єднаних громадських організацій», яка, блискавично перебравши функції верховної міської влади, оголосила себе представником Тимчасового уряду в Києві.

Для українського громадянства Лютнева революція стала сигналом до консолідації всіх національно-патріотичних сил. Це завдання перебрала на себе Українська Центральна Рада, створена 3 березня 1917 року представниками різних політичних і громадських організацій міста. Очолив її відомий громадський діяч, професор М. Грушевський.

На початку у складі УЦР налічувалося кілька десятків осіб. Вона виконувала функцію органу, що координував роботу різноманітних українських організацій, зокрема наукового, техніко-агрономічного, педагогічного товариств, національної, студентської спілок тощо. Її діяльність, свідчив сучасник, розгорталася «в межах національного руху, що ніскільки не претендував на захоплення влади».

Проте за якихось кілька тижнів УЦР перетворилась на впливову політичну силу, яка відігравала дедалі помітнішу роль у суспільному житті. Вона мала численні осередки в провінції, завойовувала все більший авторитет в армії, серед робітництва і селянства. Уже через місяць по створенні Ради М. Грушевський характеризував її як «признаний усім свідомим українським громадянством центральний український уряд».

6—8 квітня у Києві відбувся Всеукраїнський Національний Конгрес, який остаточно завершив процес формування УЦР як національного політичного центру. Близько тисячі делегатів з'їзду обрали новий склад Центральної Ради, до якого ввійшли представники від губерній, а також від українських політичних партій — соціалістів-федералістів, соціал-демократичної, радикально-демократичної, соціалістів-революціонерів і самостійників. Таємним голосуванням обрали голову Ради — М. Грушевського — та його заступників — В. Винниченка і С. Єфремова. Поточна діяльність УЦР покладалася на виконавчий орган у складі 21 особи, що дістав назву —

«Комітет Української Центральної Ради».

23 квітня на перших після Конгресу загальних зборах члени УЦР прийняли принципового значення документ — «Наказ Українській Центральній Раді», в якому сформулювали свої програмні вимоги. Одна з них порушувала питання про автономний устрій України.

Вимога національно-територіальної автономії, яка виразно прозвучала ще під час Конгресу, знайшла широкий відгук у громадськості. Її підтримала більшість українських політичних партій, Український військовий і Всеукраїнський селянський з'їзди.

У половині травня Центральна Рада звернулася до Тимчасового уряду з декларацією, яка закликала позитивно вирішити питання про національно-територіальну автономію України у складі Російської держави. Петербурзьке керівництво відповіло відмовою. Це призвело до різкого загострення ситуації на Україні — тут прокотилася хвиля мітингів і маніфестацій протесту. Скориставшись сприятливими обставинами, Центральна Рада оприлюднила 10 червня відозву — Універсал, в якому закликала громадянство сприяти запровадженню у краї автономного ладу. 15 червня сталася ще одна важлива подія: на закритому засіданні УЦР був сформований Генеральний Секретаріат, якому невдовзі судилося відіграти роль крайового уряду України.

Тимчасовий уряд опинився перед вибором: або санкціонувати діяльність самочинно створених органів влади, або заборонити їх, тобто застосувати збройну силу, щоб придушити національний рух. Останнє, в умовах зовнішньої і внутрішньої нестабільності революційної Росії було абсолютно нездійсненною справою. Єдине, що залишалося,— ухилитись на деякий час від прийняття рішення, почавши переговори з Українською Центральною Радою.

Переговори велися до кінця червня — і в Києві, і в Петрограді. Врешті-решт петроградське керівництво змушене було поступитися. 29—30 червня, під час візиту до Києва, міністри О. Керенський, М. Терещенко та І. Церетелі дали офіційну згоду на створення українського уряду. Власне, у візитерів з Петрограда іншого виходу й не було: за кілька днів до цього V сесія УЦР, зігнорувавши центральне керівництво, не лише прийняла ухвалу про крайовий уряд — Генеральний Секретаріат, а й затвердила його персональний склад[1]. Крім того, запроваджувався постійно діючий законодавчий орган — Мала Рада,— який мав працювати у перервах між сесіями.

Принагідно згадаємо, що в цей же період Центральній Раді вдалося вирішити ще одне питання, щодо якого лунала критика і «зліва», і «справа». УЦР представляла інтереси виключно української громади, а відтак не могла вважатися репрезентативним всеукраїнським центром, на роль якого претендувала. У ході переговорів з Тимчасовим урядом ця обставина стала мішенню для опонентів, що й спонукало керівництво Ради до активного діалогу з представниками неукраїнської революційної демократії. Відтак, склад керівних органів УЦР поповнився «національними меншостями». Згідно з постановою Малої Ради представники неукраїнських громад в цих органах становили 30 процентів від загального числа їх членів.

З середини липня, між Українською Центральною Радою і Тимчасовим урядом почався новий раунд переговорів. Цього разу стосовно «Статуту Генерального Секретаріату» — документа, який мав виконувати функцію своєрідної крайової конституції. Делегація Секретаріату, яка прибула до Петрограда, щоб затвердити «Статут», мети не досягла. Після тривалих дискусій і суперечок центральний уряд схвалив інший документ — під незграбною назвою «Тимчасова інструкція для Генерального Секретаріату Тимчасового уряду на Україні». Він істотно обмежував владу УЦР. А проте після гарячого двотижневого обговорення Центральна Рада таки схвалила його. Згодом, відтворюючи у мемуарах події революційної минувшини, В. Винниченко охарактеризував «Тимчасову інструкцію» як «першу дійсну і дієву Конституцію України», хоча й нарікав, що вона «пересякнена імперіалістичними тенденціями російської буржуазії по відношенню до України».

Формально, володіючи владою, Центральна Рада і Генеральний Секретаріат у своїй практичній діяльності були значною мірою паралізовані умовами угод з Тимчасовим урядом. Зокрема, УЦР не могла самочинно вирішувати питання політичного та економічного устрою України. А тим часом саме ці питання набували першочергової ваги, переміщуючись у центр уваги тридцятимільйонного народу України. Виснажлива війна, мілітаризована економіка призвели до загострення продовольчої, паливної про-

[1] На посаду голови Секретаріату (а також генерального секретаря внутрішніх справ) був обраний В. Винниченко. До складу першого українського крайового уряду увійшли: Х. Барановський (генеральний секретар фінансів, С. Єфремов (г. с. у міжнародних справах), М. Стасюк (г. с. продовольчих справ), Б. Мартос (г. с. земельних справ), С. Петлюра (г. с. військових справ), В. Садовський (г. с. юстиції), І. Стешенко (г. с. освіти), П. Христюк (генеральний писар).

блем. Посилювалась інфляція, зростала злочинність. Праві екстремісти намагалися спровокувати серед населення відкрите незадоволення революцією, щоб прискорити крах уряду і встановити режим військової диктатури. Неспроможність російського уряду радикально розв'язати робітниче й аграрне питання, укласти мир призвела до стрімкого наростання кризи, а відтак — і революційних настроїв серед широких верств населення. В цих умовах помітно посилився вплив більшовицької партії, гасла якої («земля — селянам», «заводи — робітникам», «мир — народам») звучали хоч і дещо абстрактно, зате вельми в унісон із загальними прагненнями. Ситуація виходила з-під контролю як центрального, так і крайового уряду.

26 жовтня внаслідок збройного повстання у Петрограді більшовики захопили владу і оголосили про скасування «контрреволюційної кліки Керенського». Центральна Рада, не підтримавши в цьому конфлікті ні Тимчасового уряду, перед яким завше ходила в ролі «прохача», ні більшовиків, ідеологію та гегемоністські цілі яких не поділяла, використала ситуацію, для зміцнення національної державності. 7 листопада вона звернулася до народу з третім Універсалом, в якому проголошувала автономну Українську Народну Республіку в складі Російської Республіки, головні принципи її діяльності та програму першочергових економічних і політичних перетворень. Зокрема, на Україні встановлювався 8-годинний робочий день, державний контроль над виробництвом, скасовувалась поміщицька власність на землю, скасовувалась смертна кара тощо.

З проголошенням автономії віковічна мрія українського народу про власну державу почала набувати реального втілення. Вводилися власні грошові знаки; формувалися національні збройні сили; налагоджували зв'язки з іншими державами. У грудні УНР де-факто визнали Франція, Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія та інші країни. Держави — учасниці мирних переговорів у Бресті згодилися на участь у них делегації УНР як повноправного члена міжнародного товариства.

Самостійна політика Центральної Ради, зокрема відмова сприяти Радянському уряду у війні з військом генерала О. Каледіна, викликала роздратування у Москві і активний протест більшовицьких сил всередині республіки. На початку грудня Рада Народних Комісарів, очолювана В. Леніним, пред'явила українському уряду ультиматум, погрожуючи війною. Генеральний Секретаріат відхилив його.

6 грудня до Харкова прибув загін московських червоногвардійців під командуванням Р. Сіверса. Ще через тиждень у Харкові було проголошено Українську Республіку Рад та створено її керівний орган — Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет, який, у свою чергу, сформував уряд — Народний Секретаріат. Цей уряд, формально, й розгорнув боротьбу проти Центральної Ради, звісно, не без підтримки Раднаркому, на який цілковито орієнтувався в своїй політиці. Наприкінці грудня Україна вже палала у вогні громадянської війни. В деяких містах було встановлено радянську владу, за інші точилася запекла боротьба. В січні уряд більшовицької Росії перейшов до відвертої війни: з півночі почався загальний наступ радянських військ.

У цих умовах Центральна Рада прийняла рішення про невизнання влади Раднаркому, під юрисдикцією котрого формально перебувала. 9 січня[1] 1918 року УЦР видала свій четвертий Універсал, оголосивши про повну державну незалежність Української Народної Республіки. Того ж дня виступив з відозвою і Народний Секретаріат Республіки Рад. Затаврувавши Центральну Раду, як ворога українського народу, він закликав до рішучої боротьби з нею.

Тим часом радянські війська успішно наступали. 26 січня після кількаденного гарматного обстрілу вони захопили Київ. Генеральний Секретаріат перебазувався до Житомира. Натомість прибув з Харкова Секретаріат Народний.

Зважавши критичне становище уряду, голова делегації УНР на переговорах у Бресті — М. Любинський звернувся до німецького народу з закликом про допомогу. Кайзерівська Німеччина, перед якою несподівано відкрилася перспектива — поліпшити власне економічне становище за рахунок українських сировинних і продовольчих ресурсів, негайно розпочала наступ. З березня німці зайняли Київ, а по тому і всю територію України.

Але, уникнувши одного лиха, УНР втрапила в інше: опинившись в умовах фактичної окупації, уряд республіки втратив свободу дій. Німецька військова адміністрація перешкоджала реалізації його соціально-економічних і політичних програм, зокрема, аграрної реформи, свавільно скасовувала постанови Генерального Секретаріату, натомість видаючи власні. «Соціалістична» Центральна Рада викликала дедалі глибше незадоволення окупаційних властей, для котрих значно більше важили заготівлі українського хліба й сала для відправки в Німеччину, ніж національні й соціальні змагання українського народу. Німці

[1] 22 січня, за новим стилем.

виношували ідею заміни уряду революційно-демократичної орієнтації на військову диктатуру, бажано з національним колоритом. Підходяща кандидатура невдовзі знайшлася.

Заздалегідь підготувавши «сценарій» перевороту, українські й німецькі спільники запланували його на 29 квітня. Ця дата ввійшла в історію становлення української держави як одна з найвизначніших. Але не завдяки перевороту. 29 квітня 1918 року відбулося останнє засідання Української Центральної Ради, яка, немовби поставивши заключну крапку (а вірніше — знак оклику), обрала першого Президента незалежної української держави — М. Грушевського,— і прийняла першу українську Конституцію — найдемократичнішу з усіх, які мала Україна за всю свою історію.

Українська Держава (Гетьманщина)

Майже одночасно з останнім засіданням Центральної Ради у приміщенні київського цирку Шанцера відбувалася «вистава», підготовлена за активної участі українських партій — хліборобів-демократів (УХДП) і Союзу земельних власників. Головною дійовою особою був відомий царський генерал, нащадок українського гетьмана Павло Скоропадський. Тут, у цирку, і стався акт державного перевороту: натомість УНР було проголошено Українську Державу на чолі з гетьманом Скоропадським.

Того ж дня нова влада оприлюднила «Маніфест» і «Закони про тимчасовий устрій України» — документ, що слугував основним законом у період гетьманщини. Як свідчив П. Христюк, міністр внутрішніх справ в уряді УНР, і «Маніфест», і «Закони...» «були написані німецьким командуванням і перекладені на українську мову російськими добровільцями». Втім, питання щодо авторів гетьманської «конституції» потребує спеціального вивчення. Дослідникам, можливо, стануть у пригоді спогади відомого київського адвоката і політичного діяча А. Гольденвейзера: «Коли стали читати вголос, статтю за статтею, цю, надзвичайно швидко випечену конституцію, вона здалася мені підозріло-знайомою. Я взяв із шафи т. I, ч. I Зводу законів[1] і почав порівнювати те, що читалося, з Основними законами за вид[анням] 1906 р. Виявилося, що за невеликими відступами, гетьманська конституція відтворювала ці Основні закони. Порядок і майже весь текст статей Основних законів 23 квітня 1906 року був збережений».

Три тижні по тому, як єпископ Никодим помазав Скоропадського на гетьманство, виник опозиційний новому режиму Український Національно-Державний Союз, згодом переформований в Український Національний Союз (УНС). Його створили представники провідних політичних партій та громадських організацій. Головним завданням УНС проголошував «утворення міцної самостійної Української держави», побудованої на засадах демократії і законності.

13 листопада на таємній нараді УНС обрано Директорію, до якої ввійшли діячі Української Народної Республіки — вже відомі нам В. Винниченко і С. Петлюра, проректор Державного Українського Університету Ф. Швець, київський адвокат П. Андрієвський, директор департаменту міністерства залізниць А. Макаренко. 15 листопада Директорія оголосила про відновлення УНР. Наступного дня в Білій Церкві спалахнуло повстання, яке швидко охопило Україну.

За якихось два тижні гетьманська держава впала. 2 грудня було оголошено заяву такого змісту: «Я, гетьман всієї України, впродовж семи з половиною місяців всі свої сили клав на те, щоб вивести край із того тяжкого становища, в якому він був. Бог не дав мені сили виконати цю задачу. Тепер, з огляду на нинішні обставини, керуючись виключно благом України, я зрікаюся влади. Павло Скоропадський». Влада перейшла до гетьманського уряду, який невдовзі передав її Директорії.

14 грудня збройні загони повстанців увійшли до Києва[1]. 26 грудня Директорія урочисто проголосила про відновлення на Україні республіканського устрою.

Данило ЯНЕВСЬКИЙ,
кандидат історичних наук.

[1] За деякими даними, збройний виступ проти гетьманського режиму в Києві очолив повстанський комітет під проводом В. Чеховського, якого С. Петлюра згодом усунув від влади. Це дало підставу твердити, що Директорія, мовляв, «прийшла в Київ уже на готове». (Див. С. Шелухін. «Петлюрівці в світлі права»).

[1] Мовиться про «Звід законів Російської імперії».

(Закінчення — у наступному номері)

Народний календар

З березнем приходить довгождана весна. Але перших тижнів ще панує зима. «Прийде марець, змерзне не один старець»,— кажуть у народі.

За цьогорічним рухом пасхалій, на початок березня випадає останній тиждень м'ясниць і запусти на Великий Піст.

8 березня празникують Масницю. Це свято відзначають усі східнослов'янські народи. На Україні існують різні назви (Масниця, Масляна, Запусти, Пущення, Пироги, Колодка, Заговини, Сирна неділя тощо) і різні традиції святкування. Але спільним для регіональних варіантів Масниці був перехід від м'ясної до молочної їжі. Починаючи з 1 березня впродовж тижня щодня готували вареники з сиром, пекли пиріжки, млинці, а в останній день перед постом, в неділю, сходилися на гулянку до сусідів, родичів, сватів, кумів. Молодь вскладчину влаштовувала вечорниці.

Специфікою Масниці на Україні був обряд імітації народження, хрещення і поховання Колодія. У центральних районах України жінки впродовж тижня збиралися у хаті котроїсь господині і вскладчину влаштовували гуляння, на якому першого дня імітували народження, другого — хрестини, третього — похрестини, четвертого — смерть, п'ятого — поховання, шостого — волочіння Колодія.

Колодієм називали звичайний дерев'яний цурпалок. У деяких районах Поділля його уквітчували, прикрашали стрічками, а на обряді поховання спалювали, вдаючи, що оплакують його. Звичаї, пов'язані з Колодієм, зберігалися на Україні до початку XX століття, очевидно, як давній пережиток ритуального спалювання зображення Зими.

Ще однією характерною особливістю української Масниці був досить поширений на Україні звичай прив'язувати колодку (поліно) до ноги парубка чи дівчини, мовби караючи за те, що в м'ясниці не одружилися. «Покараний» мав відкупитися горілкою, і тоді вскладчину влаштовували вечорниці. На Полтавщині, Уманщині зберігалася тільки назва «вчепити колодку», насправді ж неодруженим чіпляли до руки стрічку, хустку. В деяких селах Поділля хлопець приходив до дівчини з горілкою і дарунком, а вона готувала вечерю,— що також називали «вчепив колодку». По тому дівчина мала вишити для парубка до Великодня хусточку і розмалювати кілька писанок, тобто «віддати колодку».

Важливим обрядовим компонентом української Масниці було рядження. Скажімо, на Полтавщині на Заговини вбирали жінку старезною бабою з довгою, до п'ят, косою, яку виплітали з конопель. Потанцювавши та поспівавши довкруж Баби, її виганяли, а натомість до хати входила жінка у вбранні старенького дідуся. Селяни у такий спосіб «проганяли» Масницю, а впускали Поста. На Кіровоградщині ряджені імітували весільні обряди, співали сороміцьких пісень та грали на імпровізованих народних інструментах: рубелі, качалці, затулі від печі, покришці.

В обрядах Масниці виявлявся культ умираючого і воскреслого божества рослинності. Активна участь у святі жінок символізувала плодючість природи, зем-

лі. Про це свідчать, зокрема, ритуальні жіночі танці — «дрібненько», щоб родили льон та коноплі. Подекуди на Полтавщині ще в 20-х роках нинішнього століття зберігалась дівоча гра-танок, яка супроводилася співами.

У Сиропусний тиждень не прядуть,— щоб міль одяг не поїла, а в м'ясі, сирі не завелися шкідники.

В останній день Масниці ходять зранку миритися з усіма, з ким посварилися, аби не мати на Піст ворогів, бо це — великий гріх. Зазвичай цього дня поминали у церкві померлих родичів, роздавали пиріжки старцям, подекуди залишали на ніч на покутті вареники з сиром, щоб їли «діди», тобто пращури.

Лягаючи спати, клали за ясна шматочок сиру, наступного дня ховали його в хустинку, а на Великдень несли до церкви — це начебто допомагало виявити серед односельчан відьму: вона почне прохати того сиру, згодна буде навіть купити його. А на Звенигородщині дівчата на Масницю спали з шматочком сиру в роті, щоб хлопці швидше посватали.

Перший понеділок після Масниці мав назву «полоскозуб». Цього дня сплять довго, щоб швидше піст «старився». Жінки зранку вимивають від скоромного усе хатнє начиння. Чоловіки йдуть привітати з постом сусідів і влаштовують гулянку, на якій обов'язково п'ють горілку,— «полощуть зуби». На закуску готують певні страви: хрін з буряковим квасом, картоплю «в кожушках» (у лушпинні), неодмінно печуть жиляники — прісні коржі на воді. Тому й тиждень зветься жилавим. Жінки у жилавий понеділок у гості не ходять, бо для господарів то погана ознака. Відтак у давнину жіноцтво збиралося «полоскати зуби» у корчмі (шинку).

9 березня — Обертення. Свято пов'язане з біблійною легендою про повернення відсіченої голови Іоанна Предтечі до тулуба. За народним календарем, цей день — провісник весни, бо з вирію повертаються пернаті. Існували прикмети: якщо на Обертення журавлиний ключ летить високо, весна буде рання й тепла, коли низько — пізня і холодна; якщо він дуже великий, буде недорід на просо. Велика зграя гусей провіщає добрий урожай. Той, хто забачить у свято ключ гусей, має підкинути вгору верчик соломи, примовляючи: «Гуси, гуси, візьміть собі соломи на гніздо, та знесіть мені яйце на Різдво». Цю солому ховали і клали згодом під квочку, щоб курчата водилися.

Про Обертення в народі кажуть так: птахи повертаються з вирію, господар до ріллі, а діти до хліба.

На свято не прядуть, бо голова болітиме...

11 березня — Севастьяна, покровителя материнства. Жінки, які не мали дітей, носили на грудях образок святого.

12 березня відзначають Прокопа. Моляться святому, щоб добре родили льон та коноплі. Існує прикмета: як на свято туман густий, то й коноплі густими будуть.

14 березня — Явдохи (Явдокії). За народними спостереженнями, на Явдоху починає у полі свистіти байбак (бабак), що означає прихід весни. Коли на свято тепла й ясна погода, теплим буде й літо: «На Явдохи погоже — все літо пригоже»,— мовить народне прислів'я.

На свято сіють у парниках ранню городину, примовляючи: «На Явдоху сієм, на весну поспієм». А ще кажуть: «Як байбак свисне — сій, поки не пізно!»

15 березня — Федота. Святий опікується різнотрав'ям. За народною прикметою, як на Федота випаде погожа днина, то будуть буйні трави і добре сіно.

18 березня — Герасима-шпаківника, покровителя птахів. Прилітають шпаки.

20 березня відзначають святого Конона, покровителя здоров'я. На його честь наймають у церкві молебен — щоб уберіг від віспи.

21 березня — Василя Капельника. «Зі стріх капає, за ніс царапає»,— кажуть у народі.

22 березня — Сорок святих. Весняне рівнодення. За легендою, сорок святих чистять небо від снігу; кожен кине по лопаті, ото й сніг часто йде на свято. Цього дня печуть сорок калачів, сорок бубликів, подекуди сорок коржиків-жайворонків і роздають дітям, щоб вони співали й закликали весну. За народним повір'ям, сорока на Сорок святих зносить сорок прутиків і кладе їх навхрест на гніздо.

30 березня — Теплого Олекси, покровителя бджіл. Пасічники виносять з темників вулики; бджоли роблять перший обліт. Якщо день теплий, то цього року будуть ранні рої і добрий збір меду. Від Теплого Олекси повновладно приходить весна.

Валентина БОРИСЕНКО,
кандидат історичних наук.

Природа НЛО — інформаційна

Юрій КАНИГІН,
доктор економічних наук

Знання — не з практики, а з... повідомлень

Наука древніх цивілізацій, якщо припустити, що така мала місце, має досить дивний з точки зору її генезису вигляд. Якщо вживати термін «древо пізнання», то тут ми бачимо верхівку, подеколи всю крону, але не бачимо стовбура і коріння. Знання високого рівня представлені у завершеному вигляді — як кінцеві висновки, зафіксовані у вигляді напучувань, саме так, як складено один древньоєгипетський папірус: «Напучування з приводу того, як здобути знання про темні сили, що їх приховують речі».

Гносеологічний парадокс наддавніх народів можна здолати лише одним шляхом: припустити, що існує «неймовірне», а саме — теоретичні і прикладні знання найвищого ґатунку їм **повідомлено у готовому вигляді.** Хто повідомив? Звідки?

Власне кажучи, в античній древності так і вважалося: і знання не здобуваються під час спостережень і доведень, не перевіряються на практиці, а йдуть «від Бога», черпаються у готовому вигляді з «богонатхненних книг». Причому, що давніше джерело, то воно вагоміше. Платон відверто тлумачить пізнання, як «спогади душі». А доантичних часів було ясно, як день: знання йшли від жерців, котрі «напряму» були пов'язані з небом. Ці знання не могли народитися з тогочасної практики, та й непотрібні вони були матеріальному виробництву.

Як відомо, численні автори мало не всю астрономію найдавніших народів виводять із потреби визначити строки повеней і польових робіт, мало не всю геометрію й алгебру — з необхідності розподіляти земельні угіддя, обчислювати податки з населення, поголів'я худоби. Це, м'яко кажучи, спрощений підхід. Щоб визначити строки польових робіт і повеней, не треба знати, скільки триває місячний місяць з точністю до 0,9 секунди і сонячний рік — з точністю до 0,4 секунди. Що ж до майя, котрі жили на території сучасної Мексики, то в них узагалі не було відчутних паводків.

Посилюється загальний інтерес до доіндоєвропейських народів, котрі жили у VII—III тисячоліттях до н.е., а надто до тих, котрі заснували видатні цивілізації, що ними заінтриговані не лише фахівці, а й широкий загал освічених людей в усьому світі. Мова — про етрусків, шумерів, друїдів, мілійців, єгиптян, арамеїв, халдеїв, ефіопів, фінікійців, протосемітів, протоіндійців, і дуже схожих на них, але пізніших — майя, інків, ацтеків, ольмеків та ін. Найсерйозніші дослідники наголошують на дивовижній схожості найдавніших цивілізацій, розкиданих по всій земній кулі, в галузі економіки, соціальної структури (так званий «азіатський спосіб виробництва»), культури, звичаїв, міфології, а також відзначають їх таємниче минуле. Хронологія цих народів вельми приблизна: загадковими лишаються їхні витоки і в ряді випадків — їх зникнення.

Величні і загадкові цивілізації вражають нас достоту винятковим, «надприродним» розвитком соціального інтелекту, неймовірним для тих часів рівнем наукових знань, мистецтва і моралі, інтенсивністю духовного життя. І це — за умов примітивної, «дитячої» технології (пізній неоліт та бронзовий вік), гранично низької продуктивності праці, незрілих (а може, це тільки нам здається) суспільних відносин.

З нашого «космічного» віку ми бачимо, що життєва енергія давніх єгиптян, шумерів, етрусків, протоіндійців, майя, інків, вихльоснулася назовні у вигляді колосального духовного (інформаційного) вибуху — вихлюпнула так само потужно, як енергія гуннів та древніх монголів,— у вигляді жорстоких завоювань у підмісячному світі. То були держави-легенди, спалахи у пітьмі, а точніше, навіть не короткочасні спалахи, а яскраві факели, що не згасали подеколи впродовж століть у «доісторичному» світі, зануреному у морок.

Загадковість ряду наддавніх цивілізацій не слід пояснювати лише недостатністю інформації, і, зокрема, археологічних даних. Більше того, нагромадження відомостей нерідко посилює наше здивування з приводу окремих сторін життя по-старезному розвинених дітей.

Найяскравіший парадокс доеллінських народів — економіка. Бронзовий вік.

Продовження. Початок — у № 12 за 1991-ий рік та у № 1 ц.р.

Примітивні знаряддя праці, бракує чітко окреслених класових стосунків між рабовласниками і рабами. Суспільство однією ногою стоїть у первісно-общинному ладі. Відомо, що за цих умов енергія народу майже повністю витрачалася на добування примітивним способом їжі й виготовлення знарядь виробництва.

Але тут усе по-іншому. Тут стало можливим те, що, либонь, не можна було зробити навіть у XVIII—XIX столітті, коли проуктивність праці зросла у тисячі разів, а саме: відволікти від матеріального виробництва, від «земних потреб» сотні тисяч чоловік працездатного населення й кинути їх на спорудження пірамід. Населення Єгипту за часів фараонів становило приблизно один — півтора мільйона чоловік. Воно було дуже молоде, за нашими уявленнями, позаяк середня тривалість життя тих часів, очевидно, не перевищувала 20 років. Отже, майже половина людей перебувала у незрілому віці. Якщо взяти до уваги, що у спорудженні деяких пірамід було зайнято до 100 тисяч чоловік, і будівництво тривало по 10—20 років, то неважко припустити, що спора частина чоловічого населення країни на десятки років відволікалася від корисної, у нашому розумінні, праці. Як же витримувала економічна машина тих часів таке перевантаження? За п'ять тисяч літ ми так і не перевершили рекорд єгиптян у будівництві гігантських споруд. Що ж до доколумбових народів Америки, то в них, наприклад у ольмеків, трапляються більш трудомісткі, ніж єгипетські піраміди, споруди.

І ось тепер ми сушимо голову: що це означає? Навіщо єгиптянам піраміди, збудовані такою ціною? Навіщо інки й майя в непрохідних джунглях зводили велетенські храми та прокладали дороги, вистеляючи їх гладенько обтесаними плитами (не маючи ніяких візків)? Яке призначення має величезний Кносський палац — чи то було помешкання царів, чи поховальний пантеон, чи ще щось?

На основі суто емпіричних знань неможливо було спроектувати і збудувати знаменитий лабіринт храму Аменемхета III, а також створити штучне озеро, на березі якого він стоїть. Те, що воно — витвір рук людських, ясно видно: майже посередині озера на 80 м над водою височать дві піраміди. Їх підводна частина дорівнює надводній. Отже, висота цих пірамід — близько 160 метрів. Вода в озері не джерельна (місцевість ця абсолютно безводна), а плине каналом із Нілу, і шість місяців тече в озеро, шість місяців — назад у річку. Що більше дізнаємося ми про життя перших цивілізацій, то менш обгрунтованими нам здаються наші «тверезі» припущення щодо призначення пірамід, храмів та інших культових споруд, то більш загадковими постають їх функції. А що коли уявити: храми, піраміди, інші колоси культового призначення були чи не найважливішими у житті тих народів? А що коли вони були основою, базисною, так би мовити, соціальною структурою, котра забезпечувала контакт з якимось позаземним джерелом духовного життя, яке було животоком для наших предків... не хлібом, ні, **а знанням**, що перетворювалися на безпосередню силу? Тим більше, що частку інтелектуального потенціалу древніх становили «позаземні» знання, не тільки незбагненні з позиції тих умов соціального життя, але недосяжні (або ще не осмислені) нашою сучасною наукою.

Надсучасні знання у пітьмі віків

Але головна сенсація історії науки і техніки — виявлення в наддавніх народів суперзнань і супертехнологій, досягнення яких ми можемо либонь прогнозувати для себе, та й то з високим ступенем неозначеності. Цей факт ще не осмислила наша раціональна наука. І все-таки, постає парадоксальне запитання: чи не буде зведено подальший науковий прогрес людства до творчого засвоєння інтелектуального потенціалу далекого минулого? І хто нарешті запрограмував цей незбагненний колообіг?

Торкнемося хоча б праць Платона, точніше, *його невеличкого твору* «Тімей», в якому висловлено піфагорійські уявлення про будову речовини і світобудову. Викладені тут фізичні ідеї, зокрема, *про те*, що речі складені з трикутників, сприймалися як нісенітниця. І лише зовсім недавно фізиків зацікавила платонівська картина мікросвіту. Гейзенберг навіть підмітив, яку велику роль відіграв діалог «Тімей» для формування фізичної картини світу. Інтерес фізиків до Демокріта дещо підупав, натомість зростає інтерес до Платона, котрий об'єднав учення про елементи з атомістичною концепцією будови речовини. В європейській науці це сталося тільки в XIX столітті. Платон пропонує концепцію атома не як «неподільного», а як складної системи з багатоманітними структурами. Стверджуючи ймовірнісний підхід, Платон приписує фізичним частинкам форму чотирьох правильних багатогранників — куба, тетраедра, октаедра, ікосаедра. Найновіший напрям сучасної фізики — геометродинаміка — на відміну від класичної фізики аж ніяк не вважає це «нісенітницею». Один з цікавих збігів: у недавно відкритих кварків (найпростіших структурних одиниць матерії) виявили риси, котрі зближують їх з платонівськими «трикутниками». На думку Гейзен-

берга, Платон зводить матерію до математичних форм, що робить і сучасна (і тим більше робитиме майбутня) фізика.

Дуже цікавим є міркування Платона про образ піраміди (тобто тетраедра), котра є першоначалом (сім'ям) вогню, а також душі, духу, життя. Починаєш сприймати піраміди як основні культові споруди всіх перших цивілізацій Єгипту, Месопотамії, Індії, «доколумбової» Америки.

Що ж до Гейзенберга, то він безпосередньо вказує: що глибше ми опрацьовуємо теорію елементарних частинок, то більше наближається вона до платонівського вчення. Тут усе правильно, крім одного: дивовижні знання, які багато в чому й зараз живлять фантазією фізиків в їхньому прагненні провіщати майбутнє, приписують самому Платонові. Так ні ж, Платон запозичив їх з різних найдавніших джерел, так само, як і оповідь про Атлантиду. Багато з того, що ми прочитуємо в Платона про структуру світу і будову речовини, для нас — знання майбутнього.

Є підстави вважати, що у далекому минулому діставали знання на грунті іншого концептуального методологічного апарата фізики, риси якого ледве окреслюються сьогодні. Цей апарат грунтується на широкому використанні інформаційних методів, які дають змогу створювати самоорганізовані фізичні системи (фізика змикається з синергетикою й семантикою, інформатикою) і контролювати внутрішньоатомні інформаційні взаємодії.

Звичайно, все, про що ми тут мовимо, майже на грані фантастики, але деякі відомості дають можливість гадати, що в доісторичні часи люди знали про способи опанування колосального інформаційного потенціалу атомних ядер. Ми лише тільки підступилися до цього завдання: існуюча технологія розщеплення ядер нераціональна як з огляду на її екологічну небезпеку, так і тому, що вивільнена при цьому енергія потребує великої кількості трансформацій у процесі її використання.

Можливість безпосереднього управління інформаційними процесами, що відбуваються в атомних ядрах, відкрила б нам вихід у новий вимір світу, колосально розширила б пізнавальну міць нашої цивілізації і здатність контролювати сили природи. Але все це пов'язане з уявою про атом, як про природний комп'ютер, що й намагається обгрунтувати сучасна геометродинаміка на чолі з її лідером, визначним американським фізиком-теоріком Уїлером, котрий спирається... на ідеї Платона.

Особливий інтерес викликають дані, одержані відомим американським дослідником Е. Кейсом. Ще не до кінця вивченим способом (хоча ним успішно послуговуються інші дослідники) він активізував генетичну пам'ять своїх пацієнтів (а їх було кілька тисяч). І одержав детальний і зв'язний опис багатьох фрагментів існуючої у період з 50000 до 10000 літ до н.е. цивілізації, поіменованої Атлантидою. Досліди велися у 30-ті роки, і багато з того, що розповідали пацієнти, було незрозуміле через брак багатьох технологічних понять. У наш час дані Кейса заново проаналізували на потужних комп'ютерах, і наш сучасник (але не сам Кейс) зрозумів, що пацієнти описували, зокрема, пристрої типу лазерів, генератора гравітаційних хвиль (теоретично розроблюваного у США), а також інші машини і пристрої, призначення яких нам ще не зрозуміле. Один з таких пристроїв, точніше, його схему, відновили (його, згідно з описанням Кейса, використовували в Атлантиді для дистанційного впливу на процеси радіоактивного розпаду у земній корі).

Дедалі очевиднішими і якравішими постають факти разючої схожості сучасної і наддавніх (доантичних) цивілізацій в галузі наукового знання. Особливо це стосується астрономії, космології, фізики елементарних частинок, біо- та психотехнології (ми вже не згадуємо про окультні науки). Самі факти такої схожості не спромоглися встановити 30—50 років тому через брак відповідних понять у тогочасних наукових парадигмах. Багато ж які процеси серед згадуваних у давніх текстах процесів і пристроїв і досі ще задовільно не інтерпретовані, що промовляє про випередження (!) нас давніми цивілізаціями в ряді галузей науки і техніки. Наведемо лиш деякі факти, котрі підтверджують це.

Наприклад, із галузі астрономії й космології. У джайністських і тибетських джерелах згадується про «чорну» планету, котра у кілька разів перевершує розмірами Землю і яка «далеко відходить від Сонця». І ось у газеті АН СРСР «Пошук» № 35(70) за 1990 рік читаємо: «...астрономи мають у своєму розпорядженні розрахунки, згідно з якими за найбільш віддаленим від центра нашої планетної системи Плутоном можуть «ховатися» ще один-два невидимих із Землі об'єкти з великою масою. На думку американського астронома доктора Дж. Андерсона, навколо Сонця обертається принаймні ще одна планета. Припускають, що її маса має бути уп'ятеро більша від земної».

В міфології давньої Індії та інших наддавніх цивілізацій існують легенди про Чорне Сонце — Люцифер (у тибетських легендах це зірка Тиш'я, у ранньоантичних — зірка Немезида або Прозерпіна). Зірка Люцифера тлумачиться у ле-

гендах як друге Сонце — невидиме, але таке, що важить для життя на Землі аж ніяк не менше, ніж видиме світило. Все це вважали вимислом. І раптом у нашому, XX столітті, справді відкривають двійник Сонця (чорний карлик, з масою у три проценти від сонячної). Але, що особливо цікаво: останніми роками вчені доходять думки, що саме періодичне наближення Люцифера-Немезиди (другого Сонця) створює **непередбачувані** зміни в конфігурації орбіт Землі та інших планет, що зумовлює **нетривіальні** мутації структур морфогенетичних полів (фактора появи нових біологічних видів), про що і твердять наддавні легенди!

Древні знали, що планета Люцифер «відповідає» за грандіозну катастрофу на Землі, яка сталася 11542 року до н.е., коли «в один день і одну ніч» загинула Атлантида. Видовжена орбіта цієї планети немов пронизує навколосонячний простір, в якому коловими орбітами кружляє решта — десять планет. І так сталося, що 11542 року вона пронеслася неподалік Землі. Через це (тепер уже доведено) зсунулася вісь й уповільнилося обертання нашої планети. Розпочався бурхливий процес горотворення й землетрусів, стався всесвітній потоп (океанські хвилі прокотилися континентами). Почали бурхливо танути льодовики, середній рівень Світового океану зріс на 110 метрів (уявіть, скільки суходолу пішло під воду). Почали вимирати численні види тварин. Катастрофа тривала близько 100 років, протягом яких атмосфера такою мірою перенаситилась пилом і кіптявою, що сховалося Сонце. Ця каламуть осідала десятки років, отже цілі покоління людей народилися і вмерли, не побачивши яскравого Сонця. Тій частині людства, котра вціліла (то було очевидно, невеличка частина), довелося багато що розпочинати з нуля.

Цікаві факти: згідно з давніми вченнями, об'єм біомаси на Землі і обсяг знань залишаються постійними (шари біосфери і ноосфери, всупереч ученню Вернадського, не «потовщуються»)! Це вражає, але останніми роками наша наука також дійшла висновку про постійність об'єму біомаси на Землі.

Відоме було і те, що генезис рослинного і тваринного світу відбувався нарізно, паралельно (а не так, як гадали ще недавно наші сучасники: спочатку, мовляв, з'явилася флора, а вже від неї пішла фауна). Просто одразу Земля засівалася насінинами флори і фауни за певною системою.

Що ж до стабільності обсягу знань, то цей факт іще не доведений, але ми наближаємось до висновку, що Платон не зовсім помилявся, твердячи що знання, то «спогади душі».

Інформатика наддавнього світу

Інформатика для нас — справа складна і важлива. Недаремно ж своє століття звемо століттям інформатики. Вона постає у трьох іпостасях — як наука, як технологія, і як соціальна інфраструктура (штучна «нервова система» суспільства). Усе це спрямоване на вивчення і використання задля прогресу інформації — головного ресурсу людства на сучасному етапі. Лише зовсім недавно вона стала об'єктом вивчення. Теорія інформації з'явилася лише наприкінці сорокових років XX ст. ЕОМ — засіб її технологічної переробки — теж дітище післявоєнного періоду. У першому виданні Великої Радянської енциклопедії, випущеної у 30-х роках, не було навіть такого терміну.

І раптом... (знову це «раптом»!) — виявляється, що принаймні основні елементи інформатики (зокрема теорія інформації і машини для її переробки) існували ще в доантичні часи! І було це у найширших масштабах, якщо висновувати з історичних джерел, які дійшли до нас.

Наприклад, саме поняття «інформація» в його науковому вигляді і було мало не головним поняттям античності і доантичності науки (пригадаймо, що в нас воно посіло достойне місце в ряду наукових категорій лише в другій половині XX ст.) Мова — про знамените поняття «логос», що його людство затаскало за два з лишком тисячоліття, але тільки останнім часом зрозуміло, що воно означало насправді. Як тільки не перекладали грецьке «логос»: мисль, знання, ідея, розум, визначення, пояснення, і т.д. І відчувалася якась неповнота, неточність перекладу, котра не давала можливості зрозуміти Платона та інших античних філософів. Нарешті, у США не так давно за допомогою ЕОМ ретельно ідентифікували цей термін. Як виявилося, він — наближчий до термінів «число» і «слово», або до терміну «інформація».

У діалогах Платона «Тімей» знаходимо докладне викладення проблем кодування (серцевини теорії інформації), значення яких у наші дні дедалі зростає. А от візьмемо пророцтва жерців! У Месопотамії було два способи спілкування жерця з божеством: дійовий (оперативний) і магічний. В обох випадках були можливі два види відповідей: одна — бінарна, себто «так — ні», інша — основана на деякому коді... І далі спеціаліст з вивчення древньої Месопотамії Оппенхейм описує спосіб інформаційного пошуку, котрий нічим не відрізняється від сучасного, заснованого на використанні бінарної конструкції «так — ні», що стала в нас інформаційною одиницею — бітом. На використанні цієї одиниці грунтується вся наша комп'ютерна ін-

форматика. Якщо ми вже ведемо мову про комп'ютери, то зазначимо й таке: традиційна буддійська методика навчання медитації схожа на алгоритми, до яких прийшли дослідники штучного інтелекту (ЕОМ 5-го покоління). З'ясувалося також, що давньоіндійська методика мовбито призначена для програмованого навчання, розрахованого на середні персональні комп'ютери.

Духовне життя перших цивілізацій в усіх його виявах — від культів до наукових шукань — базувалося не на технологіях матеріального виробництва (вони були примітивні, як і всі виробничі технології кам'яного та бронзового віків), а... на існуванні якогось світового інформаційного поля (про що знали жерці), котре містило й переносило інформацію про фізичні об'єкти і котре відзначалося певними топологічними і метричними властивостями, такими, які могли народжувати космоголографічний ефект. Мова — про можливість за допомогою інформаційного поля створювати на величезних відстанях явища у вигляді об'ємних зображень (образів) фізичних об'єктів включаючи інопланетян. До цього ми ще повернемося, тут же зазначимо, що за численними джерелами можна дійти висновку: найвищі жерці могли за допомогою медитаційних прийомів викликати на прямий (візуальний) контакт своїх богів, котрі «виходили з каменя». Мова може йти, очевидно, про вміння використовувати голографічні властивості вакууму як інформаційного середовища. Ми ще далекі від такого вміння. Тим часом позаземні цивілізації можуть викликати голографічні ефекти на космічних відстанях, що ми спостерігаємо нині під час «зустрічей» з інопланетними суб'єктами.

Інфотроніка. Біотроніка. Психотроніка

Терміни, винесені в заголовок цього розділу, вже починають миготіти у сучасних наукових публікаціях. Мова йде про ідеї й механізми «розв'язування» і використання соціальної, біологічної і психологічної енергії. Ці тонкі енергії, не фіксовані фізичними приладами, можуть мати колосальну руйнівну чи творчу силу і, будучи пов'язаними з якимись світовими хвилями, справлять дію на відстанях космічних масштабів. Ми ще не навчилися ні фіксувати, ні тим більше керувати ними. Гадаю, ці енергії становлять, сказати б, субстанцію всіх феноменів, пов'язаних з позаземними цивілізаціями й з «потойбічним» світом. Так ось: гадаю, що є підстави твердити про те, що наддавні наші предки (на відміну від нас) знали й володіли тонкими енергіями, більше того, вони могли створювати інформаційно-психологічні системи, оснащені машинними пристроями, керованими екстрасенсами.

Один з поширених символічних образів в індуїстській та буддійській філософії — тенета Індри. Ця метафорична модель структури описується як сітка, сплетена з тонких, але міцних ниток, у вузлах якої закріплені ретельно відполіровані кристали коштовних каменів, які відбиваються один в одному, утворюючи щось навподіб калейдоскопа. Якщо виходити із стандартної методики психотроніки (прямої інтерпретації медитаційних образів), образ сіті Індри можна розглядати як схему вельми ефективних приладів і апаратів, котрі реалізують найновіші концепції інформатики й фізики. Один такий прилад — модулятор тонкої структури поля лазерних променів (важлива річ для складних систем стійкого проти перешкод зв'язку). Не тільки ці, а й інші прилади можна одержати, якщо кристали у вузлах «сітки Індри» огранувати і взаємно орієнтувати так, щоб вийшов тривимірний лабіринт, в якому довго циркулюватиме світловий промінь.

А якщо заломлені промені «перехоплювати» іншими кристалами і досягти збігу основних вузлів заломлення, можна справляти дію на ритм ядерних пульсацій. А якщо до того ж синхронізувати ці впливи на атомні ядра,— можна керувати часом і «глибиною» радіоактивного розпаду нестабільних ядер у вузлах «сітки Індри». Одне слово, мовиться про управління термоядерними реакціями, причому, названі вище «якщо» вже реалізовані у США в експериментах.

У стародавніх оповідках і міфах є вказівки на існування схожих пристроїв у Давній Індії та легендарній Атлантиді. Там їх використовували, зокрема, для запобігання землетрусам, підсилюючи й розм'якшуючи глибинні зони земної кори, де акумулюється тектонічний стрес, створюваний рухом континентальних мас. Управління і глобальну синхронізацію роботи таких пристроїв здійснювали надзвичайно високотреновані оператори-екстрасенси, котрі тонко регулювали положення кристалів за допомогою ювелірних психокінетичних впливів.

Згідно з оповідками, за часів розвитку легендарної цивілізації Атлантиди існувала глобальна мережа «храмів відродження», розташованих в активних точках біоенергетичного каркасу Землі, котрі черпали свою живильну силу з невичерпного джерела Космічного Вогню Життя, поновлюючи своїм випромінюванням життєву енергію старіючих організмів. Тривалість людського життя тоді перевищувала сучасну більше як у десять разів, і численні найтяжчі захворювання, такі, як рак, були просто невідомі...

Батьки і діти

Кишенькові витрати

Є сім'ї, де батьки розплачуються з дітьми грішми за п'ятірку в школі, за вимитий посуд, за прибирання в квартирі абощо. Крім корисливості і надмірної любові до грошових знаків, ніякої користі від цього немає. Наголошуємо: гроші, видані дитині на кишенькові витрати мамою чи татом, не є винагородою, скажімо, за хорошу поведінку чи платнею за допомогу у хатньому господарстві. Це — один з прийомів виховання дітей, причому, цілеспрямований, бо має в кінцевому підсумку навчити маленького члена сім'ї самостійно розпоряджатися своєю пайкою сімейного бюджету, розумно витрачати гроші, купляючи потрібну з її точки зору річ. Дитина, таким чином, дістає можливість робити самостійний вибір (у межах одержаної суми) і водночас нести особисту відповідальність за нього. Це заохочує до розсудливості, ощадливості.

Але навряд чи п'яти-шестирічна дитина поводитиметься з виданою їй сумою розумно. Більшість дітей поспішають витратити всі гроші одразу. Якщо випадки негайного витрачання грошей повторюються, значить, варто суму розділити на кілька частин і давати дитині два-три рази на тиждень. При цьому ненав'язливо порадьте, підкажіть дитині, як відрегулювати їй свій бюджет. Поступово діти починають розуміти, що краще залишити трохи грошей на наступний день, ніж позбутися всіх одразу.

Коли ви пояснюєте доньці чи сину, як краще розпоряджатися грішми, робіть все серйозно, по-діловому і неодмінно дійдіть у цьому питанні обопільної згоди. До слова, надміру суворий контроль над дитячими витратами позбавляє сенсу володіння власними грішми. Якщо дитина погано себе поводить, не слухається, не загрожуйте їй відмовою давати гроші. Так само не обмежуйте призначену їй суму у дні сварок з нею, або, навпаки, не збільшуйте під час перемир'я.

З якого віку давати дитині маленькі суми — питання суто індивідуальне. Єдине, з чого почніть — обговоріть зі своєю дитиною усі «статті» її можливих витрат: морозиво, м'яч, настільна гра і т. п. Якщо дитина шкільного віку, то врахуйте проїзд у транспорті, шкільний обід, канцелярські приладдя. Усе залежить не тільки від потреб дитини і суми грошей, а й від рис її характеру, від уміння планувати витрати. Ясна річ, без батьківської допомоги вона з цим непростим завданням не впорається.

Тепер про те, скільки грошей давати дітям? Звичайно ж, що старша дитина, то більша сума. Однозначної відповіді тут немає. Єдине, що можна сказати: сума на кишенькові витрати має узгоджуватись з вашим бюджетом. І не слід давати дитині грошей більше, ніж ви спроможні, навіть попри те, що в сусідської дитини сума набагато більша. Припустимо, й ваша дитина вимагатиме від вас того ж. Що ж, щиро поспівчувайте їй і відверто скажіть: «На жаль, ми з татом (з мамою) не спроможемося на більше, бо з грішми в нас сутужно». Така відвертість справить на ваше чадо краще враження і прозвучить переконливіше, ніж ваші багатослівні запевняння у тому, що виданих йому грошей цілком задосить.

Починати треба з невеличкої суми,— скажімо, на порцію морозива, склянку соку, тістечко. Пересвідчившись, що дитина не марнує гроші, збільшуйте потроху суму, особливо, якщо наступною покупкою буде книжечка, іграшка тощо. Але не «переобтяжуйте» малюка зайвими грішми, не спонукайте цим до негайної витрати всієї суми. І ще одна важлива умова — гроші, які залишилися від покупки, належать дитині, і вона сама вирішує, як ними розпорядитися.

Радимо

Подрібнені зужиті газети можна використовувати замість підстилки для худоби, свійської птиці, а затим вносити у грунт для поліпшення його структури або використати для приготування компосту.

✻

Серед злакових культур найбагатші на клітковину — овес і гречка, серед бобових — горох, серед овочів — морква, ріпа, капуста, редька. Включайте їх частіше до свого раціону.

✻

Підгодовуючи бджіл восени й навесні цукровим сиропом, додавайте в нього з розрахунку на один літр одинадва грами кухонної солі, 0,2 г лимонної (або винної) кислоти та половину чайної ложки оцту.

Щоб послабити симптоми зимової депресії, англійські спеціалісти радять носити окуляри з рожевими скельцями.

✻

Не провітрюйте кімнату в дуже холодні лютневі дні довго і крізь вузьку щілину кватирки. Набагато краще з гігієнічної точки зору і з точки зору економії тепла широко її розчахнути на кілька хвилин.

Як виготовити жорсткий комірець для блузки у домашніх умовах! Таку прокладку можна зробити так: на марлю або тонку бавовняну тканину наносять спершу за допомогою лекала викройку майбутнього комірця. Потім на одну викроєну половину комірця накладають викройку з поліетилену, а затим — марлеву, і прасують гарячою праскою. Завдяки цьому половинка стає жорсткою, а остаточно зшитий комірець добре лежить на виробі. Блузку з таким комірцем перуть у помірно гарячій воді, але не слід її викручувати. Прокладку можна використати і під планку, манжети, замість бортовки. Послуговуючись цим способом, зробіть аплікацію з барвистої тканини для фартуха чи дитячої курточки. Для цього покладіть на тканину вирізані з поліетилену фігурки аплікації, накрийте вирізаними з барвистих лоскутів і пройдіться по них праскою — просто, швидко і красиво.

Не лінуйтеся, і зніміть багажник з даху автомобіля, якщо він вам не знадобиться найближчим часом. Порожній багажник, погіршуючи аеродинаміку автомобіля, з'їдає додатково один-два проценти бензину, завантажений — усі десять процентів. Отже, економте бензин!

●

«Зеленку» з тканини можна змити водним розчином хлорного вапна або відбілюючими засобами «Хлорокс», «Арагац».

Запрошуємо до столу

ОСЕЛЕДЕЦЬ, ЗАПЕЧЕНИЙ У ДУХОВЦІ (французька кухня) Очищені оселедці нафарширувати картопляним пюре, котре заздалегідь поперчити чорним перцем, загорнути кожну тушку рибини у змащений жиром пергамент і поставити в розігріту до 200°С духовку на 10—15 хвилин.

СУП ІЗ ЦИБУЛІ З СВИНЯЧИМ САЛОМ І СИРОМ (французька кухня). На 4 порції візьміть: 100 г сала, півтори склянки нарізаної кружальцями ріпчастої цибулі, половину чайної ложки солі, 3 склянки води, 200 г підсохлого білого хліба. 3/4 стертого на тертушці твердого сиру, 6—8 столових ложок сметани.

Тонкі шматочки сала обсмажте, щоб з них витопився жир. Коли сало стане хрусткім, вийміть його, а в жир покладіть цибулю і тушкуйте доти, доки вона не перетвориться на пюре. Додайте сіль, залийте водою, доведіть до кипіння й варіть 30 хв. Одночасно слід нарізати хліб на 20 тонких шматочків, притрусити чотири з них сиром, полити кожний 1/2 стол. ложки сметани, покласти по два шматочки смаженого сала, й розкласти по шматочку у 4 глиняні глечики. Ще з 4 шматочків хліба зробити другий шар, третій і четвертий. Глечики мають бути заповнені наполовину. Розлити по глечиках цибульний суп і поставити в розігріту духовку на п'ять хвилин. Подавати на стіл у глечиках.

ПАРИБРОДА (польська кухня). 750 г картоплі, 750 г капусти, сіль, 50 г сала, цибуля, зубок часнику.

Почищені картоплю і капусту нарізати кубиками. В каструлю покласти картоплю й залити до половини окропом, додати капусту, посолити й прикрити кришкою. Варити протягом 20 хвилин. М'які овочі розмішати і заправити підсмаженою з салом цибулею. Додати потовчений зубок часнику або півложечки насіння кропу.

КАРТОПЛЯНІ ОЛАДКИ (німецька кухня). 1,5 кг картоплі, сіль, борошно, жир. Чищену картоплю стерти на тертушці, посолити. Картопляний сік не виливати, а перемішати з невеликою кількістю борошна, можна стерти для тіста цибулину. Смажити, викладаючи тісто на сковорідку ложкою. Можна також, підсмажені до півготовності оладки довести до кондиції в духовці.

КАПУСТА ТУШКОВАНА. Качан капусти шинкують, посоливши, злегка перетирають руками. У гусятницю наливають трохи води (півсклянки), кладуть шматочок вершкового масла, або маргарину, капусту й тушкують під кришкою на слабкому вогні. Коли капуста стане м'якою, до неї додають підсмажену цибулю, томат, два-три лаврових листочки, цукор, сметану, 6—8 штук чорносливу і борошно, заздалегідь підсмажене й розведене невеликою кількістю бульйону чи води. Тушкують ще десять хвилин. Цей гарнір подають до смаженої качки, свинини. На 1 кг капусти беруть 50 г масла чи маргарину, дві цибулини, 2—3 столових ложки сметани, столову ложку (з верхом) борошна і чайну ложку цукрового піску.

САЛАТ З БІЛОКОЧАННОЇ КАПУСТИ, ЯБЛУКОМ І СИРОМ. Нашинковану тонко капусту посолити й перетерти руками — так, щоб дала сік. Очищене яблуко і селеру нарізати соломкою. Заправити оцтом, соняшниковою олією й цукром.

На 300 г капусти беруть 75 г коренеплоду селери, одне велике яблуко, 30 г оцту, 30 г олії, цукру — на кінчику ножа.

Такий салат можна подавати і як закуску, і як гарнір.

КОКТЕЙЛЬ «ЧЕБУРАШКА» Морозиво, суничне варення, холодне молоко збивають міксером, аби добре спінилося. Перед подачею на стіл у келих з коктейлем зверху кладуть збиті вершки.

На одну порцію: суничного варення — 4—5 чайних ложок, 1 склянку холодного молока, 40 г вершкового морозива, 20 г збитих вершків.

Колекціонер

«Вдячний журналові за статтю В. Голованенка «...А починалося з жіночої підв'язки» (№ 7, 1991). Я цікавлюся фалеристикою, колекціоную значки з зображенням визначних людей планети. На жаль, на цю тему майже немає літератури. Певен, що й інші колекціонери потерпають від нестачі інформації. Тому й пропоную в «Науці і суспільстві» відкрити спеціальну рубрику «Колекціонер» чи якусь іншу, котра розповідала б нам про нумізматику, букіністику, фалеристику тощо».

Василь ЗЕЛІСКО,
студент Чернівецького університету

Від редакції. Будемо раді допомогти колекціонерам усіх напрямів і уподобань. Ми відкриваємо на своїх сторінках постійну рубрику «Колекціонер», де сподіваємося подавати необхідні і просто цікаві відомості про монети і бони, значки і нагороди, марки й антикваріат. Але, звичайно, наша нова рубрика зможе зміцніти тільки за участю самих колекціонерів. Чекаємо повідомлень, друзі, про відомі вам факти, рідкісні та екзотичні предмети захоплень. Особливо будемо вдячні, якщо одержимо розповіді про те, що є цінного і незвичайного у ваших власних колекціях. Просимо надсилати також ілюстрації до своїх повідомлень.

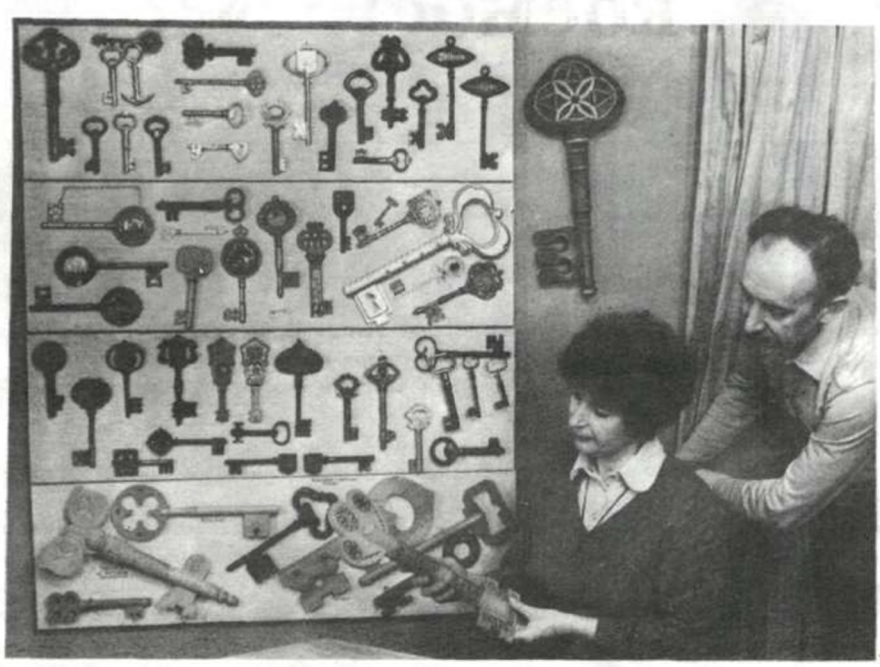

Допоможіть знайти ключ

Ключі бувають різні: джерельні, журавлині, скрипічні, гаєчні, замочні. Подружжя Підчашинських з Києва, Надія Олександрівна і Олександр Сергійович, колекціонують останні. Але, як видно з фотографії, ці ключі навряд чи призначалися для звичайних господарських замків, які охороняють наше майно в квартирах, сараях, сейфах і погребах. Ці ключі — від міст. До Вільнюса, Харкова, Саратова, Новосибірська, Уральська, Праги, Красноярська, Москви, Таллінна, Петрозаводська, Пскова, Калуги та багатьох інших міст і містечок можна в цій колекції підібрати свій ключик.

Особливий розділ зібрання Підчашинських — ювілейні ключі. Є тут пам'ятки 1100-річчя Новгорода, 800-річчя Полтави, 400-річчя Волгограда-Царицина. Але не тільки історію можна вивчати у цій затишній квартирі. Ось краєвиди Санкт-Петербурга, вмонтовані в ручку ключа, а ось зображення знаменитого паризького собору Нотр-Дам. А в Литві, виявляється, Різдвяні свята відкриваються особливим ключем-жезлом — і такий є в колекції.

Єдине, чим збиткуються Підчашинські: не мають ключа від свого рідного Києва, хоч він і був виготовлений до 1500-річчя міста.

Борис РЕШЕТЧЕНКО.

Андрій КИСЕЛЬОВ

«Я не можу більше там, у космосі...»

Влад знаком зупинив лісничого і, наблизившись, прошепотів:

— Дякую. Далі я піду сам.

Лісничий мовчки кивнув, простягнувши Владові на долоні маленький чорний кор.

— Ні,— мовив стишено Влад.— Обійдуся без зброї.

Лісничий підняв комірця комбінезона і, прощаючись, махнув Владові рукою.

— А, може, взяв би, про всяк випадок? Ми, екстремальники, народ гарячий...

— Особливо ти,— подумки огризнувся Влад, уявивши роззявлену пащеку тигра.

Тел стиха мовив:

— Влад, не пробуджуй у мені звіра. Я не зможу працювати.

Психолог у відповідь хмикнув, умикнув біоекранування аварійного комбінезона й попростував крізь чагарники.

Заважати Телові працювати він не хотів. Зрештою, має ж тебе хтось боронити в таких ситуаціях. А роботи психоохорони органічно з'єднані з мозком — і то було зручно. Принаймні Тел мав змогу попередити Влада про будь-які зміни у навколишній обстановці, і зробив би це набагато раніше, ніж їх помітив би навіть тренований мозок і органи чуття космопсихолога.

— Тихіше! Ломишся, як слон на Землі за сивих часів,— зазвучало в мозку.

Влад пішов обережніше, намагаючись ступати якомога м'якіше, і Тел, задоволений, замовчав.

Як могло статися вчорашнє, Влад не зовсім ясно уявляв. Він утретє перебирав у пам'яті всі варіанти ураження психіки в розвідників, пригадував усі прецеденти і конфліктні ситуації, що виникали в аналогічних випадках. І чудово розумів, що в «його» випадку може статися все, що завгодно, адже Роберт — розвідник зі стажем.

Сам того не помічаючи, Влад почав програвати можливі наслідки того, що сталося, але, забачивши слід на траві, зупинився, як укопаний.

— Ідемо далі, це його слід,— повідомив Владові делікатно принишклий до цього Тел.— Облиш сумнів.

— І все-таки ти дуже балакучий,— шепнув Влад, і тої ж миті «почув» зауваження:

— Розмовляй подумки!

Влад кивнув, роздивляючись слід розвідника, і вмикнув пошуковий промінь. На карті заповідника яскраво запалала точка за кілька кілометрів від місцеперебування самого Влада. Вимкнувши випромінювач-шукач, психолог заховав антену й задоволено згорнув карту. Тепер контрольний вогник вестиме за картою розвідника, котрий так раптово втік.

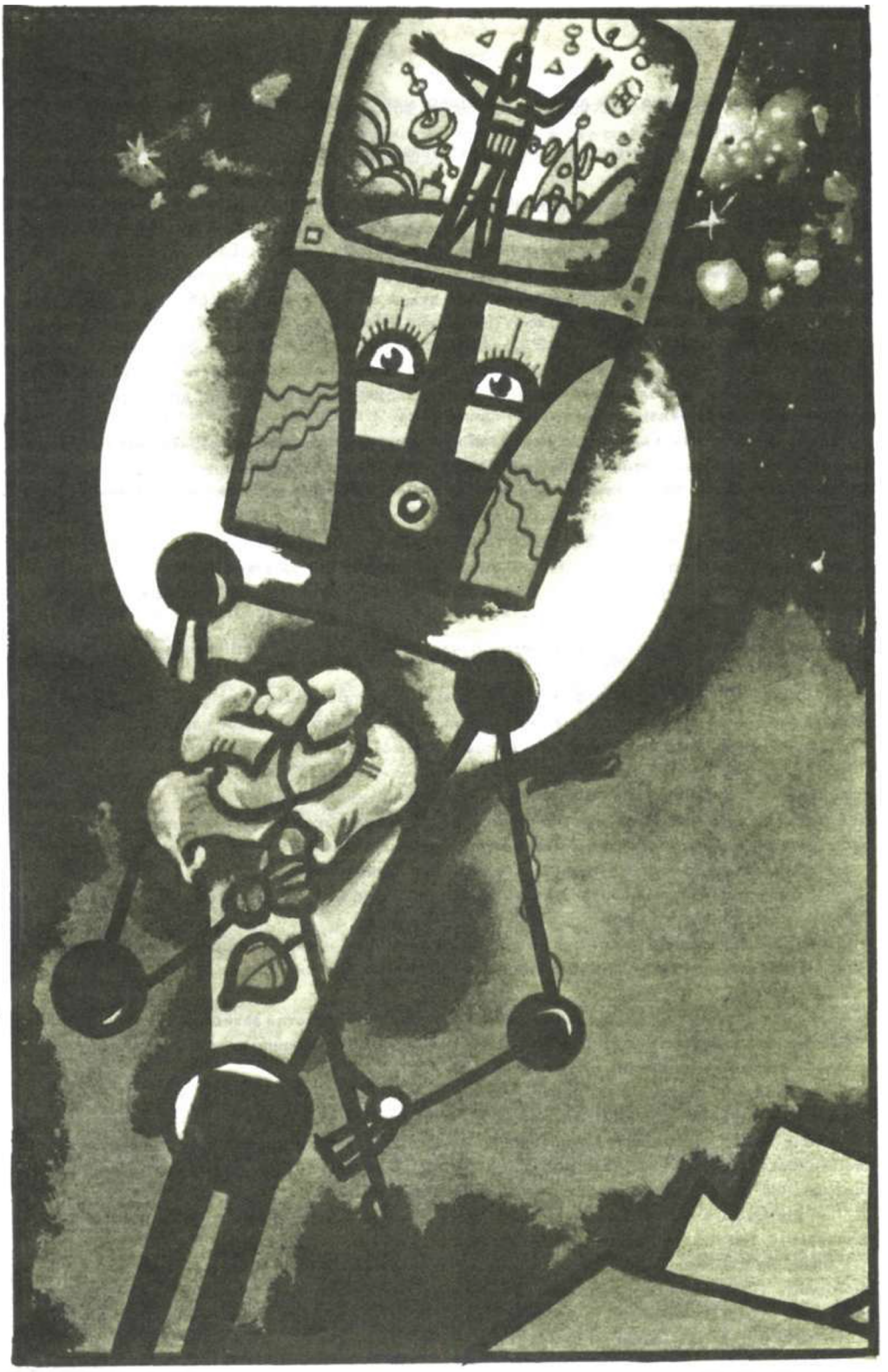

«Доти, доки карту не буде вимкнено? — запитав сам себе Влад.— Чи поки він не піде із заповідника?»

Психолог зупинився й відзначив про себе, що в душі чомусь не вірить, буцім утікач полишить територію заповідника. Навпаки, йому здавалося, що розвідник зумисне прийшов саме сюди.

— Ти надміру суб'єктивний,— мовив Тел.— Не можна довіряти необгрунтованим думкам.

— А собі вірити можна?— подумав Влад.

— Можна, звичайно. Але людина, вірогідно, має якнайчастіше критично ставитись до себе. Вибач, тут ліворуч.

Тел «відчував» тепло від вогника і підказував психологові маршрут.

Влад звернув ліворуч.

— Цікаво, хто з-поміж нас людина?— замислено промовив він.— І, до речі, хто із нас психолог? Я чи ти? — Влад намагався надати думкам насмішкуватої інтонації. Тел ображено замовк, і лише за хвилину стиха бовкнув: — Не забувай, що я — це ти. Тому вибач, ми психологи обоє. Влад подумки відключив його і замислився: «Робот має рацію. Доти, доки Тел у мені,— він — це я». І тут же спіймав себе на думці, що думає про Тела, як про особистість. Тобто там, у глибині душі, Влад розумів, що Тел, хоч і геніальний, та все ж таки механізм. Нехай у нетрадиційному тлумаченні цього слова, але — механізм. І водночас робот психоохорони був наділений багатьма невластивими для звичайного механізму якостями — емоційністю, прихильністю, які з'явилися завдяки тривалому спілкуванню з мозком людини. Надто ж це давалося взнаки при виконанні важких завдань.

«Чи не олюднюємо ми надміру роботів?» — подумав Влад і раптом відчув легке вколювання. Тел вимагав, аби його вимкнули. Поки Влад думав, Тел спостерігав і уважно аналізував навколишню обстановку. Якщо вже він зажадав вимикання, значить, помітив щось важливе.

Підключившись, Тел одразу ж повідомив:

— Розвідник за кілометр од нас. Останні 20 хвилин він ішов нам назустріч. Тепер зупинився, і мені це не дуже подобається. Бачиш ручай попереду? Він затаївся серед скель, нижче за течією, на тому боці. Будь уважним. З його індивідуальним комплектом приладів, він, можливо, вже здогадався, що ти тут.

Влад подякував, попростував берегом ручая, роздивляючись гострі піки скель, що стирчали попереду.

«Цікаво, чи шукає він психомасу? — подумав Влад про об'єкт своєї нинішньої діяльності, уважно вдивляючись в кожний метр поверхні.— Їх же у Космоцентрі навчають...».

Звичайна річ, Влад не забував про те, що Система Порятунку контролює кожний його крок, і про те, що там, угорі за хмарами, нерухомо і безмовно «зависли» зараз екрановані максиполем дискольоти. Він уявив обличчя Рема й майже фізично відчув напружену готовність друга за щонайменшого натяку на агресію зірвати з орбіти свою грізну машину й пожбурити полем-пасткою у мозок хворого розвідника, котрий розпсихувався й утік перед самісіньким стартом.

Несвідоме передчуття зупинило Влада, і Тел одразу шепнув:

— Звук гравідвигунів. Очевидно, він завис над землею. Не подобається мені це. Жартували з його універсал-скафандром...

Влад, не слухаючи бурмотіння Тела, ступив ще кілька кроків і вийшов на галявину. Він не встиг навіть втямити побачене, а швидкий на висновки Тел вже сказав:

— Пастка!

На галявині, за півметра від землі повільно хитався голубуватий захисний ковпак від шолому Робертового універсал-скафандра, підтримуваний двома зчепленими гравідвигунами.

— Приїхали,— похмуро мовив Влад.

Він зрозумів тактику розвідника. Маючи чудову індивідуальну техніку, він, поза всяким сумнівом, умів вести бій. Влад вилаяв себе за безтурботність, хоча і зрозумів, що все одно змушений вийти на контакт. І хоч Влад прийшов не для того, щоб стріляти одне в одного, вивільнитися із пастки він і не спробував. Психолог відчував, що розвідник спостерігає за ним, екранований від стежачої апаратури Системи Порятунку.

— Він ліворуч від тебе,— попередив Тел.— Хочу нагадати, що на зорельоті його нарекли Мовчазним. Так що не називай його на ймення, йому це не до снаги.

Влад, не вимовивши ані слова, присів на край валуна, воліючи не дивитися вліво. Він не вистрелить. Принаймні без попередження, та ще й у неозброєного. І хоч Влад майже був певен цього, але саме це «майже», очевидно, надійно посіло своє місце у мозку.

— Він виходить,— мовить Тел.

Майже водночас з-під кам'яного пасма ліворуч безшумно з'явився блідо-блакитний панцир універсал-скафандра. Силкуючись не робити різких рухів, Влад підвівся:

— Вітаю тебе, Мовчазний!

— Вітаю,— почув він у відповідь з-під чорного сталелиту шолому.

Мовчазний уважно спостерігав за ним, і психолог це зрозумів. А втім, розвідник відповів на привітання, значить, можна спробувати активніше увійти в контакт.

— Ти прийшов по мене?— байдуже запитав Мовчазний.

Влад відчув, що за цим запитанням стоїть дещо більше, ніж звичайна необхідність зайвий раз дістати підтвердження того, про що здогадувався.

— Ні,— відповів психолог,— я прийшов не по тебе. Я прийшов до тебе.

Розвідник мовчав, очевидно, аналізуючи почуте. Влад знову сів на камінь, помітивши, що Мовчазний ворухнувся при цьому. Ворухнувся миттєво, ледь помітно, але все-таки виказав свою готовність будь-якої миті боронити себе.

— Увага, Влад!— голос Тела задзвенів у мозку і психолог відчув, як напружуються м'язи, підвищується настрій і подумав про те, що, мабуть, так почуваються бійці перед атакою у жорстоких і кровопролитних битвах минувшини.

— Дякую. Дякую, друже,— Влад мало не викрикнув ці слова, мислено посилаючи їх Телу.

— Погамуй емоції й будь напоготові,— крижаним тоном устиг вставити Тел, перш ніж Влад заговорив:

— Мовчазний, я знаю, що ти зараз в екстра-готовності. Так? Мені треба поговорити з тобою, але я не можу розмовляти, увесь час побоюючись за своє життя. Ти здатен вбити мене?

Викликаючи розвідника на відверту розмову, Влад ризикнув: чим він залучав Мовчазного до спірної ситуації — чи спроможний той без підготовки оцінити свою здатність до вбивства? У той же час Мовчазний мав вирішити й друге питання, не менш важливе — відповісти чи уникнути відповіді?

Несподівано психолог відчув якесь невиразне занепокоєння.

— Тел, скільки часу він роздумує?

— Сім секунд!— здивовано мовив Тел.

«Сім секунд для екстремальника — це дуже багато. Адже час спливає,— подумав Влад і почув приємний баритон Мовчазного:

— Ти, либонь, здатен убити мене? Незважаючи на те, що беззбройний? Тебе «ведуть», так?

— Спокійно,— мовив сам до себе Влад.— Ну що ж, доведеться грати відкрито.

— Спробуй...— Тел хотів іще щось сказати, але промовчав.

— Так, Мовчазний, ти маєш рацію. Мене контролюють.

Влад відчув, як розвідник трохи знітився. Але психолог не міг зрозуміти, звідки розвідник дізнався про діяльність Системи Порятунку?

— Я знав про це,— мовив Мовчазний, і сів проти Влада.— Я пробив екран зв'язку поміж дискольотами — і слухав.

Влад почувався ніяково:

— Значить, ти...

— Так, я знаю і про твою карту, і про дискольоти.

— Так,— стурбовано сказав психолог і подумки спитав Тела:

— Чув?

Тел не відповів.

— Скажи, розвіднику, як же ти пробив макси-поле? — Психолог поглянув на двометрову постать, що нерухомо сиділа на камені, силуючись дізнатись, що криється за дзеркально-чорним переднім щитом шолому.

— Це не має значення. Важливе те, що спромігся на це.

«Так,— подумав Влад.— Це не має значення. Просто щоб створити навіть мікрогенератор екранованого макси-поля, потрібні лабораторії, матеріали... А яким має бути прилад, що нейтралізує макси-поле і як його можна створити з наявної в Мовчазного техніки — взагалі не можна уявити».

— Не називай мене розвідником. Я більше ніколи ним не буду,— задумливо вимовив Мовчазний.

Тепер Влад замислився по-справжньому. Розвідування у космосі — річ завжди напружена. І розвідники, трапляється, зриваються, психують. Але зараз було дещо інше. Роберт не просто рознервувався, утік... Мовчазний спокійно пішов із зорельота за день до старту, напередодні четвертого польоту. Пішов саме сюди, обережно, але неухильно прямуючи до наміченої цілі.

Чому саме сюди, у заповідник? Він передбачив те, що його шукатимуть, і це не дивно. Але він зумів сховатися від пошукових променів, створив апарат, за допомогою якого був у курсі справ. Як йому таке спало на думку? І головне, чому він пішов?

Замислитись було над чим, але тут знову втрутився непогамовний Тел:

— Чи не занадто запитань? Запитай у нього про причину втечі. Можливо, усі відповіді — в ній.

— Дякую, Тел,— відповів Влад, ворухнувши пересохлими вустами.

— Немає за що. Формулювати твої власні думки входить до моїх обов'язків.

Тел замовк, а Влад мовив, якомога спокійніше:

— Поясни, чому ти пішов з екіпажу? Я хочу зрозуміти.

Мовчазний ворухнувся і, як видалося Владові, зітхнув:

— Я теж хотів би, аби ти зрозумів мене, Влад. Я пішов через усе це.— Мовчазний обвів рукою галявину.— Я не можу більше там, у космосі. Перельоти дуже тривалі, а довкруж абсолютно інший світ! Не Земля!

— Я зрозумів. Але ж я теж літав далеко. Багато хто літає. Дехто народжується у космосі і все життя живе там, без Землі. Адже і в космосі чимало прекрасного.— Влад розхвилювався. У словах Мовчазного було щось важливе, і він це відчув. Але що? З точки зору космопсихології Мовчазний, поза сумнівом, хворий. Але з іншого боку.

— Ні. Ти не зрозумів,— відповів Мовчазний і похитав головою.— Подивись-но, яка висока трава цього року... Але над усе мені шкода розлучатися з деревами. Вони такі величезні, гарні... Сьогодні я бачив мурашник і довго спостерігав за життям їх маленької цивілізації. А вчора надвечір я бачив, як заходило сонце. І бачив, як схиляються на ніч квіти. Але вночі... Ти ночував коли-небудь у лісі? Не там далеко,— Мовчазний тицьнув у небо рукою,— а тут, удома.

— Н-ні,— замислено мовив Влад.

— Тут уночі зірки теплі, загадкові. Ваблять до себе. У космосі — навпаки. Я більше не буду розвідником,— повторив Мовчазний.

— Так, Роберт,— Влад уперше назвав Мовчазного на ім'я. — Ти не будеш розвідником. До слова, ти маєш знати, що після таких зривів у космос не посилають?

— Я забув,— Мовчазний здивовано вимовив ці слова і поклав на коліна свої міцні руки.— Забув...

— Забув? Ти забув?— Влад уперше за весь сьогоднішній день спокійно усміхнувся, відчуваючи, що зовсім не здивувався.— Ти тепер працюватимеш зі мною. Згоден? Мені потрібна твоя допомога, але попереджаю: іноді, зрідка, ти працюватимеш і в космосі. Так потрібно. Ненадовго.

— Увага, Влад!— задзвенів стривожений голос Тела.— Будь обережний!

Мовчазний підвівся, зняв шолом, і підійшов до психолога, стиха промовив:

— Що я маю робити?

Влад полегшено зітхнув і стомлено відповів:

— Ну, роботи нам з тобою вистачить. А тепер — ходім звідси. Не хвилюйся, коли схочеш, можеш бувати тут. Слово честі.

«І зовсім ти не хворий,— думав Влад, прямуючи поруч з Мовчазним до виходу із заповідника.— І ти маєш рацію. Ми зовсім перестали цінувати Землю. Ми ідемо від неї все далі й далі,— а чи нормально це для людини? Ми шукаємо зручні, теплі планети, але, по суті, шукаємо Землю, від якої пішли. Але ж вона — тут, наша Земля. Можливо тому дедалі частіше гинуть дальні зорельоти? А може, справа тут не в космосі, а в нас самих? І першим це зрозумів ти, розвіднику. Справа в нас самих...»

Влад уважно позирнув у розумні блакитні очі Мовчазного і похитав головою. Та Тел знову випередив його:

— Все-таки, ти мав рацію, Влад. Ви, люди, надміру «олюднили» нас. Ти, либонь, поглянь на нього! — Озвався Тел усередині Влада, від чого той невдоволено поморщився. — Ну хіба ми з ним схожі на роботів?

Влад ступив ще кілька кроків, наздоганяючи розмірено простуючого розвідника, потім усміхнувся і вголос відповів Телу:

— Ти-то вже достоту несхожий. Аніскільки.

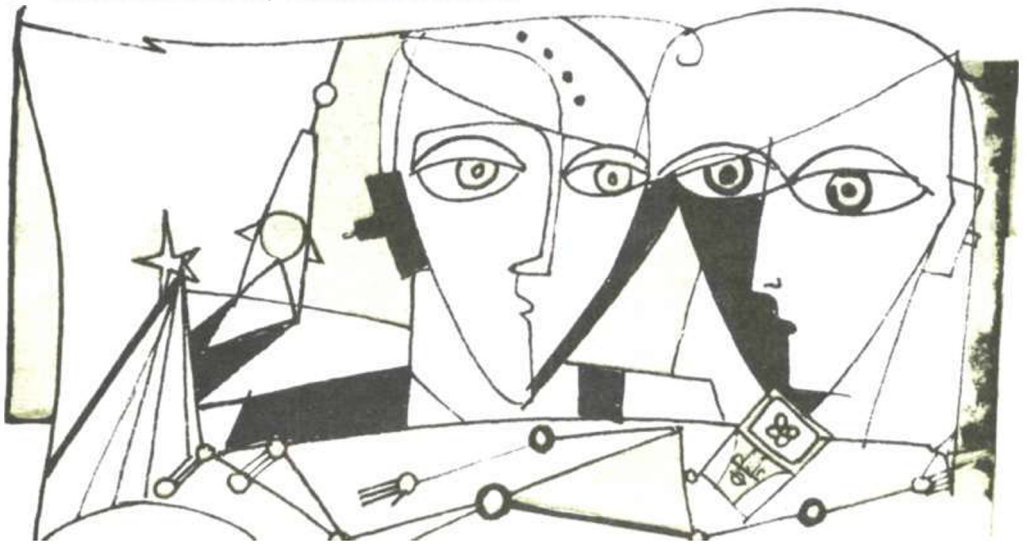

Магніт проти раку

Нині в столиці України створюється унікальний центр зцілення онкологічних хворих нетрадиційними методами. Тут мають намір застосовувати новації, які виключають додаткове променеве навантаження на організм, що дуже важливо для населення чорнобильської зони. Відправною точкою в широкому переліку запланованих заходів стали комплексна програма лікування людей за допомогою вихрового магнітного поля та розробки спеціальної апаратури і обладнання.

Організовувати центр почали спільно з лікувальними та науково-дослідними установами республіки спеціалісти Київського політехнічного інституту.

— Чому саме політехніки опікуються подібними медичними проблемами, адже це — парафія суто спеціалізованих організацій?

З таким запитанням наш кореспондент звернувся до старшого наукового співробітника кафедри теоретичної електроніки вузу І. І. ОРЛОВА.

— Поштовхом став дуже сумний випадок. Один із наших співробітників захворів на рак. Почали наводити довідки щодо найбільш перспективних методів лікування. Одного разу по телебаченню побачили передачу про новий метод боротьби з раком, розроблений співробітником проблемної лабораторії по використанню магнітних полів в онкології Краснодарського медичного інституту Д. А. Синицьким.

В чому його суть? Пацієнт занурюється у пітьму доволі комфортабельної установки-магнітотурботрона. Через 30 хвилин сеанс закінчено. Лікування триває кілька тижнів.

Терапевтичний ефект від перебування пацієнта в магнітотурботроні — нейтралізація наслідків променевої дії. Процедура зовсім не шкідлива для здоров'я.

У нашій лабораторії проведено спостереження за тим, як діють магнітні поля різної потужності на ракові клітини. З'ясувалось, що за певної потужності рани загоюються буквально на очах. Але якщо потужність поля збільшити, запалення загострюється.

Фіксуючи стан ракових клітин за умов впливу на них магнітних полів неоднакової сили, ми розробили метод магнітотерапії, який вважаємо перспективним.

Одначе, механізм дії магнітного поля на онкологічні утворення остаточно не вивчений. Науковці схиляються до думки, що вихрове магнітне поле зміцнює імунітет, отже робить лікування більш ефективним, і не тільки від раку, а й СНІДу.

Нині в інституті розробили експериментальну систему магнітної терапії другого покоління, за допомогою якої сподіваємось одержати нові систематизовані дані щодо впливу магнітних полів на пухлинні процеси, динаміку їх росту, морфологічні зміни... Маємо намір створити основи комплексного лікування онкологічних захворювань комбінованою дією магнітного поля, вдихання киснево-гелієвої суміші, фіто- та урінотерапії. Наші дослідження відразу зацікавили спеціалістів Київського НДІ онкології. Потім до нас приєдналися інші установи Міністерства охорони здоров'я, підприємства, а також проблемна науково-дослідна лабораторія систем магнітної терапії науково-технічного центру «Кварк».

Проект системи магнітотерапії пухлин не має аналогів у світі. Виконаний він на високому сучасному технологічному рівні, зорієнтований на серійне виробництво апаратури для діагностики та лікування.

— Коли центр прийме перших хворих?

— Як і передбачалося — через півтора року. Плануємо запросити для роботи у ньому відомих психо-фітотерапевтів, інших спеціалістів, які вже мають хоч якісь набутки у нетрадиційному лікуванні злоякісних пухлин. Покладаємо надії на цю публікацію: сподіваємось, що на неї відгукнуться наші однодумці. Будемо раді залучити їх до цієї благородної справи.

Олена АЛІХАНЯН.

Засоби від облисіння

Продовжуємо екскурсію музеєм-аптекою у Києві. Цього разу ми запрошуємо до залу української народної медицини тих, хто страждає від облисіння, чи прагне зробити густішою свою шевелюру.

Щоб волосся не випадало, колись знахарки радили таке:
взяти трави вереска звичайного (25 г), кореня лопуха (25 г), кореня кропиви дводомної (25 г), шишок хмелю звичайного (25 г). Суміш залити трьома літрами окропу, кип'ятити протягом 15 хвилин, настоювати хвилин 25. Теплим відваром мити голову тричі на тиждень.

Для зміцнення і відновлення волосся:
взяти коріння лопуха (20 г), корінь аїру (20 г), шишок хмелю звичайного (40 г). Всі компоненти подрібнити, суміш залити 3—4 літрами окропу. Ще покип'ятити хвилин 25—30. Настоювати 15 хвилин. Процідити. Мити голову двічі на тиждень.

Євгенія САДЕ,
провізор музею-аптеки.

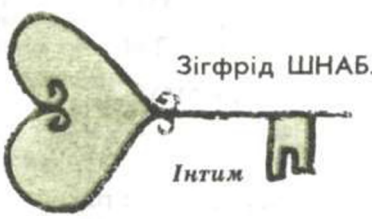

Для сімейного щастя потрібні діти

Згідно із статистикою 10—15 процентів подружніх пар не мають дітей попри їхнє бажання. І сьогодні багато хто вважає: якщо жінка не вагітніє, хоча й чоловік потентний, і подружжя прагне мати дітей, то винна у цьому вона сама. Насправді ж, жінка винна у безплідності не більш, ніж у половині випадків (через неможливість або нерегулярність овуляції, непрохідність маткових труб). Більш ніж у третині випадків винний чоловік (брак або недостатня кількість нормально розвинутих і рухливих сперматозоїдів в еякуляті). Решта випадків бездітності припадає на жінок, у котрих білки, які виконують роль антитіл, інактивують сперматозоїди. Є також випадки, коли причини бездітності лишаються нез'ясованими.

Більшість безплідних подружніх пар успішно проходять лікування. Що раніше воно починається і що молодша пара, особливо жінка, то кращими є перспективи. На що треба насамперед звернути увагу? Скажімо, якщо протягом року статеві зносини здійснювались регулярно, без протизаплідних засобів і в найбільш сприятливі для зачаття дні, а жінка не завагітніла, то, вважайте, вже є підстави звернутися до гінеколога. З наведених вище причин завжди має пройти обстеження і чоловік, тим паче, що аналіз еякулята на предмет кількості і складу сперматозоїдів значно простіший і не такий неприємний для пацієнта, ніж дослідження прохідності труб у жінки. Надміру довге чекання багатьох позбавляє шансів на материнство.

Тим часом лише одна-єдина консультація щодо форм, інтервалів і насамперед моменту зносин, приводить до успіху. Для жінок віком від 19 до 25 років є фазою оптимальної здатності до дітонародження й мінімального ризику під час пологів з біолого-медичної точки зору. Тм не завадило б рекомендувати у цей період народити хоча б одну дитину. Вже у 30 років вірогідність зачаття знижується на 30 процентів, і неабияк зростає вірогідність ускладненої вагітності, пологів, особливо для первородящих.

Більш пізні пологи не бажані також і з соціальної та демографічної точок зору, позаяк, що старша віком майбутня мати, то більша ймовірність того, що в неї то буде єдина дитина, котру виховувати важче, ніж в гурті з братами і сестрами. Ясна річ, далеко не всім жінкам вдається до 25 років створити найліпші умови для свого материнства й виховання дитини. Зрештою, самих тільки оптимальних біологічних здібностей для дітонародження замало. Потрібен і психосоціальний оптимум, котрий з'являється дещо пізніше. З цієї ж причини, мабуть, не варто заохочувати вісімнадцятирічних дівчат до ранньої вагітності. Хоча дитина і не є ганебною для незаміжньої жінки, все-таки за сприятливого шлюбу бажаній дитині створюються всі умови для здорового психічного розвитку, вона є для батьків більшою радістю. Але, на жаль, не кожна дівчина до 20 років зустрічає свого судженого, а за помилковий вибір часто розплачується розлученням, від чого найперше потерпає дитина.

Закінчення. Початок — у № 2 за 1991 рік.

Середній вік жінок для заміжжя нині — 22 роки. Якщо дитина народжується два роки по тому (час, потрібний для обопільної адаптації молодого подружжя), то буде ще не пізно; але подружжям не слід чекати ще кілька років через цілі, що вони їх вважають важливішими, приміром, придбання меблів, машини тощо.

Незавершена професійна освіта також не є вагомою причиною для утримання від народження дитини. Так, скажімо, в жінки найбільш сприятлива для пологів фаза припадає, як правило, на роки її навчання у вузі. Багато хто вважає студентку та її чоловіка безвідповідальними, якщо під час навчання в них народжується дитина. Сьогодні ми швидше схильні заохочувати таке явище, адже статистика свідчить, що перша дитина, яка народилася по завершенні батьками навчання, є зачасту й останньою, хоч які суб'єктивні причини за цим стоять.

Як відомо, для збереження демографічного рівня двох діточок у сім'ї недостатньо. Треба орієнтуватись на сім'ю з трьома дітьми, позаяк деякі сім'ї з тих чи тих причин залишаються бездітними. Лише троє з чотирьох дівчат стають матерями. За допомогою сучасної контрацепції можна планувати час пологів та інтервали між ними (не менш, як два роки), узгоджувати їх з конкретною життєвою ситуацією, наприклад, з іспитами під час навчання абощо.

Минулих років, певна річ, пологи й материнство для жінок, чиї інтереси зосереджувались на хатньому господарстві, були у багатьох відношеннях менш проблематичними. Але в кінцевому підсумку жінка з більш широким світоглядом і дитині спроможна дати більше. Для цього їй потрібна підтримка суспільства. Слід змінити погляди й розглядати материнство не як подію, котра ускладнює умови праці і навчання і з якими потрібно впоратись будь-що, а як справу, однаково важливу для суспільства і для батьків.

Кількість дітей у сім'ї не залежить від маєтного стану подружжя. Найбільше число діточок мають аж ніяк не заможні люди, котрі мають достатньо грошей, силу вільного часу і комфортабельну квартиру. Насамперед тут важить позитивне ставлення до дитини. А це не в останню чергу виражене в готовності перебрати на себе навантаження, яким неодмінно супроводжується народження дитини, але яке неспівмірне з радістю материнства й батьківства. Формування такого світогляду й усунення перепон для природної потреби в дітях є наслідком виховання, в якому має брати участь все суспільство.

Себастьян КНЕЙПП

«Моє водолікування»

Астма

Із розповіді хворого: «Мені 46 років. На астму хворію 20 літ. Звертався до багатьох лікарів, та вони сказали, що хвороба невиліковна. Пропонували заспокійливі ліки, які, однак, мені не допомогли. Отже, я вирішив нести свій хрест, поки Бог не позбавить мене від нього. Цей хрест чимдалі ставав тяжчим. Та нарешті небо зглянулося наді мною. Порятунком виявилась книга «Моє водолікування». Просто неймовірно, що вода може так швидко зцілити. Я вилікувався за тиждень. Послідовність водних процедур була така:

1)верхнє обливання, обливання колін, ходіння у воді;

2) обливання спини та стегон;

3) сидяча ванна, верхнє обливання, півванна;

4) обливання верхньої частини тіла і спини, ходіння у воді;

5) півванна, верхнє обливання, сидяча ванна;

6) повна ванна, верхнє обливання;

7) обливання стегон, верхніх частин тіла.

Під час водолікування я щодня ходив протягом двох годин по траві.

Нічне нетримання сечі

Від цієї хвороби потерпають здебільшого підлітки, іноді дорослі. Причина — слабкий організм, зміцнюйте його — і недуга пройде.

Дітям від 8 до 13 років раджу ходити щодня по литки у воді протягом трьох-шести хвилин; після цього побігати по кімнаті чи на свіжому повітрі, щоб зігрітись.

Є ще один метод: щодня тримайте по дві хвилини руки у воді.

Часто в ослабленому організмі псується кров. Тому, лікуючись водою, пийте щоранку і щовечора по півчашки настоянки деревію.

Зауважу: що холодніша буде вода, то краще. Тепла вода дає протилежний ефект.

Епілепсія

Певен, що головна причина цієї хвороби пов'язана з кров'ю. Виходячи з цього, раджу спосіб, що поліпшує кров, виправляє її циркуляцію. Слід загартовувати себе, ходити босоніж. Улітку робити холодні ванни, проте, не більше однієї хвилини, взимку така ванна тривалістю одна-дві хвилини має бути трохи підігрітою. Крім того, раз на тиждень вдягайте мокру сорочку, змочену у солоній воді.

Нагадую знову молодим людям, щоб вони звикали до простого, грубуватого одягу. Особливо це стосується дівчат. Їжа щодня повинна бути простою. Таких напоїв як вино, пиво, кава і т.п. зовсім не вживати. Робота повинна відповідати силам і здібностям.

Сечове каміння, сечовий пісок

Часто трапляється, що в сечовому міхурі і в нирках утворюються пісок та каміння. Хто бачив коли-небудь такого хворого чи сам хворів, той знає ці жахливі болі. Лікування водою — найлегший і найкращий метод.

Перш за все слід робити ванни з відвару вівсяної соломи. Вівсяну солому (якщо її

немає, можна користуватись польовим хвощем чи осокою) варять півгодини і з цього відвару готують теплу ванну, приблизно 39°. У ній хворий залишається на годину, а потім миється свіжою водою, щоб ванна його не дуже ослабила.

Такі ванни слід робити три рази на тиждень. До цього слід додати два-три коротких обгортання чи замість них прикладати до хворих місць мокрі компреси. І перше і друге повинне виконуватися в ліжку. Ці процедури розчиняють сечове каміння в сечовому міхурі та нирках і виганяють їх. Тим паче, не слід забувати про настій. Найкращий — із вівса. Овес кип'ятять півгодини і кожного дня п'ють по дві чашки. Ще краще діє настій з вівсяної соломи, приготовлений так само. Дуже корисний настій з польового хвоща. І ще я згадаю про плоди шипшини, відвар яких дуже цілющий, тільки його треба вживати тривалий час. З власного досвіду знаю, що він запобігає утворенню нового каміння. Всі вищезгадані процедури потрібно виконувати протягом двох-трьох тижнів, а потім удвоє зменшити кількість напою, який вживати ще тижнів три-чотири. З допомогою води — лікаря всіх лікарів — хвороба пройде.

Один пан, що лікувався за моїми вказівками, розповів, що у нього протягом кількох тижнів вийшло кілька сот камінців.

Геморой

Він належить до числа спадкових хвороб, а також є результатом сидячого способу життя. Тому від геморою дуже часто страждають різні чиновники, вчені.

Геморой — тяжка і небезпечна хвороба. Ниття, свербіння надзвичайно неприємні і болючі; ще більше ця хвороба пригнічує дух людини. Вона стає похмурою, нервовою, незадоволеною. Є випадки, коли геморой зовсім псує життя і доводить навіть до божевілля. Не можна залишатися неуважним до цієї хвороби, потрібно намагатися, щоб вона не посилювалась і не набрала злоякісного характеру.

Геморой — це кульки, наповнені кров'ю або слизом, що утворюються всередині чи назовні тіла.

Жили стають схожими на еластичні, розтягнуті трубки. Що більше крові прибуває до якогось місця, то більше розтягуються тут жили, а там, де кров збирається, застоюється, утворюються маленькі вузлики (нариви).

Час від часу ці вузлики прориваються, і з них виходить темний слиз або кров. Гемороїдальні шишки утворюються не тільки біля заднього проходу, а й на прямій кишці, на кровоносних судинах.

Значно посилюють страждання маленькі черв'ячки, які зустрічаються у прямій кишці. Вони пробурюють і роз'їдають її, внаслідок чого утворюються злоякісні нариви.

Лікування геморою водою нескладне і здебільшого дає прекрасні результати. Спочатку потрібно видалити черв'ячків, якщо вони є. Для цього слід зробити два-три холодних клістири, швидко, один за одним. Коли холодна вода потрапляє в пряму кишку, черв'ячки поступово відриваються від її стінок і виходять.

Якщо повторити це два-три рази (по 2—3 рази на тиждень) то всі вони вийдуть.

Далі лікування таке: приготувати нижній компрес, тобто взяти простиню, складену в кілька шарів, щоб вона вкривала всю спину і опускалася нижче заднього проходу, змочити її в найхолоднішій воді. В цій простині потрібно лежати 3/4 години, періодично змочуючи, коли висихатиме; повторюючи щотижня три-п'ять разів.

Корисна також три-чотири рази на тиждень сидяча холодна ванна, але недовго.

Якщо хворий на геморой буде лікуватися таким чином протягом двох тижнів кожної чверті року, він може бути певен, що хвороба зовсім зникне.

Відносно харчування звертаю увагу на доцільність вживання замість звичайного хліба вівсяного. Як свідчать хворі, геморой в такому разі трохи тамується, а, буває, зовсім зцілюється. Отож я охоче рекомендую всім цей хліб.

Від редакції: нагадуємо, що технологію процедур, які покладено в основу водолікування за системою С. Кнейппа, описано у 10 і 11 (1991 р.) та у 1 (1992 р.) номерах нашого журналу.

З інших видань

Пояснення страху

Чому наші стосунки з так званою сніговою людиною сповнені такої загадковості? Чому, попри численні свідчення, наука досі не має неспростовних доказів існування реліктового гоміноїда? На ці питання взявся відповісти петербурзький вчений-біолог В. Б. Сапунов.

Його гіпотеза грунтується на законі Г. Гаузе, який у 30-х роках зробив важливий висновок: одна екологічна ніша (інакше кажучи, місце в природі) може вмістити тільки один біологічний вид. Якщо ж в одній такій ніші опиняються два види, між ними складаються вельми своєрідні стосунки. Особини цих видів намагаються бути якнайдалі одна від одної і врешті-решт розштовхуються по окремих нішах. При цьому один вид, як правило, дуже поширюється, збільшується чисельно, інший — звужується. Але між собою воліють не зустрічатись.

Сапунов висловлює здогад, що гомо сапієнс і реліктовий гоміноїд є саме такими екологічними напарниками. Цим і пояснюється той панічний жах, який охоплює людину при зустрічі зі своїм прототипом, чи то — тібетським йєті, чи російським лєшим, чи американським сконструйованим Кінг-Конгом. Страх цей не викликаний реальною загрозою. Це — природна реакція взаємовідштовхування, спрямована на те, щоб шляхи наші ніколи не перетинались. Ще одна хитрість, до якої, за гіпотезою Сапунова, вдалася природа, аби якнайдалі розвести наші види — стрімкий еволюційний розвиток в протилежних напрямах. Так можна пояснити феномен людської цивілізації, що так далеко відірвалася від тваринного світу.

Отже, вважає російський учений, нашого напарника-гоміноїда аж ніяк не можна назвати реліктовим: як види ми ровесники. Тому й слід називати його так, як запропонував ще Карл Лінней,— троглодит (печерна людина).

(«Вопросы психологии», Москва).

Сім законів правильного життя

2. ПРАВИЛЬНЕ ХОТІННЯ МАЄ ЛЮБОВ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ПОСЛІДОВНІСТЬ

Хотіння і мислення поєднані. Хто має натхненне Хотіння, той має натхненне мислення. Висока шляхетність Хотіння узгоджена з високою шляхетністю мислення. Людина сама вирішує — хотіти чи не хотіти, розвивати в собі Хотіння чи забути про нього.

Є вислів: «То культурна людина, а то — грубіян». Животина сліпо кориться тілесним Хотінням. Людина вміє панувати над тілесними Хотіннями. І в цьому проявляється сила людського духа. Людина, яка сліпо кориться низькому Хотінню, стає рабом низького Хотіння. Культурна людина вміє свідомо керувати своїм Хотінням.

Щоб Хотіння здійснити, треба мати силу волі. Уже знаємо, що воля — то здібність людини діяти так, як їй підказує Хотіння і мислення. Є люди, в яких мало розвинена воля — їм так тяжко втілювати в життя світлі Хотіння.

Хотіння — внутрішнє прагнення до здійснення, виконання. Хотіння — прагнення Волі. У людей, які мають мало розвинену Волю, мале Хотіння. Воля і Хотіння — одноджерельні. Не випадково слово «воліти» значить «хотіти», воління-Хотіння, волію-хочу.

Хотіння — пристрасть, прагнення щось мати, прагнення щось здійснити, щось відчути, щось досягнути, щось бачити, щось зрозуміти. Хотіння обіцяє приємність. І тому людина прагне завершити його. Хотіння зігріте чуттєвістю: по вартості Хотіння пізнається вартість людини. Людина є такою, яке в неї Хотіння і який шлях здійснення Хотіння. Хотіння — самовизначення змісту «я» людини. Хотіння має бути моральне, стійке, несуперечливе, повноцінне; душа Хотіння — добродійство.

Є Хотіння пристрасне, палке, кипуче, високе, зворушливе, шляхетне. Є Хотіння темне, кволе, стомлене, обмежене первісними жаданнями тіла й душевною нерозвиненістю. Є Хотіння збочене — прагнення знайти потіху, завдаючи біль ближчому, тішитися, бачачи його страждання. Є Хотіння впорядковане (дисциплінованє), вихованє, приємне, світле. І є Хотіння грубе, жорстоке, животинне.

Є Хотіння любити і є Хотіння ненавидіти. Є хотіння ощасливити люблену людину, і в її щасті бачити своє щастя. Є Хотіння бачити Вітчизну багатою, вільною, славною, і в Її багатстві багатіти, і в Її колі розвивати воління, і в Її силі славитися. Є Хотіння почути щире слово і потішити людину щирим словом. «Я молода людина. І мені нічого не хочеться, живу: аби день до вечора. Чому так?» Треба знати, чому нашу молоду душу залишила молодість. Хотіння — енергія душі і тіла.

4-а. **Любов**. Хто любить, той переживає ревність, гнів, страх, радість, приємність, журбу, тривогу, турботу, неспокій, прагнення, відвагу, настороженість, втому, бадьорість, відданість, скупість, натхненність: усі ці зворушення викликаються в людині любов'ю. І тому Любов вважається всесильною. Їй не страшні смерть, погрози, голод, в'язниця, страждання. У Любові беруть участь почуття (зір, нюх, слух, смак, дотик), беруть участь Розум і Духовність. Що шляхетніші почування і жадання, то шляхетніша Любов.

Любов очолена розумом і волею, але немає підстав вважати, що вона народжена розумом і волею. І Тому Любов часто має хотіння панувати над розумом і волею. Є в нашому народі прислів'я, що Любов — це серце, «дай серцю волю, заведе в неволю». Любов може збагачувати душу і може збіднювати: значить справа не в Любові, а в її змісті. У якостях її зерна, в її вартості, в її поводженні.

«Як я люблю тебе, мій рідний краю, як я люблю красу твою, твій люд!» — пише Іван Франко. Він любить рідний край,

---

Продовження. Початок у №№ 10—12 1991 р. та № 1 цього року.

рідний люд природньою, моральною Любов'ю. Він любить рідне цілісною, пристрасною душею. І в цьому святість, краса, розумність Його Любови.

Немилостиві люди, які прагнуть Любов природню, моральну перетворити у знаряддя спустошення душі, гноблення почувань і розуму. Українець, який любить Єрусалим, Греко-ортодоксію, Ватикан, Московію більше, як Київ, має Любов неприродню, неморальну, прищеплену, вмовлену, накинуту. Не можна добру рідну маму любити більше, ніж добру чужу маму. Хто не здібний цієї істини зрозуміти, той утратив пошану до себе, до родичів своїх, до Вітчизни своєї, а коли й має пошану, то її моральна вартість низька, бо вона не цілісна: над нею домінує поняття, що рідне — другорядне, а чуже — першорядне.

Любов до Вітчизни пристрасна й світла жаріє тільки в пристрасних і світлих душах. Могутній той народ, який має синів об'єднаних Любов'ю до Вітчизни. Любов може об'єднувати народ і Любов може роз'єднувати народ. Любов єднає народ тоді, коли народ має благородну душу: щоб душа народу була благородною, треба, щоб було одне поняття Любови. Усі віри (релігії) визначають свої поняття Любови, значення Любови, розуміння Любови і моральні закони Любови. Я про це говорю у оповіді «Правильна Віра має Природне Народження, Блаженне розуміння, Правильне Призначення».

Неоднакова Любов до України здеморалізовує вкраїнців. Ослаблює їхню духовну енергію і їхнє самовизначення. Народ, сини якого неоднаковою Любов'ю люблять Вітчизну тому, що мають різні поняття національної Любови, ще не готовий бути державним народом. Не забуваймо, що є англійці-католики і є англійці-протестанти, є німці-католики і є німці-протестанти. Коли почалася війна, то англійці-католики не єдналися з німцями-католиками, німці-протестанти не єдналися з англійцями-протестантами. У них Любов до Вітчизни панувала над Любов'ю до католицизму чи протестантизму; а коли так, то в них головною життєстійкою силою є національні почування. Їх можна називати націоналізмом, культом монарха, культурою національної гордости.

Я відроджую між українцями моральність української національної Любови у Святині Рідної Української Національної Віри. Хочу, щоб в українців була українська Любов до України. У українців католицької віри є католицька Любов до України. Їм їхній духовний лідер (папа римський) дає настанови, як вони мають любити Україну. Вони справи католицькі ставлять на перше місце, а справи українські — на друге. Вони люблять українські справи тому, щоб корисно їх підпорядковувати справам католицьким. І щоб католицькі справи добре розвивалися, вони вдають (особливо ксьондзи) найвірніших синів України, в душі ж вони є слугами ватиканськими. Хто служить двом панам, той має малу духовну вартість.

У українців греко-ортодоксії Любов до України греко-ортодоксальна. Вони, як і католики, щоб краще промовити до душі народу, речуть, що мають рідну греко-православну церкву. Чуже не стає рідним від того, що ти його рідним називаєш; у чужому зміст чужий. У українців московсько-більшовицької віри Любов до України московсько-більшовицька: такий українець Москву ставить на перше місце, а Київ — на друге.

Чужі віри — чужа Любов. Два українці — два вороги: їх поробила ворогами Любов. Вони стали ворогами тому, що вони нерідно-суттєвою Любов'ю люблять самі себе. Їхня любов їм дана, і вони її прийняли тому, що мусіли; вартість такої Любові копійчана; копійчаною Любов'ю люблять Україну копійчані люди. Людина є такою, якою є її Любов.

«Я всіх люблю однаковою любов'ю, я за міжнародню любов, люблю всіх людей!» Хто любить усіх, той не здібний відрізнити злодія від добродія, не здібний відрізнити сина Вітчизни від зрадника Вітчизни, або — сина Вітчизни зве зрадником, а зрадника Вітчизни — зве сином. Той, хто любить усіх, є малої думки про свою Любов, або — нікого не любить. Або: той, хто любить усіх, має душу по-безтолковому добру: усім роздає добро своєї душі — добродіям і злодіям. Безтолкова доброта має малі моральні вартості. (Про вартості Любови я детальніше оповідаю у оповіді «Правильна любов»).

«Любіть Україну, любіть її во врем'я люте»,— учить Тарас Шевченко. «Любіть Україну» значить — будьте людьми. Людина, яка не любить Вітчизну, утратила все: її душа стала порожньою, вона утратила зв'язок з корінем свого роду. Не всі сини однаково люблять матір: чим благородніший, чутливіший син, тим багатше його серце на Любов.

«Є мати з тяжкою вдачею, її тяжко любити. Вона хоче, щоб все було так, як вона хоче». Треба би знати, що не в кожної матері дитинство було оточене добрими вихователями. З причини неправильного виховання може в людини бути неповноцінний характер, до якого (особливо тоді, коли він належить матері) треба ставитися терпеливо.

Ненависть — почуття властиве вдачі людській, воно живе в її інстинкті. Людина має свідомо пригашувати ненависть негативну і розвивати ненависть позитивну. Є в народній пісні слова: «Хіба

ж хто кохає нерідних дітей?» Українці — чужі діти для Кремля, Ватикану, Берліну, Константинополя; якщо вони так засліплені, що не здібні осмислити цієї істини, духовність їхня хвора. Їм треба лікуватися їм треба самооздоровитися.

Їм треба занедбати ненависть негативну — ненавить до рідних синів (Мазепи, Орлика, Войнаровського, Петлюри). Їм треба розвинути ненависть позитивну — ненависть до ворогів Вітчизни (до північних, східніх і західніх зайшлаків таких, як ленінці, гітлерівці).

Любов до Вітчизни — вічна молодість Людства. Любов викликає в людині великі духовні сили. Вона квітне кров'ю на прапорах Вітчизни. Вона завжди модна і завжди високо цінена. Вона (чиста патріотична Любов) завжди пристрасна, відважна, хвилююча, мрійна. І свята. Вона не буває перекупкою. Вона живе у вдачі народній. І переходить, як цінна спадщина, від покоління до покоління. Безумство залюблених у Вітчизну — мудрість національної волі. З крови безумно залюблених у Вітчизну, як з іскри, загорається в народі хотіння мати свою державу, мати свій шлях національного самовтвердження. Любов до Вітчизни має право бути такою, якою їй хочеться. Їй хочеться ненавидіти ворогів Вітчизни: о, святі її хотіння!

Хто не вміє ненавидіти ворогів, той не вміє любити приятелів. Серце добре, чуйне: воно не може любити того, хто йому завдає болі. Син не може любити того чужинця, який повісив його матір. Любити ворога Вітчизни значить любити зло: хто любить зло, у того зла Любов. Зла Любов знаходить місце тільки у злому серці.

Без Любови до Вітчини не можна відчути щастя бути сином Вітчизни. Без Любови до волі не можна відчути щастя волі. Без Любови до мети не можна дійти до мети. Без Любови до відваги не можна здійснити відваги.

5-а. **Справедливість.** Справедливе — несправедливе; несправедливе — справедливе, тобто: справа не в Справедливості і Несправедливості, а в їхніх поняттях: у змісті їхнього зерна. У моралі їхньої суті.

«Український народ повинен шанувати папську справедливість, і жити за її законами, а хто проти цього — той несправедливий». «Український народ повинен шанувати ленінську справедливість, і жити за її законами, а хто проти цього — той несправедливий». «Український народ повинен шанувати грецько-православну справедливість і жити за її законами, а хто проти цього — той несправедливий».

Справедливість — поняття створене людьми (релігійними діячами, філософами, політиками). Кожній епосі були присущі свої поняття Справедливости. Мусульманин, який є справедливий помусульманському, несправедливий похристиянському. І — навпаки. Японець має японську Справедливість, устійнену японською вірою. Індус має індуську Справедливість устійнену індуською вірою. Юдеєць має юдейську Справедливість устійнену юдейською вірою.

«Ми прийшли на землі вашої Вітчизни, принесли вам Справедливість. І ми вас судимо за законами Справедливости. І ви від справедливости не втечете!» Леся Українка пише: «Вірю я в правду свого ідеалу». Не буду тут говорити про ідеал правди Лесі Українки. Головне те, що Леся Українка розуміла, що справа не в справедливості, а в ідеалі (у змісті, моралі, мудрості) Справедливости.

«Справедливість переможе!» Яка Справедливість: та, що гнобить Україну? Ставить Україну на коліна перед ідеалом чужої Справедливости (візантійської, ватиканської, московської, мусульманської чи іншої)? Чи та Справедливість в Україні переможе, яка створена і взаконена самобутнім життям — незалежністю Українського «я»? Українська Справедливість органічно поєднана з психологією життя України, з особливостями української вдачі, з самобутністю Шляху Українського Життя.

(О, яке жахіття: українці, довгі століття перебуваючи в неволі, занедбали почуття орієнтації в поняттях. Їм здається, що в добрих назвах понять Правда, Любов, Рівність, Справедливість є Правда, Любов, Рівність, Справедливість, і вони варті підтримки. Таку орієнтацію треба вважати неправильним усвідомленням суті, з якого виникають великі національні нещастя. Я всюди зазначую: справа не в правді, а в її суті!).

Сини народу борються за волю Вітчизни, називаючи вторжницьку Справедливість несправедливістю. Справді: бій йде не між Справедливістю і несправедливістю, а між двома ворожими Справедливостями.

Чесність — любов до власної гідности; чесність — навики доброго виховання. Той, хто має чесність свою, має й свою Справедливість. Справедливість — благородство, шлях життя. З справедливої праці, з справедливого ставлення до себе і ближчих, вільний народ творить свої самобутні (оригінальні) норми Справедливости. І по цих нормах Справедливости людство оцінює моральні вартості того чи іншого племени, народу, царства. Народ, який має розвинене почуття гідности, ні від якого народу не буде позичати Справедливости: мати позичену Справедливість — значить мати позичену чесність.

Чесність — поняття, в якому визначене ставлення людини до себе, до людей, до

Вітчизни. Чесність людині потрібна, щоб вона могла утверджувати свою вартість між людьми. Чесна людина з любови до своєї гідности ставиться чесно до своїх обов'язків, обіцянок, вчинків, почувань.

Наприклад, вторжники вторгнулися в Україну і почали ув'язнювати її синів. І голосити, що справедливим судом покарані несправедливці (мазепинці, петлюрівці) — «відщепенці народу», «вороги возз'єднання двох народів». «Головне, що несправедливці покарані справедливим судом»: кажуть люди, для яких важливі слова «справедливість», «честь», а не сутність вкладена в них.

Вторжники проголошують зрадника народу, який їм (вторжникам) служить (рідних братів продає у в'язницю), справедливим сином України. І так народові поневоленому (при допомозі погроз) вторжники прививають невільницьке розуміння Справедливости. Народ, який звик до невільницького розуміння Справедливости, боротися за волю нездібний. Він ставиться з недовір'ям до себе, його сини мають низьку національну мораль: немає між ними братньої зрідненості.

Щодня і всюди нам, українцям-власникам найбагатшої в світі землі, треба пам'ятати, що справа не в гаслах «справедливість», «справедлива віра», «справедливий закон», «справедливий суд», «справедлива конституція», «справедлива соціяльна політика», «справедлива мораль», а в тому, чия у них сутність і який у них зміст, і кому вони служать, і хто їхній можновладець?

Той, хто Українському Народові приносить Справедливість з чужих земель (Південних, Північних, Східних, Західних), вважає, що Українці не здібні мати рідної Справедливости, українці не здібні бути справедливими по-українському. Їм, як людям меншевартісним, треба дати чужу Справедливість. По-чужому їх треба всправедливлювати. По-чужому осправедливлений народ не є народом — є людністю без власного духовного обличчя.

Справедливість чужого походження навіть тоді, коли вона буде найсправедливішою, нам, українцям, непотрібна. Ми хочемо бути ми: ми не хочемо бути по-чужому справедливі. Хто по-чужому справедливий, той по-рідному не справедливий. Чужинці, які сотні літ, нас, українців, навчали справедливости, робили нас рабами чужої Справедливости.

Усе, що нас гнобило, принижувало, деморалізувало, вважалося Справедливістю: десять століть у церквах заборонялася рідна мова і звеличувалися чужі мови (болгарська і грецька). Усе, що нас робило достойним народом (рідні свята, рідні обряди, рідні звичаї), було проголошене язичеством — виявом несправедливости.

Я хочу моєму народові повернути його світлу гідність — і тому кажу: щоб українці мали українську Справедливість, їм потрібна Рідна Українська Національна Віра. Українці, маючи українську Справедливість, почнуть з довір'ям ставитися до себе, відродять почуття національної гідности. Устійнять норму моральности: українець, який не вірить в українську Справедливість, викликає підозріння до себе. Народи, довідавшись, що українець вірить українцеві, повірять у гідність українця: українця, який знає собі ціну. Знає своє місце в світі. Знає свій самобутній шлях життя. Достойний народ звеличує Людство. Народи завжди ставляться з пошаною до того народу, який має своє духовне самобутнє обличчя.

6-в. **Послідовність.** Послідовність — несуперечливість, думання і діяння. Послідовність — правильна осмисленість, обумовленість, умотивованість. Послідовність у мисленні, виконанні, почуванні, плянуванні піднімає вартість «я» людського. Послідовність (витривалість) — прикмета тієї людини, якій належить перемога.

Послідовність — наполегливість, непохитність, стійкість, принциповість, неухильне прямування до мети. Послідовність — поважність, статечність, гідність, значність, благородство людської вдачі. У послідовних людей мислення поважне, почування стабільні, стримані. Нестійка Послідовність буває там, де є нестійка вдача, неошляхетнені почування, або — неморальне ставлення до себе і ближчих.

«У нашій родині сварня, незгоди. Є такий член родини, з яким про жодну справу не можна домовитися. Щодня міняє думки: і ніхто не знає (і він сам не знає) що думатиме завтра про ту людину, яку сьогодні хвалить, або — зневажає. У кожній організації він не бажана людина: він всюди любить робити порядки і тільки такі, які йому подобаються. Що є з цією людиною?» Вона не є послідовною, до неї треба ставитися милостиво, і на її обіцянки і погляди не можна надіятися.

Там, де непослідовність, панує квола вольовість, невимогливе ставлення до своїх помилок, дратівливість, поспішні зобов'язання і поспішне забування про них, мляве мислення, мілке. І відчуття самітности. Непослідовні люди вважаються ненадійними. Поважні люди не хочуть з ними приятелювати чи робити умову спільної дії.

Є в нашому народі міркування: людям, які мають рішення нестійкі, змінні, не можна вірити. Вони можуть сьогодні зрадити те, що для них вчора було дороге. (Якщо людина зрадила чесність, якою вона дорожила, то це означає, що

вона зрадила себе. Зрадила те, що між людьми її робило людиною).

Якщо твоя вдача ощасливлена (обдарована чаром Послідовності) ти будеш завжди бажаною людиною в колі кращих людей. Послідовність — вірність переконанням і відданість у здійсненні мети. Послідовність — щасливе вміння в найтяжчих обставинах зберегти гідність людську, тобто — залишитися людиною. Утратити гідність проявивши Непослідовність (зраду переконання самовизначеного, добровільного), значить проголосити своє «я» неповноцінним.

«Караюсь, мучусь, але не каюсь». Він (Тарас Шевченко) мучився. І в муках могутніла духовна краса його душі. Він дивував приятелів і ворогів чаром своєї Послідовности. Він не зрадив тих переконань, які були дорогі його серцю. Він відмовився від тілесної розкоші, щоб мати душевну розкіш — почуття вищої гідности. («Добрий кожух, тільки шкода, не на мене зшитий»).

А коли б Тарас Шевченко, проявивши непослідовність, хитність, нешляхетність, покаявся? Коли б він склав каяття перед монархом Московії, то мав би золоті гудзики на фракові, але Український народ не мав би пророка. Пророк не кається. Пророка можна визнавати, або — не визнавати. З пророком можна іти, діливши гірку чашу життя його, або — вбити його, осміяти, обплювати. У пророка не можна вимагати каяття погрозами. Він ні погроз, ні смерти не боїться. Пророк — вогонь одержимости.

Український народ осяється славою великого народу тоді, коли своїх великих синів визнає великими, і перестане стояти на колінах перед чужими пророками, чужими синами, чужими вождями і вчителями. Іван Гонта лежав з відрубаними руками. Стікаючи кров'ю, Гонта мовив: «Знаю, за що вмираю і не шкодую». Чим більше народ має синів обдарованих чаром Послідовности, тим він є могутнішим і благороднішим народом.

Люди, нездібні бути послідовними, нехай не йдуть на зібрання великодушних. І нехай не стають в передові ряди синів Вітчизни. Їхня присутність в рядах передових синів Вітчизни приносить рядам більше шкоди, ніж користи. Коли є фронт, непослідовні повинні у тилу пасти стада і бути під наглядом послідовних. Послідовність (Послідовність великодушна), як основа гідности і життєвого щастя, потрібна всім людям. Її треба прививати дітям в родині й школі.

Мозаїка планети

ПЕРШИЙ КОНКУРС КРАСУНЬ

19 вересня 1888 року в бельгійському місті Опа відбувся перший у світі конкурс краси. Дев'ятнадцять красунь у вечірньому вбранні, супроводжувані кавалерами, продефілювали перед журі, очолюваному бароном де Менілем. Конкурс виграла 18-річна креолка з Гваделупи Берта Сукаре. Вона одержала п'ять тисяч франків винагороди. По завершенні конкурсу решта учасниць неабияк розгнівалася на журі.

ВІДПОВІДІ НА КРОСВОРД, ВМІЩЕНИЙ У № 1 ЦЬОГО РОКУ.

По горизонталі: 7. Мушкетер. 8. Воронцов. 10. Богота. 11. Комуна. 12. Конський. 15. Пірнач. 18. Панцир. 19. Авентин. 20. Канцлер. 21. Черкаси. 24. Лівадія. 26. Лондон. 27. Акинак. 31. Гельвеція. 33. Кантон. 34. Ваграм. 35. Тамерлан. 36. Парфенон.

По вертикалі. 1. Бакота. 2. Вантоз. 3. Булгарія. 4. Цензор. 5. Жовнин. 6. Хорунжий. 9. Тоскана. 13. Вашінгтон. 14. «Гайдамаки». 15. Аврелій. 17. Витечів. 22. Газават. 23. Гоміндан. 25. Ватерлоо. 28. Пергам. 29. Вігвам. 30. Хорезм. 32. «Мазепа».

Ой, роде наш красний!

Найцінніший скарб кожного народу — його мова. Одна з найдавніших і найбагатших слов'янських мов — наша, українська.

А як утворюються її складові — слова?

Якби ми зараз опинились, скажімо, у 20-х роках нашого віку, коли українська мова вперше після трьохсотлітнього імперського полону здобула право на вільне існування, то стали б свідками, наприклад, такого епізоду: заходять до хати старенького дідуся науковці з Києва, запитують:

— Діду, а як би ви по-іншому назвали перпендикуляр?

— А що це таке?

— Це коли якась річ з висоти падає на землю.

— Впала сторч...

І з'являлись у нових українських словниках на початку нашого віку такі терміни як «сторчопад» (перпендикуляр), «неділка» (атом), «самодій» (автомат), «самопер» (мотопед)...

Деякі терміни прижилися (наприклад, «відсоток» — синонім «процента»), та більшість новоутворень залишились хіба що у словниках тієї доби. Бо мова — це складний, живий організм, який не терпить хірургічного втручання. Влучне, колоритне слово без «помічників», доволі непомітно і грунтовно входить у вжиток мільйонів людей. Ще одне цьому свідчення — імена.

У багатьох наших співвітчизників і досі в паспортах прочитуємо: Октябрина, Сталіна, Вілен (перші три літери означають Володимир Ілліч Ленін), Нінель (слово Ленін навпаки), і навіть — Трактор, Інтернаціонал, Геній...

Ці люди давно вже називають себе просто Яринами, Лінами, Генами... Мова розвивається за своїми законами. Її неможливо ні знищити (візьміть хоча б нашу, українську мову), ні витворити штучно...

А чи знаєте ви, що означають ваші імена?

Пращури українців здавен вірили у магічну силу ймення, його вплив на подальшу долю новонародженого. Цим, наприклад, пояснюється поява таких імен як Тур, Лев... Часто ім'я підказували обставини родинного життя: довгоочікуваного сина нарікали ЖДАНОМ, небажаного — НЕЖДАНОМ або НЕЧАЄМ. Перший син нерідко діставав ім'я ОДИНЕЦЬ, наймолодшу дівчинку в сім'ї називали МАЛУШЕЮ. В іменах відбивалися деякі риси характеру людей (БУЯН), пори року, коли дитина з'явилася на світ (ЗИМА), зовнішні риси (МИЛАВА, КРАСАВА). Дитину могли назвати й негарним ім'ям (НЕКРАС, ГОРЕ, ЗАХВОРАЙ, КРИВ), сподіваючись, що воно не сподобається нечистій силі і вона не причепиться до дитяти.

Наприкінці дев'ятого століття, коли Київська держава прийняла християнство, на зміну древнім українським іменам прийшли християнські — візантійські, грецькі, латинські і староєврейські. В Україні такі візантійські імена, як Олексій, Михайло, Ганна і досі популярні. До них приєдналися утворені на кшталт грецьких імена типу Віра, Надія, Любов, Богдан та запозичені із західнослов'янських і південнослов'янських мов — Ванда, Власта, Квітослава, Росиця.

Кожне із запозичених імен має своє первісне значення. Візьмімо усім відоме ІВАН. З'явилося воно у стародавній Іудеї. Звучало як ЙОХАНААН і означало «божа благодать, дар богів». Через багато-багато літ давньоєврейське ймення Йоханаан, помандрувавши по світах, невпізнанно змінилося на Іван і стало настільки звичним для нас, що багато хто вважає його рідним, українським. Майже у кожній країні світу є ІВАНОВІ брати: чеське, польське і словацьке ЯН, білоруське ЯНКО, італійське ДЖОВАННІ, англійське ДЖОН, грузинське ВАНО, естонське ЮХАН.

Грецьке слово andreios (мужній, хоробрий) перетворилося на АНДРІЙ. Ім'я ЄВГЕН — з грецького eugenes «благородний, шляхетний», ОЛЕКСАНДР — з грецьких слів alexo «захищаю» і aner «чоловік», тобто «мужній захисник». Римляни мали слово victor «переможець», пізніше воно стало іменем ВІКТОР. Латинське слово maximus «найбільший» і грецьке petra «скеля, камінь» утворили відповідно імена МАКСИМ і ПЕТРО. ІРИНА (ЯРИНА) походить від давньогрецького eirene «мир, спокій». ОЛЕНА — від hele «сонячне світло», ОКСАНА — хенія

«гостинність». Чарівне ім'я ГАЛИНА народилося від galene «спокій, тиша, тиха погода», а такі імена, як МАРИНА marina — «морська», НАТАЛІЯ natalis — «рідний» ведуть свій родовід з латинської мови.

Як бачимо, більшість імен утворилися від звичайних іменників та прикметників. Щоправда, траплялося і навпаки. Загальновідоме слово ментор, тобто, наставник, учитель походить від імені друга Одіссея, порадника його сина Телемака — МЕНТОРА. Так само, від власних імен утворилися слова ХАМ, МЕГЕРА, ЛОВЕЛАС, МЕЦЕНАТ, ГОБЕЛЕН.

Нині кожен з нас має не лише ім'я, а також прізвище, по батькові. Називати людей за ім'ям батька (так звані патроніми) почали ще з давньоруського періоду. Пригадайте славнозвісних Ігоревичів, Мстиславовичів, легендарну Ярославну. Патроніми означали приналежність дитини до імені батька (Карпович, Зубрович) або матері (Настасьич). Їх утворювали від слів, що вказували на рід занять батька (Гребенникович, Ситникович), або його етнічну чи територіальну приналежність (Сербинович, Черкасович).

Перегодом деякі патроніми переродилися у прізвища, зокрема два найпоширеніших серед них — з суфіксами — ЕНКО (-ЄНКО), -УК (-ЮК). Їх уживали у значенні «син»: АНДРІЄНКО — «син Андрія», ДМИТРЕНКО — «син Дмитра», ІВАНЮК — «син Івана» тощо. Люди звертали увагу також на батькове ремесло, тому з'являлися прізвища БОНДАР, КОВАЛЬ, КРАВЕЦЬ, ПАЛАМАР та похідні від них — Бондаренко, Коваленко, Кравчук, Паламарчук. Крім того, прізвище відбивало й національну приналежність батька (Литвиненко, Ляшенко, Циганчук, Німчук) або назву місцевості (Волинюк, Поліщук).

Осібно стоять прізвища, походження яких пов'язане з козацьким періодом нашої історії. Вони відбили вірування і прагнення народу, його злети і його падіння. Прізвищами нагороджували, ними ж і карали. Вже тоді, мабуть, не дуже поважали тих, хто зрікався рідної мови, калічив її, то ж і ставали Штокалами, Цмокалами, Какалами, Цюкалами. А якою напрочуд дохідливою була народна пропаганда тверезого способу життя, категорично й на віки — НЕПИЙПИВО, НЕПИЙГОРІЛКА! Під одними знаменами ходили в походи ВОЛЯ, ПРАЦЯ, ДУМА. З однієї миски їли НЕЇЖБОРЩ, НЕДАЙКАША, ПАЛИВОДА. Не проминали увагою козаки власників худоби. От і виникали прізвища СИВОКІНЬ, РЯБОКІНЬ, ЧОРНОВІЛ. А найбільше у славнозвісному Війську Запорозькому було Ємців, Барабашів, Зайців, Коржів, Чоботів, Голобородьків, Півнів, Щербанів. Як бачимо, більшість козацьких прізвищ походять від прізвиськ, якими вони влучно наділяли один одного, підкреслюючи якусь рису зовнішності, вдачу, ваду мовлення тощо. Це свідчить про відчайдушний і розкутий дух запорозького Січового товариства, схильність його до жарту й дотепу.

У цій короткій розповіді про наші імена не було змоги охопити всі типи українських прізвищ. Але хочеться ще раз наголосити: наше прізвище — це не сухий, позбавлений смислу паспортний знак. Це живе слово, пам'ять людська. І якщо одне прізвище несе в собі історію родини, то всі разом вони являють собою неповторну грань, розмаїту сторінку багатовікової історії нашого українського народу.

Світ імен безмежний, захоплюючий. Якщо є бажання, продовжіть мандрівку у ньому, звернувшись до таких книжок:

1. Вихованець І. Р. Таїна слова.— К.: Рад. школа, 1990.
2. Масенко Л. Т. Українські імена і прізвища.— К.: Знання, 1990.
3. Учіться висловлюватися (Білоусенко П. І. та ін.) — К.: Рад. школа, 1990.

Сенсаційна хроніка

Певне, ви чули про знамениту «Книгу рекордів Гіннеса»? У Державній бібліотеці для дітей України, де проходять наші останні засідання, є й вона. Чесно кажучи, ми читали цю книгу, сподіваючись знайти в ній рекорди, встановлені і нашими співвітчизниками... Одначе, Україна там згадується лише один раз — у зв'язку з найбільшою у світі ядерною катастрофою на Чорнобильській АЕС. Як кажуть старі люди, боронь Боже, нас від таких рекордів...

Для публікації під цією рубрикою ми вибрали рекорди, що свідчать про феноменальні здібності, можливості людей. Якщо вас цікавлять іншого плану досягнення, напишіть нам — охоче виконаємо ваше прохання.

А поки що...

Рекорд витривалості людського організму встановив В. І. Харін (Актюбінська область, СРСР). Знепритомнівши, він морозної березневої ночі босоніж і без шапки пролежав у снігу близько чотирьох годин. За цей час температура тіла впала нижче нуля градусів за Цельсієм, воно заклякло, повіки вкрилися крижаною кіркою, настала клінічна смерть. В. І. Харіна помістили в гарячу купіль, розпочали реанімацію. Через півтори години з'явилося слабке дихання і пульс.

Чи знаєте ви?

1. Скільки важила гривна — грошова одиниця Давньої Русі? (10 грамів, 100 грамів 400 грамів)
2. Що означає слово «стихар»? (Читець віршів, посада, одяг)
3. Чому дорівнює грошова одиниця «алтин»? (3 копійки, 10 копійок, півкопійки)
4. Рокита — це... (Трава, кущ, дерево)
5. Хто автор повісті про народовольців «Березень»? (Дашкієв, Давидов, Вайнер)
6. Столицею якої держави є місто Каракас? (Камерун, Венесуела, Лаос)
7. Коли були створені сучасні механічні годинники? (1657 р., 1784 р., 1952 р.).

Розваги з сірниками

Пересуньте два сірники так, щоб сміття опинилося поза сов-ком.

Логічний практикум

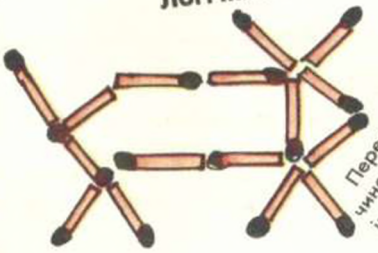

Пересуньте два сірники таким чином, щоб корова дивилася в інший бік.

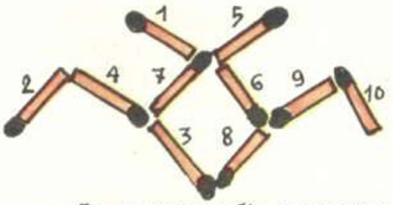

Те ж саме зробіть з павуком, пересунувши три сірники.

Відповідь на запитання «Гіперболоїда»

«ЧИ ЗНАЄТЕ ВИ!»

1. 400 грамів. 2. Одяг. 3. Три копійки. 4. Кущ. 5. Давидов. 6. Венесуела. 7. 1657 р.

Обчислювальний комплекс СМ 1702 є 32-розрядною мікро-ЕОМ з віртуальною адресацією пам'яті до 4 Гбайт.

В комплексі застосовано 22-розрядний магістральний паралельний інтерфейс (МПІ).

Наявність блочного обміну даними між пристроями прямого доступу і оперативною пам'яттю дає змогу більш ефективно використовувати інтерфейс.

Вбудовані діагностичні тести, апаратний завантажувач та емулятор пульта управління забезпечують зручність обслуговування комплексу.

Обчислювальний комплекс СМ 1702 обладнаний сучасною периферією з високими технічними характеристиками. Широке застосування великих інтегральних схем дало можливість різко зменшити розміри електронних пристроїв.

СМ 1702

Процесор виконано у вигляді одноплатного модуля СМ 1702/01. Він реалізує систему команд VAX і забезпечує взаємодію пристроїв, що входять у комплекс.

Модуль процесора вміщує:

— СБИС-32 — розрядного мікропроцесора, що вміщує систему управління віртуальною пам'яттю;

— СБИС арифметичного співпроцесора, який виконує операції з плаваючою комою;

— МЗУ на 64 Кбайт для вбудованих тестів і завантажувачів;

— таймер пори року;

— вихід на стик С2 підключення консольного терміналу.

Процесор забезпечує мультипрограмну роботу в режимі реального часу, поділ часу і має чотири режими роботи: ядро, керування, супервізор, користувач.

Для організації оперативної пам'яті є модуль оперативний запам'ятовуючий СМ 1702/02 місткістю 4 Мбайт. У модулі передбачено побайтний контроль по паритету.

Є можливість розширити оперативну пам'ять до 8 Мбайт шляхом підключення додаткового модуля пам'яті.

Для управління роботою накопичувачів використовується комбінований контролер СМ 1425. 5144.

Для зовнішньої пам'яті на жорстких магнітних дисках використовується накопичувач СМ 5639. М1. 01.

У комплексах використовуються два типи зовнішніх пристроїв на магнітній стрічці:

— контролер СМ 1425.5020 з НМЛ типу «картридж» СМ5314.

У базових комплексах СМ 1702 використовується алфавітно-цифровий відеотермінал СМ7238. В терміналі є пам'ять для заданих параметрів.

За погодженням з замовником — Київським ВО «Електронмаш» на основі базових комплексів можуть поставлятися розширені конфігурації комплексів СМ1702.

Конструкція комплексу СМ1702 забезпечує поєднання з усіма пристроями, використовуваними в СМ1425.

З комплексом поставляється тестова система ТС1702.

Тестова система забезпечує повну комплексну перевірку і локалізує несправність з точністю до пристрою.

Київське ВО «Електронмаш»
252180, м. Київ-180, вул. В. Окружна, 4
Телетайп: 131 062 КОСМОС. Телекс: 131 274 VELMA. Телефакс: 474-12-82.
Телефони: відділ збуту — 474-12-37; відділ маркетингу — 475-10-08, 475-43-00, відділ НТІ — 475-92-20.

Наш шаховий клуб

Конкурс розв'язань — другий етап

II шахова олімпіада

Ми вже повідомляли: конкурс розв'язань проходить у три тури. Буде запропоновано дванадцять позицій — задачі, етюди і композиції на кооперативний мат.

Нагадуємо умови змагання: за правильне й повне розв'язання кожного завдання учасникам нараховуватиметься певна кількість очок. Правильне, але неповне розв'язання оцінюватиметься зі штрафними відрахуваннями. Відповіді на завдання публікуватимемо в журналі.

Радимо залишати в себе копії відповідей, щоб згодом перевірити правильність розв'язань. Вказуйте повністю прізвище, ім'я та по батькові, сповіщайте адресу з поштовим індексом, де і ким працюєте або вчитесь, розряд з шахів (якщо є). Переможців конкурсу визначить найбільша кількість набраних ними очок.

Ті, хто виконає норму спортивного розряду з шахів, одержить посвідчення (якщо є потреба в такому посвідченні, повідомте редакцію листом разом з відповідями на заключний тур).

Отже, на старт, шановні читачі!

Перший тур

У першому турі — чотири задачі-триходівки: білі починають і дають мат за три ходи. Для розв'язання досить вказати головний варіант. Правильне розв'язання кожної задачі дає по два очка. За помічені хиби (неможливість позиції, дуаль, побічне розв'язання або нерозв'язуваність) нараховуються додаткові очки.

Останній термін надсилання відповідей — 10 днів з часу одержання цього номера журналу. Розв'язання кожної задачі надсилайте окремо листівкою у двох примірниках з обов'язковою позначкою «Шахи. 1-й тур».

Чекаємо на ваші відповіді й бажаємо успіху!

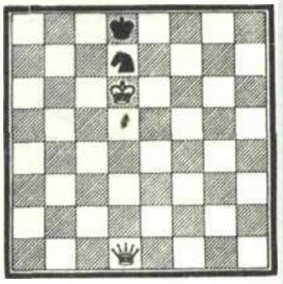

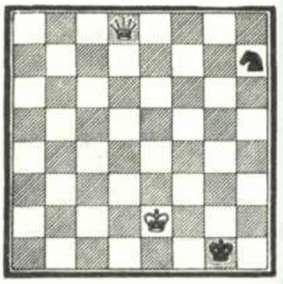

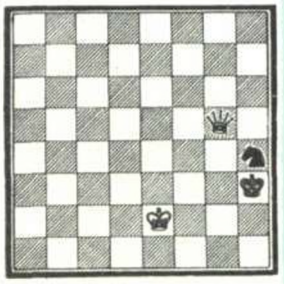

На 1-ій стор. обкладинки: Метеора — монастир на скелі. Про диво, що його можна побачити у Греції (Фесалія), читайте на стор. 5.

Головний редактор
Ю. Г. РОМАНЮК

Редколегія:
Б. М. ГИЧКО
(відповідальний секретар)
В. І. ІВЧЕНКО
(заступник головного редактора)
С. В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ
В. П. КУХАР
С. П. БІЛИЙ
Ю. М. ПАХОМОВ
М. В. ПОПОВИЧ
А. М. СЕВЕРИН
В. І. СЕРГІЙЧУК
К. М. СИТНИК
Е. В. СОБОТОВИЧ
Н. В. СУКМАНСЬКА
К. С. ТЕРНОВИЙ
О. К. ФЕДОРУК
А. О. ЯЦИШИН

Редактори відділів:
Ц. М. ГАНУШКЕВИЧ
М. В. КУХАРЧУК
А. В. ПАПУША
М. М. РОЗУМНИЙ

Літературний редактор
С. В. ЯНКО

Коректор
Т. Д. МУРАВИЦЬКА

Художнє оформлення та художній макет
Р. Є. БЕЗП'ЯТОВА та
Г. П. ФІЛАТОВА

Зареєстрований Державним комітетом України по пресі, серія КП, № 185.

Здано до набору 06.12.91.
Підписано до друку 17.02.92.
Формат 70×108/16.
Папір офсетний № 1. Офсетний друк.
7,7 ум. друк. арк.
16,5 ум. фарб. відб.
9,7 облік.-вид. арк.
Тираж 28 030 прим.
Зам. 0113102.
Ціна (передплатна) 1 крб. 20 коп.
Ціна (вроздріб) 6 крб. 50 коп.

Адреса редакції:
252025, Київ-25,
Рильський пров., 10.
Адрес редакции: 252025, Киев-25,
Рыльский переул., 10.
Телефони: комутатор 228-00-16.
додаткові — 3-76, 3-71, 3-63.

Комбінат друку
«идавництва «Преса України»,
252047, Київ-47, проспект Перемоги, 50.
Комбинат печати
издательства «Преса України»,
252047, Киев-47, проспект Победы, 50.

Ежемесячный научно-популярный и литературно-художественный иллюстрированный журнал общества «Знание» Украины
«Наука и общество»
[на украинском языке], № 2 1992 г.

Издательство «Преса України»

Призначений для дії імпульсним електричним струмом на проекцію рефлекторних зон на шкірі з метою лікування захворювань периферійної нервової системи, зняття больових синдромів різноманітного походження (попереково-крижовий радикуліт, неврастенія, бронхіальна астма, невралгія, плексит, мігрень тощо), корекції психофізичного стану людини, а також для електробіостимулювання при підвищеній м'язовій втомлюваності.

Набір рефлекторних зон, час дії, можливість і недоцільність лікування за допомогою біостимулятора в кожному конкретному випадку визначає лікар.

Апарат допомагає знаходити рефлекторні зони за вібраційним відчуттям.

Апарат можна використовувати в лікувально-профілактичних закладах, у спортивній практиці і в домашніх умовах.

Джерело живлення — батарея «Крона-ВЦ» або «Корунд», яка забезпечує його роботу протягом 200 годин. Тривалість однієї процедури — 15-20 хв. Маса апарата разом з джерелом живлення не більше 215 г Габарити в мм 280×40×35.

Увага! Проконсультувавшись з лікарями, працівники редакції випробували «Біотонус» на собі. Дуже допомагає. Радимо!

З усіх питань звертатися за адр... сою: 284008, м. Івано-Франківськ... вул. Галицька, 201. ВО «Карпат...

вікно у дивосвіт

«Озброєний» і... дуже корисний

Необережний доторк — і гострі трійчасті шпичаки миттєво увіп'ються в руку: безжальний чагарник завжди напоготові. От і спробуй добутись до барбарисових ягід! А вони варті того, щоб збагатити вітамінами взимку наш стіл у вигляді смачного кисло-солодкого варення, компоту, соку (котрий успішно замінить оцет), апетитного гострого соусу до м'ясних страв, дуже популярного серед кавказьких народів. Ну і, ясна річ, у вигляді улюбленої і вже трохи призабутої нами карамелі. Але особлива цінність барбариса полягає в іншому.

Цілющу рослину шанували ще в Стародавньому Вавілоні й Індії. Тогочасні письмові джерела повідомляли, що ягоди барбариса «очищають кров». Готували з рослини й ліки проти жовтухи, цинги, жовчокам'яної хвороби. Барбарис і донині лишається цінною сировиною для фармацевтичної промисловості, причому, в діло йде як надземна, так і підземна його частини. Найбільше фармацевти цінують алкалоїд берберин — сильнодіючу речовину, котра сприяє виділенню жовчі, виганяє камінці при жовчокам'яній хворобі. Крім того, кора і листя нагромаджують немало аскорбінової кислоти (чим не північний лимон?), містять каротиноїди, дубильні речовини, органічні кислоти. Настоєм з листя послуговуються як кровоспинним та жовчогінним засобами. Препарати з кори і листя справляють заспокійливу, жарознижуючу та протимікробну дію. А плоди у народній медицині вживають за підвищеного кров'яного тиску і як вітамінний засіб.

В Європі барбарис вирощували вже у XIV-XV століттях, але переважно як декоративний чагарник. Висаджували в садибах, парках, уздовж доріг. Будучи рослиною невибагливою до грунту, барбарис добре приживався, і його численні види розселилися по всій території північної півкулі.

Але є в родоводі рослини й неприємний факт: барбарис — проміжковий хазяїн у розвитку мікроскопічного гриба пукциніа грамніс — збудника небезпечної хвороби зернових культур. Дізналися про це не одразу і не всюди. Першими забили на сполох селяни, бо помітили: там, де росте цей чагарник, зернові культури уражаються згубною хворобою — іржею. Почалося нещадне винищування «диявольського куща», а у Франції селяни навіть зчиняли справжні «барбарисові бунти».

Перегодом, коли відкрили мікроскопічні гриби, всі зрозуміли, що селяни мали рацію,— барбарис не слід висаджувати поблизу злакових.

Зацвітає рослина у травні яскраво-жовтими запашними, зібраними у китиці квіточками. Квітуючий барбарис — добрий медонос, а жовтуватий барбарисовий мед дуже корисний. У серпні кущі рясніють видовженими зеленими плодами. У цей час вони отруйні. Поступово ягоди рожевіють, а достигаючи, червоніють і набувають цукристості. Наприкінці осені кущі стають суціль червоними від паленіючих грон. Так і стоятимуть ошатні і звабливі до зими, даючи прихисток і корм дрібному птаству, а нам — радість і естетичну насолоду. Усміхніться й ви відважним зимовим «квітам».

Світлана СЛАВІНА.

ISSN 0130-7037 «Наука і суспільство», 1992, № 2, 1—88

Індекс 74330

Ціна (передплатна) — 1 крб. 20 коп.

Ціна (вроздріб) — 6 крб. 50 коп.